

**TS-EN-ISO 14001 ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN MAKİNA
ÜRETEN BİR FABRİKADA UYGULANMASI**

GÖKÇE ÖZDEMİR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇEVRE BİLİMLERİ**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**Eylül 2005
ANKARA**

Gökçe Özdemir tarafından hazırlanan TS-EN-ISO 14001 ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN MAKİNA ÜRETEN BİR FABRİKADA UYGULANMASI adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erdoğan HASDEMİR
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Çevre Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. A. Rehber TÜRKER

Üye : Prof. Dr. Basri ATASOY

Üye : Prof. Dr. Erdoğan HASDEMİR

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TS-EN-ISO 14001 ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN MAKİNA ÜRETEN BİR FABRİKADA UYGULANMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Gökçe Özdemir

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Eylül 2005

ÖZET

Bu çalışmada ISO 14001 Çevre Yönetim Sisteminin ortaya çıkışı, hangi kuruluşlara uygulanabildiği, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi standartları ve bu standartların özellikleri, kuruluşlara ne gibi faydalar sağladığı, uluslararası düzeyde çevrenin hangi boyutlarda olduğu, Türkiye'nin çevre boyutu ve çevre politikaları incelenmiştir.

Türkiye'de faaliyet gösteren, daha önceden kurulmuş bir kalite yönetim sistemine sahip olan, makina üreten bir fabrikanın çevreye verdiği zararlar tesbit edilmiştir. Daha sonrasında çevre yönetim sisteminin kurulması için gerekli olan düzeltici ve önleyici faaliyetler başta olmak üzere önlemler alınıp, gerekli dokümanlar hazırlanmıştır. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi belgesinin alınması için yapılan tetkiklerden bahsedilmiştir.

Bilim Kodu : 912
Anahtar kelimeler :Çevre Yönetim Sistemi, ISO 14000 Standardları, Çevre Politikası
Sayfa Adedi :119
Tez Yöneticisi :Prof. Dr. Erdoğan HASDEMİR

**THE APPLICATION OF
TS-EN-ISO 14001 ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM
IN A FIRM PRODUCES MACHINE**

(M. Sc. Thesis)

Gökçe ÖZDEMİR

**GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

September 2005

ABSTRACT

In this study, the appearance of ISO 14001 Environmental Management System, its applicabilty to corporations, the standards of ISO 14001 Environmental Management System and the characteristics of these standards, institutional benefits of the system to corporations, environmental dimension in the international area, environmental dimension of Turkey and its policies in Turkey have been investigated.

It has been determined that a firm which produces machine and is active in Turkey and has already got a pre- established Quality Management System, gives harm to environment. Later then to set up the relevant Environmental Management System which involves necessary precautions and corrections has been planned, documanted, and implamented. The ISO 14001 Environmental Management System certificate has been succesfully taken after the necessary examinations.

Science Code	: 912
Key Words	:Environmental Management System, ISO 14000 Standards, Environmental Policies
Page Number	:119
Adviser	:Prof. Dr. Erdoğan HASDEMİR

TEŞEKKÜR

Çalışmam boyunca bana yardımcı olan elektrikli kesici ve ayırıcı makinalar üreten fabrika personeline, değerli görüşleri ve katkılarıyla beni yönlendiren Hocam Prof. Dr. Erdoğan HASDEMİR' e, tezin oluşmasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam Prof. Dr. Mehmet Çağatay ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
1.GİRİŞ	1
2. ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİ.....	4
2.1. Çevre Yönetim Sisteminin Uygulanabileceği Kuruluşlar.....	8
2.2. Çevre Yönetim Sistemi Standardları ve Çevre Yasaları	8
2.3. Çevre Yönetim Sistemi Standardlarının Özellikleri	9
2.4. TS-EN-ISO 14000 Belgelendirmesinin Faydaları	9
2.4.1. Çevreyi korumak	10
2.4.2. Eşit rekabet ortamı	10
2.4.3. Yasalara uygunluğun göstergesi	10
2.4.4. Etkili yönetim sisteminin kurulması	11
2.4.5. Azalan yaralanmalar	11
2.4.6. Uluslararası standard; Ortak dil	12
2.4.7. İşletme maliyetlerinde azalma	12
2.4.8. Gelişmiş toplumsal ilişkiler	12
2.4.9. Gelişmiş müşteri ilişkileri ve pazar paylarında artış	13
2.4.10. Gelişmiş çevre performansı	13

Sayfa

2.4.11. Dünya ticareti üzerinde potansiyel etki	13
2.5. Çevre Yönetim Sistemi Kapsamında Kullanılan Kavramlar	14
2.6. TS-EN-ISO 14000 Serisi Standardları	16
2.7. TS-EN-ISO 14001/Nisan 1997 Çevre Yönetim Sistemleri-Özellikleri ...	16
2.8. TS-EN-ISO 14001/Nisan 1997 Çevre Yönetim Sistemleri-Kullanım	
Kılavuzu'nun Başlıca Unsurları	18
2.9. TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Belgelendirme	
Çalışmaları.....	20
3. ULUSLARARASI DÜZEYDE ÇEVRE	23
3.1. Stockholm Konferansı	23
3.2. Paris Zirvesi	26
3.3. Akdeniz Eylem Planı	28
3.4. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı	29
3.4.1. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	29
3.4.2. İklim Değişikliği Sözleşmesi	30
3.4.3. Rio Deklarasyonu	31
3.4.4. Gündem 21	32
3.4.5. Ormanların Kullanımı Bildirisi	33
4. AVRUPA TOPLULUĞU VE ÇEVRE POLİTİKASI	35
4.1. Avrupa Topluluğu'nda Ortak Çevre Politikasının Oluşturulma Nedenleri..	36
4.2. Avrupa Topluluğu Çevre Politikası'nın Doğuşu, Gelişmesi ve Avrupa	
Topluluğu Çevre Politikası'nın Oluşturulma.....	37
4.3. Avrupa Toplulukları Çevre Politikası'nın Oluşmasından Sonraki Evreler...	37
4.3.1. Birinci Eylem Programı (1973-1976).....	38

Sayfa

4.3.2. İkinci Eylem Planı (1977-1981)	39
4.3.3. Üçüncü Eylem Programı (1982-1986)	40
4.3.4. Dördüncü Eylem Programı (1987-1992)	40
4.3.5. Beşinci Eylem Planı ve Maastricht Antlaşması	44
5. ÇEVRE SORUNLARI VE POLİTİKALARI	46
5.1. Küresel Çevre Sorunları.....	46
5.1.1. Ozon tabakasının bozulması	46
5.1.2. Atmosferde karbondioksit artışı ve dünyanın ısınması	47
5.1.3. Dünya nüfusunun artışı	50
5.2. Türkiye'nin Çevre Sorunları.....	51
5.3. Türkiye'nin Çevre Politikası.....	53
5.4. Türkiye'de Yasal Çerçeve.....	55
5.5. Türk Kanunlarında Çevre	56
5.5.1. Çevre Kanunu	56
5.5.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	58
5.5.3. Milli Parklar Kanunu	58
5.6. Türkiye'nin Beş Yıllık Kalkınma Planları	59
5.6.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	59
5.6.2. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	60
5.6.3. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	62
5.6.4. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	63
5.6.5. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.....	66
5.6.6. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	75
6. DİĞER ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMLERİ.....	79

Sayfa

6.1. Çevre Yönetim ve Denetleme Planı (EMAS)	79
6.2. British Standard 7750 (BS 7750)	80
6.3. Responsible Care (RC)	80
7. ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN MAKİNA ÜRETEN BİR FABRİKADA	
UYGULANIŞI	82
7.1. Genel Şart.....	82
7.2. Dokümantasyon Şartları.....	84
7.2.1. Genel	83
7.2.2. El kitabı	84
7.2.3. Dokümanların kontrolü	85
7.2.4. Kayıtların kontrolü	86
7.3. Yönetim Sorumluluğu	87
7.4. Müşteri Odaklılık	88
7.4.1. Çevre boyutları	89
7.4.2. Kanuni ve diğer şartlar	92
7.4.3. Politika	92
7.5. Planlar	92
7.5.1. Hedefler	93
7.5.2. Çevre yönetim sisteminin planlaması	93
7.5.3. Çevre programı	93
7.6. Sorumluluk, Yetki ve İletişim	97
7.6.1. Sorumluluk ve yetki	97
7.6.2. Çevre yönetim sorumlusu	97
7.6.3. İç iletişim.....	97

Sayfa

7.7. Yönetimin Gözden Geçirmesi	98
7.7.1. Genel	98
7.7.2. Gözden geçirme girdisi	98
7.7.3. Gözden geçirme çıktısı	99
7.8. Kaynak Yönetimi	99
7.9. İnsan kaynakları	100
7.9.1. Genel	100
7.9.2. Yeterlilik, bilinç ve ehliyet	100
7.10. Çalışma Ortamı	101
7.11. Acil Hal ve Bu Hallerde Yapılması Gereken İşler	101
7.12. Ölçme, Analiz ve İyileştirme	102
7.12.1. Genel	102
7.12.2. İzleme ve ölçme	102
7.12.3. İç tetkik	102
7.13. İyileştirme	103
7.13.1. Sürekli iyileştirme	103
7.13.2. Düzeltici faaliyet	104
7.13.3. Önleyici faaliyet	106
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	107
KAYNAKLAR	111
EK 1	114
ÖZGEÇMİŞ	121

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.1. Dünya nüfusunun 1 milyar artması için geçmesi gereken zaman	50
Çizelge 5.2. Dünya nüfusunun maksimum sınırları	51
Çizelge 5.3. Dünyada yaşayabilecek optimum nüfus değerleri	51
Çizelge 7.1. Fabrikanın çevre boyutları	90
Çizelge 7.2. Fabrikanın risk büyüklükleri	91
Çizelge 7.3. Fabrikanın izleme, ölçme ve değerlendirme planı	95
Çizelge 7.4. Fabrikanın çevre programı	96

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Çevre Yönetim Sistemi modeli	18
Şekil 2.2. TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi belgelendirme aşamaları.....	22
Şekil 5.1. Karbon dioksitin yıllara göre değişimi	48
Şekil 5.2. Sera etkisi	49

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
AAET	Avrupa Atom Enejisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
AT	Avrupa Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BS	İngiliz Standardları
BSI	İngiliz Standardlar Enstitüsü
CFC	Kloroflorokarbon
CMA	Kimya Sektörü Birliği
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
ÇYS	Çevre Yönetim Sistemleri
DIS	Uluslararası Standart Taslağı
EMAS	Çevre Yönetimi ve Denetleme Planı
EPA	Çevre Koruma Ajansı
ELP	Öncü Çevre Programı
GATT	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
ISO	Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı
IEC	Uluslararası Elektrik Komisyonu
ISA	Ulusal Standardizasyon Birlikleri Federasyonu
ISMA	Uluslararası Güvenli Yönetim Birliği
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
RC	Responsiple Care
TSE	Türk Standardları Enstitüsü
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Program
UÇEP	Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

1.GİRİŞ

Genel olarak “çevre” insanların içinde yaşadığı ve faaliyetlerini sürdürdüğü ortam olarak tanımlanabilir. Küresel olarak çevre, atmosfer, hidrosfer ve litosferden oluşur. Bu tarif kapsamında insanoğlu, çevresi ile sürekli etkileşim halindedir. Bir yandan çevresini bozar, kirletir, diğer taraftan da kirlenen ve bozulan çevreden kötü yönde etkilenir (1).

Esasen yeryüzünde bulunan bütün varlıkların birbirlerini etkiledikleri ve kendi aralarında bir dengenin olduğu kabul edilir. Bu dengenin doğal olaylar neticesinde zaman zaman değiştiği de gözlenmektedir. Ancak insan faaliyetleri neticesinde doğadaki bu dengenin süratli bir şekilde ve sürekli olarak değişmesi doğal dengenin düzelmeyecek şekilde veya düzelmesi mümkün olsa bile bunun için çok büyük emek ve zamana ihtiyaç gösterecek şekilde bozulmasına sebep olur. Bu itibarla önce çevre ve sonra da insan faaliyetleri ile çevre arasındaki etkileşimin anlaşılması, çevre problemlerinin çözümü için ilk koşuldur (1).

Çevre problemleri insan faaliyetleri sonucu ortaya çıktığından, insanoğlunun çeşitli davranışına sebep olan her olay çevre kalitesini doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Bu itibarla insanların çevre üzerindeki etkileri ile çevrenin insan, canlı ve cansız varlıklar üzerindeki etkilerinin bilinmesi, çevre problemlerinin çözümünde etkili olacaktır (1).

Sanayi devrimi ile insanlar hava, su, yiyecek ve barınak gibi doğal ihtiyaçlarını daha kolay elde eder olmuşlardır. Nüfus artışları ile daha büyük toplumlar oluşturmuşlar, daha çok tüketmeye ve bu tüketimi karşılamak için daha çok üretmeye ve daha çok atık madde oluşmasına neden olmuşlardır. Refah düzeylerini geliştirmek için yukarıda sayılan ve yaşamak için gerekli olan basit ihtiyaçlarından farklı ihtiyaçlara yönlendirmişlerdir. İşlem görmemiş tabi gıdalar yerine, işlenmiş gıda maddeleri, ev araç ve gereçleri, ulaşım vasıtaları v.s. gibi şeyler insanların ve modern toplumun ihtiyaç listesine girmiştir. Bir yandan hızla artan kişi başına tüketim listesine giren milyonlarca maddenin üretilmesi, rafine edilmesi, dağıtılması ve tüketimi sırasında

gittikçe artan miktarlarda ortaya çıkan gaz, sıvı ve katı haldeki atık maddelerin miktarının çok büyük boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (1).

Günümüzde, kaynak kullanımının, atıkların uzaklaştırılmasının, su ve toprak kirliliğinin gelecek nesilleri tehdit ettiğinin farkına varılmasıyla birlikte kuruluşlar, iş dünyasında kalabilmek için gittikçe artan bir tempoyla çevre boyutunu iş stratejilerine ve uzun vadeli planlarına almak zorunda kalmışlardır. Bu, çevreye duyarlı diğer rakiplerle rekabet ve beklentileri gittikçe artan kamuoyunun memnun edilmesi açısından da önemlidir (2).

Çevre Politikası ve çevre stratejileri, kuruluşun çevre yönlerinin, faaliyetlerine entegrasyonu için başlangıç noktasıdır. Çevre yönetim sistemleri ve çevre denetimleri, politika ve amaçların gerçekleştirilmesi için sistemli bir yaklaşımın başlıca araçlarıdır. Bunlara ek olarak, çevre hayat boyu değerlendirme metotları, çevre etiketleme programları ve performans değerlendirme metotları geliştirilmektedir. Birçok ülkede, bu araçların kuruluşlarca yasal zorunluluk olmaksızın kullanılması, devlet tarafından teşvik edilmektedir. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası kuruluşlar etkin bir çevre yönetimi için bu araçları uygulamaya almışlardır (2, 3).

Bu araçların uygulanmasında Çevre Yönetim Sistemi ve denetleme konusunun açığa kavuşması gereksinimi doğmuş olup, standardizasyon ve belgelendirme konusunda uluslararası seviyede çalışmalar Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) tarafından başlatılmıştır (2).

1970’li yıllarda (Avrupa’da 1980’lerde) çalışmalar, kanun ve yönetmelikler üzerine yoğunlaşmıştır. Atıkların oluşmasından sonraki teknolojik çözümlerin, giderek artan yönetmeliklere ve çevre şartlarına uygunluğunun sağlanması izne bağlanmıştır (1).

80’li yılların ortalarından itibaren batıda ve henüz yeni olarak merkez ve doğu ülkelerinde, sanayi, gönüllü olarak çevre yönetimi konusunda daha aktif bir rol almıştır. Çünkü çevre duyarlılığın rekabet gücünü arttırdığı, maliyetleri düşürdüğü ve

yasal engelleri aşmakta yardımcı olduğu görülmüştür. Bu amaçla yeşil üretimi, hayat boyu analizi (ürünün çevre etkilerinin “beşikten mezara” analizi) metotları uygulanmaya başlanmış, sonunda Çevre Yönetim Sistemi ve çevre denetimleri gündeme gelmiştir. Bütün bu gelişmeler, öncelikle gönüllü olarak, kuruluş içindeki uygulamalarla başlamış, gittikçe Avrupa Birliği ve hükümetlerin politika ve düzenlemelerini, ulusal ve uluslararası banka ve sigorta şirketlerinin risk yönetimi politikalarını etkiler hale gelmiştir (2).

Bu çalışmada amaç, öncelikle TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarının neler olduğu, TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarına neden ihtiyaç duyulduğu, bu sistemin çevre yasaları, çevre sorunları ve çevre politikalarıyla olan ilişkisi, bir fabrikaya nasıl kurulduğu ve bu fabrikaya sağladığı faydalar araştırılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda makina üreten bir fabrikaya, TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarının öngördüğü şekilde sistem kurulmuş ve belge alınmasıyla ilgili işlemler ele alınmıştır.

2. ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİ

Çevre; hava, su, toprak, tabii kaynaklar, flora ve fauna ile insanları ve bunlar arasındaki ilişkileri de içine almak kaydı ile kuruluşun içindeki faaliyet gösterdiği; kuruluşun yerleşim yerinden başlayarak bütün dünyayı içine alacak şekilde genişleyen bir mahal/sistemdir. (4).

Artan çevresel problemler, etkili yönetim sistemlerinin oluşturulması gerekliliğini meydana getirmiştir. Çevre Yönetimi; bütün canlılar arasında yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan kaynakların doğal denge bozulmadan kullanma şeklinin karara bağlanmasından, tüketim evresine kadar geçen süreç de dahil olmak üzere meydana gelen etkilerin tespiti aşamasından, giderilmesi aşamasına kadar olan işlevlerdir (4).

Diğer bir ifade ile, çevre yönetimi; ekonomik kalkınmanın, doğanın korunması ile birlikte ele alınması anlamına gelmekte, sürdürülebilir kalkınma olarak bilinen bu yaklaşım, kısaca “mevcut ihtiyaçları, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine engel olmadan karşılayarak kalkınmak” olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir gelişmede Çevre Yönetim Sisteminin en önemli rolü, sürdürülebilir yaşam tarzı için tek araç oluşudur. Sürdürülebilirlik, doğa yasalarıyla (fizik, kimya, biyoloji yasaları) ve dünyanın kapalı bir sistem olduğunun farkına varılmasıyla ilintilidir. Duygulara ve ahlaka dayalı hoş sorunlarla yakından uzaktan hiçbir ilgisi olmayan sürdürülebilir gelişme, katı, rasyonel bir iş mantığı gerektirir. Buna göre sınırsız olduğu sanılan doğanın sınırları vardır ve insanoğlu bu sınırlara çarpmaya başlamıştır. Bu durum bu günün temel ekonomisini, fiyatları ve toplumsal olarak kabul edilebilir olan bazı şeyleri de değiştirecektir. (3, 4 ,5)

Çevre Yönetim Sistemi bu değişikliğe uyum sağlayabilmek için uygun bir iş stratejisidir. Zaten çevre yönetimi ile ilgili stratejiler de sürdürülebilirliğe katkıda bulunacak şekilde kirliliğin kontrolünden, kirliliğin önlenmesine doğru geçiş yapmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma geleceğin en önemli ve vazgeçilmez iş stratejilerinden biri olacaktır (3, 6).

1980’li yıllara gelindiğinde insanlar rahat ve modern bir yaşam için kaynakları hiç bitmeyecekmiş gibi kullanarak sanayileşmeye önem vermişlerdir. Bu yıllarda çevre kirliliğinin ekonomik gelişme ve kalkınmanın bir sonucu olduğu düşünülmüştür. İlerleyen yıllarda ise insanlar çok büyük memnuniyet duydukları sanayiden sağlık ve çevre problemleri nedeniyle şikayet etmeye başlamışlardır (7).

Avrupa Birliği ülkeleri çevreyi koruyucu tedbirleri uygulamaya koymak için 1973 yılında 1. Eylem Planını yayınlamışlardır. Bu planın en önemli sonuçları da;

- Kirleten öder prensibi ve
- Kaynakların sonsuz olmadığı, ürün ve faaliyetlerin çevre etkisinin yerel ve bölgesel kalmayıp küresel olduğunun kabul edilmesidir.

Birinci eylem planından sonra her beş yılda bir uygulamalar gözden geçirilmiştir. 1977’de 2., 1982’de 3. ve 1987’de 4. Eylem Planı uygulamaya konmuştur (7).

Her bir eylem planında çevre kirliliğini kontrol altına alabilmek için, yeni yasal yükümlülükler getirilmiş ve kontrollerin daha sıkı yapılması için tedbirler alınmıştır. Ancak bütün bu yasal tedbirlere rağmen endüstriyel kazaların insan ve çevre üzerinde yaptığı hasarların önüne geçilememiştir (7).

Dünyanın çeşitli kısımlarında;

- Hindistan’da (Bhopal) pestisit fabrikasında kaçak (2000 ölü 20.000 kör ve sakat),
- Meksika’da Mexico City’de sıvı gaz tankı patlaması (1000 ölü, binlerce evsiz),
- Çernobil nükleer santralinde patlama,
- İsviçre’de zirai kimyasal madde deposu yangını (Ren nehrine boşalma sonucu milyonlarca balık ölümü, Almanya ve Hollanda’da içme suyuna karışma tehlikesi),
- İçme suyu ve beslenmeden dolayı, çoğu çocuk olmak üzere yılda 60 milyon kişinin ölmesi,

- Afrika’da beslenme krizinin en üst noktaya çıkması ile 1 milyon kişinin ölmesi ve 35 milyon kişinin hayatının riskte bulunması,
- Ozon tabakasının incelmesi,

gibi olaylar gerçekleşmiştir. İnsanlarda risk bilgisinin artması, endüstriyel ekonomide doğruluğun ve güvenilirliğin delili olan bilimin sorgulanmasını gündeme getirmiştir (7).

Bunun üzerine;

Avrupa Birliği, ülkeleri 1993’de 5. Eylem Planında, ürün ve faaliyetlerin çevre etkilerinin yasal uygulamalardan ziyade, piyasa kuvvetleri tarafından kontrol edilmesini sağlayacak olan 1876/93/ Çevre Denetleme ve Yönetim Planı (EEC EMAS) uygulamasını yürürlüğe koymuşlardır (7).

Ortaya çıkan bu yeni anlayış gereği, sanayileşmiş ülkeler mal ve hizmet alımlarına ulusal ve bölgesel şartlarına göre farklı kanuni gereklilikleri ve çevre standartlarını uygulamaya koymuşlardır. Avrupa Topluluğu, ABD ve Kanada gibi ülkelerde çevre etiketi ile ilgili 10’dan fazla farklı program uygulamaya konulmuştur, bu durum ise ticari engel olarak ortaya çıkmaya başlamıştır (7).

Bunun sonucunda Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada gibi güçlü finansal yapıya sahip olan ülkeler, hem artan rekabete karşı sanayicilerini korumuş, hem de işsizlik ve üretim sorunlarını halletmiş olmakla beraber temiz çevre koşullarında yaşamaya da başlamışlardır (7).

Bu gelişmenin bir sonucu olarak;

Rio de Janeiro’da 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, toplumun ana sektörleri ve halk arasında yeni bir işbirliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan Rio Deklarasyonu’nu yayınlamıştır. Bunun üzerine 1993 yılında ISO, “Çevre Yönetimi” konusunda çalışacak olan teknik komitesini (TC 207) kurmuştur (7).

TC 207'nin hazırladığı standartlar ISO 14000 olarak bilinen Çevre Yönetim Sistemi Standardlarıdır ve sanayiden büyük destek görmüştür (7).

Çevre Yönetimi, salt kaynakların kullanımı ve çevrenin kirletilmemesi olarak düşünülmemelidir. Çevre Yönetimi aynı zamanda; piyasa ile iyi ilişkiler kurmak, müşteri nezdinde olumlu işletme imajına sahip olmak, haksız rekabete girişmemek, çevrenin ya da toplumun sosyo-ekonomik imarına katılmak demektir.

Sorumlu bir yönetim anlayışı ve sorumlu yöneticiler, çevre yönetimine işletmecilik açısından çevreye gerçek değerini kazandırabilecek biçimde bakmaktadır. Çevrenin estetik ölçüler içerisinde düzenlenmesi, atıkların etkili yöntemlerle uzaklaştırılması, herhangi bir yönlendirmeye gerek kalmadan, halkın sağlığını tehdit eden pis koku ve kirli havaya karşı gereken önlemlerin yönetimlerce alınması gibi hususlar, çevre yönetimini günümüzün işletmeciliğinde etkin kılacaktır. Bununla beraber kamuoyunun beklentileri ile işletmelerin hedeflerinin çevresel sorunlar üzerinde odaklaşması da, çevre yönetimini işletmeler için daha ağırlıklı bir noktaya getirecektir (3, 4).

Çevre Yönetimi uygulamasının çevresel sorunlara karşı etkili olabilmesi, bazı faktörlerin yaygınlık kazanabilmesiyle mümkündür:

- Çevre yönetimi kavramının boyutları yeterince ortaya konmalıdır,
- Çevre yönetiminin çevresel sorunları çözme noktasında etkinliğinin ne olup olmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır,
- Çevre yönetimi eyleminin yöneldiği konularda kamuoyunun hassasiyeti oluşturulmalı, çevresel mücadelede etkinliğinin artması için yasal düzenlemelere gidilmelidir,
- Yasal düzenlemelerin pratikte uygulanabilirliğinin artırılması sağlanmalıdır,
- Çevresel mücadeleye yönelik çıkarılan kanun ve yönetmeliklerin ülke koşullarına göre düzeltilmesi, gerçekleştirilip, uygulamalarının kontrol edilmesi ciddi ölçüde olmalıdır,
- Standardların etkinliği ve kabul edilebilirliği konusunda ısrarlı olunup, bunların yaygınlaştırılma olanakları aranmalıdır,

- Çevre ve işletmeler çevresel mücadele konusunda duyarlı hale getirilmeli ve çevrenin bütün dünyadaki canlıların ortak yaşama atmosferi olduğu kanaati pekiştirilmelidir,
- Çevre yönetimi konusunda işletme yöneticilerinin hassasiyeti ve sosyal sorumluluk anlayışı geliştirilmelidir. Bunun için gerekirse daha fazla eğitim ve oryantasyon faaliyetlerine yer verilmelidir,
- Uluslararası alanda çevre yönetimi konusunda ortaya çıkan gelişmelerin aktif bir biçimde ve günü gününe takibi yapılmalıdır. Bu gelişmeler, vakit geçirilmeden ülke kamuoyuna ve işletmecilere aktarılıp, çevre anlayışı değişen dünya şartlarına göre gerektiği gibi şekillendirilmelidir (4).

Sonuç olarak; çevre yönetimi, kuruluşlara sistematik yaklaşımı gösterir ve çevre problemlerinin, faaliyet ve işletme stratejileri ile entegre edilmesine yardımcı olur (4).

2.1. Çevre Yönetim Sisteminin Uygulanabileceği Kuruluşlar

- Bir Çevre yönetim Sistemi uygulayan, bu sistemi geliştiren ve sürdüren,
- Kendi çevre politikasına uymayı taahhüt eden,
- Bu isteği başkalarına da gösterebilen,
- Çevre Yönetim Sistemi (ÇYS)'nin kendi bünyesi dışındaki bir kuruluşa tescil ettirmek ve bu konuda sertifika almak isteyen,
- Kendi isteği ile bu standarda uyma konusunda kararlı olan ve bunu açıkça beyan eden,

her çeşit ve büyüklükteki kuruluşa uygulanabilir (7).

2.2. Çevre Yönetim Sistemi Standartları ve Çevre Yasaları

Uygulanması zorunlu olmayan TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standartları kuruluşlar tarafından gönüllü uygulanmaktadır ve yürürlükteki çevre mevzuatının yerine kullanılmamaktadır (7).

TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardları yürürlükteki Çevre Mevzuatı'nın; kanun ve yönetmeliklerin uygulanabilirliğini desteklemektedir. Bu nedenle TS-EN-ISO 14000 serisinde kuruluşların deşarj ve emisyon sınır değerleri yoktur. Ancak, kuruluşun bu konudaki hedeflerine ne ölçüde ulaştığının değerlendirilmesi vardır (7).

2.3. Çevre Yönetim Sistemi Standardlarının Özellikleri

- Genel bir standarddır, her tip büyüklükte ve organizasyonlar için imalat, ticaret veya hizmet sektöründe uygulanabilir.
- Önleyicidir, çevreye verilen zararların oluşmadan önlenmesini hedefler.
- Gelişimcidir, performansı iyileştirmeye yöneliktir.
- Gönüllülük esasına dayanır. Ancak, bir kez sistem kurulursa standardın gereklerine uymak zorunludur.
- Sistem bazlıdır. Kurulan sistem dokümante edilmiş prosedürlerle desteklenmelidir (7).

2.4. TS-EN-ISO 14000 Belgelendirmesinin Faydaları

Çevre Yönetim Sistemi belgesini almış olan kuruluşlar, gerek ulusal, gerek uluslararası alanda pek çok yönden avantajlar kazanacaktır. Çevreyi yasal mevzuat ve yönetmeliklere göre korurken, yönetim sistemi kapsamında çevresel etkileri en etkili ve en hesaplı yollarla en aza indirgeyecektir.

- Çevreyi korumak,
- Eşit rekabet ortamı,
- Yasalara uygunluğu gösterme,
- Etkili yönetim sisteminin kurulması,
- Azalan yaralanmalar,
- Uluslararası Standard: ortak dil ,
- İşletme maliyetlerinde azalma,
- Gelişmiş toplumsal ilişkiler,

- Gelişmiş müşteri ilişkileri ve pazar paylarında artış,
- Gelişmiş çevresel performans,
- Dünya ticareti üzerinde potansiyel etki (7, 8).

2.4.1. Çevreyi korumak

Çevre Yönetim Sistemi, tehlikeli atıkların azaltılıp, çevreye en az zarar verecek şekilde bertarafını içeren programları gerektirir ve tehlikeli olmayan atıkların azaltılmasıyla da çevre kalitesi artacaktır. Çünkü; tekrar kullanım veya geri kazanım yapılan atıklarla doğal kaynakların daha az kullanımı sağlanıp, yenilenemeyen kaynakların tükenişi azalacaktır (9).

Ayrıca sistemin en verimli şekilde çalışmasının sağlanması ve mümkün olan durumlarda sistemde geri kazanımın yapılması ile elektrik, su ve doğal gaz gibi kaynakların kullanımında tasarruf yapılacak, böylece doğal kaynakların tüketimi azalacaktır (9).

2.4.2. Eşit rekabet ortamı

Günümüzde, kuruluşlar çevreyi korumak için yüksek miktarlarda para ve zaman harcamaktadırlar. Ancak, aynı tip endüstriler bile çevre için aynı oranda kaynak kullanmamaktadırlar. Bu da eşitsizlik yaratmaktadır. Rekabet ortamında böyle bir haksızlığa karşı TS-EN-ISO 14001 standardı kuruluşlar arasındaki bu ayrımı ortadan kaldırıp, onları çevreyi korurken standardın aynı maddelerine uymaya teşvik etmektedir. Böylece kuruluşların kaynaklarını kullanmadaki eşitsizliği ortadan kalkmaktadır (7).

2.4.3. Yasalara uygunluğun göstergesi

Kuruluşlar, yürürlükteki çevre mevzuatına ve yasalara uymakla yükümlüdür. TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardının temel amaçlarından birisi de

kuruluşların yürürlükteki mevzuat ve yasalara uymasının teşvik edilmesidir. Çünkü, TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardı, yasaların yerine değil, aksine yasaların uygulanabilirliğini desteklemek için hazırlanmıştır. TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardı belgesini almış kuruluşlar, mevzuat ve yönetmeliklere uyduğunu, dokümente edilmiş çevre yönetim sistemiyle göstereceklerdir (7).

2.4.4. Etkili yönetim sisteminin kurulması

Çevre yöneticilerinin, zamanlarını verimli olarak kullanarak çevre yasalarıyla, çeşitli çevresel problemlerle ve yönetim sorunlarıyla etkili bir biçimde uğraşmaları, ancak çevreyi her yönüyle ele alan, sürekli iyileşmeyi destekleyen bir yönetim sistemiyle mümkündür (7).

Bir işletmede ÇYS kurulması, çevre performansını herkesin işi haline getirmektir. İşletme düzeyinde, problemlerin önlenmesi ve çözümü için geniş tabanlı bir katılım oluşmaktadır. ÇYS'nin eğitim boyutu, işletmenin çevre performansının geliştirilmesinde çalışanların nasıl daha aktif olabilecekleri hususunda bilinçlenme sağlamak ve personelin yönetiminden acil hallere, dokümantasyon kontrolünden çevresel eğitime kadar her türlü yönetim tekniklerini kapsamaktadır (7, 8).

İşte tüm bunları içeren TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, yöneticilerin kuruluşa hakim olmalarında etkili bir araçtır (7).

2.4.5. Azalan yaralanmalar

Proseste kullanılan kimyasal ve tehlikeli maddelerin kullanımı azaltıldığından kontrolünün sağlanmasından dolayı, yaralanmalarda ve sağlık problemlerinde de düşüş görülecektir. Ayrıca, acil durumlar için standardın “Acil Hal Hazırlığı ve Bu Hallerde Yapılması Gereken İşler” maddesine göre hazırlıklı olduğundan, çalışanların korunması daha etkili bir biçimde sağlanacaktır (7).

Sistem başarılı bir şekilde uygulandığında, yalnızca hayat kurtarılmayacak, ayrıca üretimdeki kayıplar, teçhizatın gereksiz yenilenmesi, motivasyonun azalması gibi dezavantajlar da ortadan kalkacaktır. Sistem, çalışanları da çevrenin birer parçası olarak gördüğünden, onların korunması da önemli bir amaçtır (7).

2.4.6. Uluslararası standard; Ortak dil

Kuruluşlar, TS-EN-ISO 14001 standartları olmasaydı, ticaret yaptığı her ülkedeki ayrı yönetim sistemi gereklerine uymak zorunda kalacaklardı. Farklı çevre yönetim sistemi programlarına uyum sağlamak yüksek masraflara neden olacaktı. Gelişmekte olan ülkelerdeki kuruluşlar, uygunluğun belgelendirilmesi için her ithalatçı ülkenin sertifikasyon birimleri tarafından değerlendirilmek zorunda kalacaklardı ve bu durum ilave yükler getirecekti. Oysa TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standartları küreselleşen dünyada çevre için ortak bir dil olmuştur (7).

2.4.7. İşletme maliyetlerinde azalma

Çevre yönetim sisteminin uygulamasındaki en önemli avantaj işletme maliyetlerindeki azalmadır. Kirlilik önleme ve atık yönetim/azaltma konusuna TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi'nin verdiği önem, yöneticileri sürekli olarak daha düşük maliyetli çözümler aramaya yöneltmektedir. Maliyet düşüşünün bir başka sebebi, daha düşük sigorta giderleri ve daha cazip kredi fırsatlarıdır. Faaliyetleri denetlemek, ölçmek ve dokümanete etmek, çevre maliyetleri ile işletmenin toplam maliyetleri arasında bir denge kurulmasında fayda sağlamaktadır (8).

2.4.8. Gelişmiş toplumsal ilişkiler

Gelişmiş bir çevre performansı ile toplumsal ilişkiler de gelişecektir. Toplumsal ilişkilerde iyileşme sağlamak ve olumlu bir imaj kazanabilmek -Çevre Yönetim Prensipleri'nin de tavsiye ettiği şekilde- tüm ilgili taraflar ile açıklığa dayalı ilişkiler kurulmasına bağlıdır (8).

2.4.9. Gelişmiş müşteri ilişkileri ve pazar paylarında artış

Günümüzde, ürünlerin çevreye olan etkileri, satın alma kararlarını belirleyen önemli unsurlardan biri haline gelmiş durumdadır. Müşterilerde çevreye zarar veren proseslerle üretilmiş ürünleri kullanmaktan kaçınma eğilimi gözlenmektedir. Günümüz müşterisi, çevresel sorumluluk taşıyan işletmelerle çalışmak istemektedir. ÇYS'nin uygulanıyor olması, çevre duyarlılığı taşıyan müşterilerin tatmini üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Çevre yönetimini başarıyla uygulayan işletmeler, ÇYS uygulamayan işletmeler üzerinde rekabet avantajına sahiptirler (8).

2.4.10. Gelişmiş çevre performansı

Gelişmiş bir çevresel performans, TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarına uygun bir sistem tasarlanmasına bağlıdır. İşletmeler, faaliyetlerinin, ürün ve hizmetlerinin çevresel etkilerini dikkate aldıkça, yalnızca kendi verimliliklerine değil, aynı zamanda çevreye de faydalı olacak değişiklikler yapmaktadır. Atıklar ve emisyonlarda azalma sağlanmakta ve enerji verimliliği elde edilmektedir (8).

2.4.11. Dünya ticareti üzerinde potansiyel etki

Çevre yönetimi aslında yeni bir olay değildir. Zaten bir çok ülke ve endüstri grubu, uzun yıllardan beri ÇYS ile ilgili olarak kendi Standardlarını oluşturmuş ve faaliyetlerini kontrol altına almış durumdadır. Ancak bu ayrı çabalar, standartlar arası farklılıkları beraberinde getirmiş olup, dünya ticaretinin olumsuz yönde etkilemesi ve maliyetlerde yükselme söz konusu olmuştur. Nihayet, Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO), “Ticaretin Teknik Engelleri Anlaşması” ile uluslararası düzeyde eşit ilişkilere imkan tanımıştır. TS-EN-ISO 14000 standartları, uluslararası standardlaşmanın stratejik önemini arttırmaya devam etmekte olup, küresel ticaret mekanizmasının önemli bir unsuru haline gelmiş durumdadır. TS-EN-ISO 14000’e yöneliş hızının en fazla olduğu ülkeler, güçlü ihracat ekonomisine sahip olanlardır (8).

2.5. Çevre Yönetim Sistemi Kapsamında Kullanılan Kavramlar

Sürekli Gelişme: Kuruluşun, çevre politikasına uygun olarak genel çevre icraatında gelişmeler sağlamak için kuruluş çevre yönetim sisteminin -sürekli olarak- iyileştirilmesidir (7).

Çevre: Bir kuruluşun faaliyetlerini içinde yürüttüğü; hava, su, toprak, tabii kaynaklar, bitki topluluğu (flora), hayvan topluluğu (fauna), insanlar ve bunlar arasındaki ilişkileri içine alan ortamdır (7).

Çevre Boyutu: Kuruluşun, faaliyetlerinin, ürünlerinin veya hizmetlerinin çevre ile etkileşime giren unsurlarıdır (7).

Çevre Etkisi: Çevrede, kısmen veya tamamen kuruluşun faaliyet, ürün ve hizmetleri dolayısıyla ortaya çıkan, olumlu veya olumsuz her türlü değişiktir (7).

Çevre Yönetim Sistemi (ÇYS): Genel yönetim sisteminin, çevre politikasının geliştirilmesi ve idamesi amacını güden, kuruluş yapısı, planlama faaliyetleri, sorumluluklar, uygulamalar, usuller, işlemleri de içine alan parçadır (7).

Çevre Yönetim Sistemi Denetimi: Kuruluşun ÇYS'nin, ÇYS denetim kriterlerine uyup uymadığını belirlemek ve sonuçları yönetime bildirmek amacıyla, gerekli delillerin tarafsız ve değer yargılarına yer vermeyecek tarzda toplanması değerlendirilmesinden ibaret bir değerlendirme ve belgeye bağlama işlemidir (7).

Çevre Amacı: Bir kuruluşun, gerçekleştirmek amacıyla kendisi için tespit ettiği, çevre politikasından kaynaklanan mümkün olan her durumda sayılarla ifade edilen genel maksadıdır (7).

Çevre İcraatı/Başarısı: Kuruluşun ÇYS'nin, kendi çevre politikasına, amaç ve hedeflerine bağlı bir şekilde faaliyet, mal ve hizmetlerinin çevre boyutlarını kontrol konusunda sağladığı ölçülebilir sonuçlardır (7).

Çevre Politikası: Kuruluşun, genel çevre icraatı ile ilgili niyet ve prensiplerini açıklamak, çevre amaç ve hedeflerle çerçeve teşkil etmek üzere yaptığı beyandır (7).

Çevre Hedefi: Kuruluşun çevre amaçlarından kaynaklanan, bu amaçlara ulaşmak için, kuruluşça veya onun bir bölümü tarafından gerçekleştirilmek üzere belirlenen, mümkün olduğunda sayılarla ifade edilen icraat basamaklarıdır (7).

İlgili Taraf: Bir kuruluşun çevreyle ilgili icraat ve başarı derecesiyle ilgilenen veya bu icraat ve başarı derecesinden etkilenen kişi veya gruptur (7).

Kuruluş: Kendine has görevleri ve yönetimi olan, kamu sektörüne özel sektöre ait bulunan her çeşit firma, teşebbüs, otorite veya müessese, bunların parçası veya resmen birleşmiş olan veya olmayan oluşumlardır (7).

Kirlenmenin Önlenmesi: Kirlenmeyi önlemek, azaltmak veya kontrol altında tutmak amacıyla yeniden devreye sokmayı, başka işleme tabi tutmayı, işlemde değişiklik yapmayı, kontrol mekanizmalarını, kaynakların etkin kullanımını, malzeme ikamesini içine alabilen her türlü işlem ve uygulamaya başvurulması, malzeme ve ürün kullanılmasıdır (7).

Sürdürülebilir Kalkınma: Kısaca, mevcut ihtiyaçları gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine engel olmadan karşılayarak kalkınmaktır (7).

Hayat Boyu Değerlendirme: Bir mal ve hizmet sisteminde belirli bir malzeme ve enerjiden elde edilen mal ve hizmetlerle bu sistemin hayat dönemince ortaya çıkan ve doğrudan doğruya sisteme atfedilen çevre etkilerine ait bilgilerin toplanması ve gözden geçirilmesiyle ilgili bir usuller dizisidir (7).

2.6. TS-EN-ISO 14000 Serisi Standardları

- TS-EN-ISO 14001/Nisan 1997 “Çevre Yönetim Sistemi-Özellikler ve Kullanım Kılavuzu”

- TS-ISO 14004/Nisan 1997 “Çevre Yönetimi-Çevre Yönetim Sistemleri-Prensip, Sistemler ve Destekleyici Teknikler için Genel Kılavuz”
- TS-EN-ISO 14010/Nisan 1997 “Çevre Yönetimi-Çevre Denetim Kılavuzu-Çevre ile İlgili Denetimin Genel Prensipleri”
- TS-EN-ISO 14011/Nisan 1997 “Çevre Yönetimi-Çevre Denetim Kılavuzu-Denetim Usulü-Çevre Yönetim Sistemlerinin Denetimi”
- TS-EN-ISO 14012/Nisan 1997 “Çevre Yönetimi-Çevre Denetimi için Kılavuz-Çevre Denetçilerinin Sahip Olması Gereken Özellikler”
- TS-ISO 14020/Eylül 1995 “Çevre Yönetimi-Çevre ile İlgili Etiketlemenin Temel Prensipleri”
- TS-EN-ISO 14042/Kasım 2000 “Çevre Yönetimi-Hayat Çevrimi Değerlendirilmesi-Hayat Çevrimi Etki Değerlendirmesi”
- TS-EN-ISO 14043/Kasım 2000 “Çevre Yönetim-Hayat Çevrimi Değerlendirmesi-Hayat Çevrimi Yorumu”
- TS-ISO/DIS 14050/Nisan 1997 “Çevre Yönetimi-Terimler-Tarifler”
- TS-ISO Guide 64/Ocak 1997 “Madde-Mamul Standardlarına Çevre Boyutunun Dahil Edilmesine Dair Kılavuz”

TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistem standardları ailesi, hem işletmeler hem de ürünler için çevre araçlarını içermektedir. Yani, kuruluşlar tarafından çevresel yönetime yardımcı olacak bir sistem geliştirme ve uygulamada kullanılacak genel bir yaklaşımı ele almaktadır (7).

2.7. TS-EN-ISO 14001/Nisan 1997 Çevre Yönetim Sistemleri-Özellikleri

Çevre Yönetim Sistemi (ÇYS) Modeli: TS-EN-ISO 14000 serisinin belgelendirme standardı olan TS-EN-ISO 14001 incelendiğinde standard 5 ana prensip altında toplamaktadır. Şekil 2.1’de Çevre Yönetim Sistemi Modeli şemasal olarak gösterilmiştir. Bu şema Deming Modeli olarak bilinmektedir(7, 10).

Birinci Prensip-Yükümlülük Altına Girme ve Politika: Kuruluş, çevre politikasını tayin etmeli ve çevre yönetim sistemine bağlılık taahhüdünde bulunmalıdır (7).

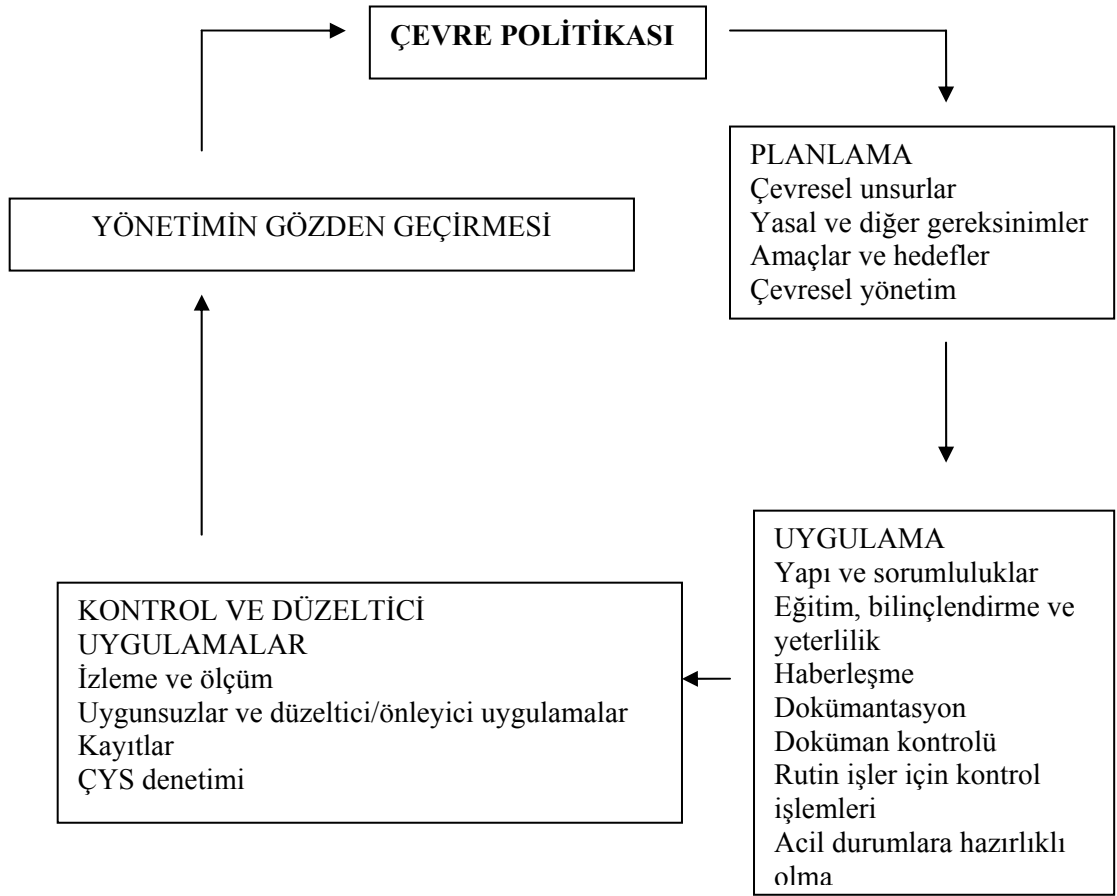
İkinci Prensip-Planlama: Kuruluş, çevre politikasını gerçekleştirmek için plan yapmalıdır (7).

Üçüncü Prensip-Uygulama ve İşlem: Kuruluş, çevre politikasını gerçekleştirmek, amaç ve hedeflerine ulaşabilmek maksadıyla etkin bir uygulamada bulunabilmek için, gerekli yetenek ve imkanlarla birlikte bir destek mekanizması geliştirmelidir (7).

Dördüncü Prensip-Kontrol ve Düzeltici Faaliyet: Kuruluş, çevre icraatını ve bu icraattaki başarı derecesini ölçmeli, izleyip değerlendirmelidir (7).

Beşinci Prensip-Gözden Geçirme ve Geliştirme: Kuruluş, genel çevre icraatını ve bu icraattaki genel başarı derecesini geliştirmek amacıyla, çevre yönetim sistemini gözden geçirmeli ve sürekli olarak geliştirmelidir (7).

Kısaca Çevre Yönetim Sistemi, işletme yönetiminin, o işletmenin çevresel etkilerini daha iyi kontrol edebilmesini sağlayan, bu konuda bir politika oluşturmasını gerektiren, planlama, uygulama, ölçme, değerlendirme, gözden geçirme ve geliştirme adımları ile uygulayabileceği stratejik bir araçtır (6).

Şekil 2.1 : Çevresel Yönetim Sistemi Modeli (8)

2.8. TS-EN-ISO 14001/Nisan 1997 Çevre Yönetim Sistemleri-Kullanım Kılavuzu'nun Başlıca Unsurları

Genel Şart: Çevre Yönetim Sistemi kavramının TS-EN-ISO 14001 de açıklandığı şekilde bir sistem kurulmasını ve bunun idame ettirilmesini ister (7).

Çevre Politikası: Çevre Yönetim Sistemini uygulayacak olan kuruluşun üst yönetimi bir çevre politikası oluşturmalıdır. Çevre politikası açık ve anlaşılabilir olmalı, bunun yanı sıra kuruluşun faaliyet, ürün ve hizmetlerinin çevreyle ilişkisi üzerinde yoğunlaşmalıdır (7).

Planlama: Çevre Yönetim Sistemi'ni uygulamak isteyen kuruluşlar, Çevre Politikası'nı oluşturduktan sonra taahhütlerini nasıl gerçekleştireceklerini planlamalıdır. Planlama ana başlığı altında, kuruluş, faaliyet, ürün ve hizmetlerinin çevre boyutlarını belirlemeli; önemli çevre boyutlarını, teknoloji konusundaki seçim imkanlarını, mali durumu ve işletme şartları gibi konuları göz önünde tutarak her görev ve düzey için çevre amaç ve hedeflerini tespit etmelidir. Bu amaç ve hedefleri gerçekleştirmek üzere yapılacak faaliyeti, sorumluları, gerekli kaynaklarla teminleri de içeren çevre yönetim programı veya programları düzenlemelidir. Kuruluş faaliyet, ürün ve hizmetleriyle ilgili kanunları tespit etmeli ve gerekli çalışmaları (kirletici ölçümleri, emisyon izni vb.) başlatmalıdır (7).

Uygulama ve İşlem: Çevre Yönetim Sistemini uygulayacak olan kuruluşlar, bu madde altında sistemi tüm kuruluştaki çalışır ve uygulanabilir bir sistem haline dönüştürür. Bünye (Yapı) ve Sorumluluk maddesi kapsamında kuruluş, ÇYS'nin etkinliğini sağlamak amacıyla görevleri, sorumluluk ve yetkileri tarif etmeli ve ÇYS'nin uygulamasından sorumlu yönetim temsilcisi veya temsilcilerini atamalıdır. Kuruluş, tüm çalışmalarını ÇYS dokümanları ve uygulamaları konusunda eğitime tabi tutmalı ve her seviyede çevre bilinci oluşturmalıdır. ÇYS'nin uygulanmasıyla kuruluş içi ve dışındaki iletişim için bir yöntem belirlenmelidir. Kuruluş ÇYS'nin gerektirdiği tüm dokümanları oluşturmali ve tüm bunların kontrolünü sağlamalıdır (7).

Kontrol ve Düzeltici Faaliyet: Çevre Yönetim Sistemi'ni uygulayacak olan kuruluşlar, bu madde altında çevre üzerinde etkileri olabilen işlem ve faaliyetlerin başlıca karakteristiklerini düzgün bir şekilde izleyip ölçmelidir. Çevre performansını takip etmek için bu bilgileri kayıt etmelidir. İzleme ekipmanları uygun bir şekilde kalibre edilmelidir. Kuruluş uygunsuzlukların tespiti, düzeltici ve önleyici faaliyetlerin başlatılması için bir yöntem belirlenmelidir. Çevreyle ilgili kayıtlar (eğitim, denetim, ölçüm sonuçları vb.) belirlenmeli ve yönetimi sağlanmalıdır. ÇYS'nin TS-EN-ISO 14001 standardının şartlarını sağlayıp sağlamadığını tespit etmek için uygun aralıklarla iç tetkik yapılmalıdır (7).

Yönetimin Gözden Geçirmesi: Çevre Yönetim Sistemi'ni uygulayacak olan kuruluşların üst yöneticileri, ÇYS'nin uygunluğunu, yeterliliğini ve etkinliğini sürdürebilmek için kendisinin tayin ettiği aralıklarla ÇYS'ni gözden geçirmelidir. Bu gözden geçirme işlemi kuruluşun çevre yönetim sistemi altında yaptığı çalışmalarını, faaliyetlerin uygun, etkin ve yeterli olup olmadığını, sürekli gelişmeyi sağlayıp sağlamadığının üst yönetim tarafından değerlendirilmesidir. Kuruluş hakkında ileriye yönelik kararlar da bu toplantıda alınır. Bu toplantıda çevre politikası, amaç ve hedefleri gerekirse değiştirmeli, iç tetkik sonuçları incelenmeli çevreyle ilgili yasa ve yönetmeliklerdeki değişiklikler uygulanmalıdır (7).

2.9. TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Belgelendirme Çalışmaları

Kuruluşların TS-EN-ISO 14001 ÇYS'ni kurmak ve uygulamak için öncelikle Türk Standardları Enstitüsü Kalite ve Çevre Eğitim Programı'nda belirtilen ÇYS ile ilgili eğitimleri almaları gerekmektedir. Bu eğitimler planlı ve plansız olmak üzere ÇYS Eğitimi ve Çevre Yönetimi Tetkikçi Eğitiminden (ÇYT) oluşmaktadır (7).

Eğitimlerin alınmasının ardından ayrıntıları eğitimlerde anlatılan dokümantasyon kuruluş tarafından hazırlanır ve en son dokümanın yürürlük tarihinden itibaren en az 2 ay süren bir uygulama gerçekleştirilir (7).

Müracaat esnasında kuruluşlar;

- TSE Çevre Yönetim Sistem Belgelendirme Talimatı'nı,
- TSE Çevre Yönetim Sistemi Ücret Talimatı'nı,
- TSE Çevre Yönetim Sistemi Müracaat Formu'nu,
- TSE Çevre Yönetim Sistemi Kuruluş Bilgi Formu'nu,
- TSE Çevre Yönetim Sistemi Müracaat Kontrol Formu'nu,

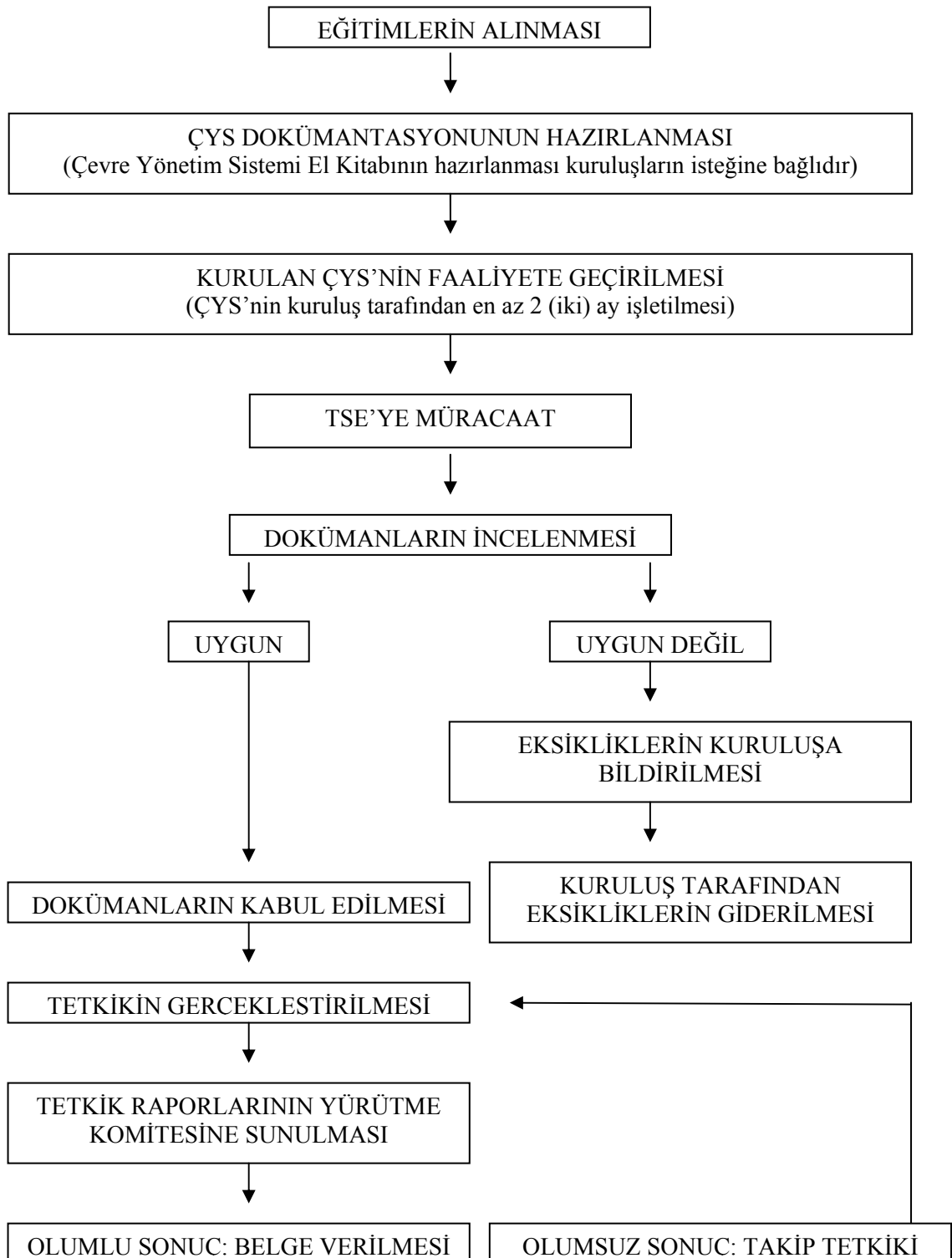
Merkezde; Kalite ve Sistem Belgelendirme Daire Başkanlığı, Bölgelerde ise Kalite Müdürlüklerinden temin ederek okunabilecek bir şekilde doldurulur (7).

Doldurulan ve firma yetkilisi tarafından imzalanan Müracaat Formu, Firma Bilgi

Formu ve Müracaat Kontrol Formu, Firmanın Çevre Yönetim Sistem Dokümantasyonu Çevre Sistem Prosedürleri, Çevre Boyutları Listesi, kuruluşların uymakla yükümlü olduğu kanunların listesi, hazırlanması kuruluşun isteğine bağlı olan Çevre El Kitabı, Ticaret Sicil Gazetesi, Ticaret veya Sanayi Sicil Belgesi, GSM Raporu, İmza Sirküleri ile birlikte TSE Kalite Müdürlüğüne teslim edilir. Böylece, başvuru tamamlanmış olur (7).

TSE'ne teslim edilen dokümanlar bir uzman tarafından dokümantasyonun TS-EN-ISO 14001 şartlarını kapsayıp kapsamadığı açısından incelenir. Varsa eksiklikler tespit edilir ve kuruluşun eksikliğini giderilmesi istenir (7).

Sonraki aşama ise kuruluşun tetkik programına alınmasıdır. Kuruluş ile görüşülerek belirlenen tarihte, kuruluşun çevre yönetim sistemini yerinde görmek, uygulamaları belirlemek amacıyla tetkik gerçekleştirilir. Kuruluş, TS-EN-ISO 14001 standard şartlarını karşılar ise TSE tarafından kuruluşu belge düzenlenir. Şekil 2.2'de ÇYS Belgelendirme aşamaları gösterilmiştir (7).

Şekil 2.2 : TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Belgelendirme Aşamaları (7)

3. ULUSLARARASI DÜZEYDE ÇEVRE

3.1. Stockholm Konferansı

1972 yılında Stockholm’de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı, uluslararası alanda çevre sorunlarının ele alındığı ilk büyük toplantıdır. Böylece çevre sorunları ve bu konuda alınması gerekli tedbirlere kamuoyunun dikkati çekilmiştir. Yüksek kalkınma hızı, tam istihdam, ekonomik istikrar gibi “geleneksel” ekonomik ve siyasal politikaların tespiti sırasında hayat şartlarının niteliğinin iyileştirilmesi prensibi göz önünde tutulmak kaydı ile hükümetlerin çoğu çevre politikalarının belirlenmesi konusuna önemle eğilmeye başlamışlardır. Birleşmiş Milletler’in hemen her kuruluşu, ayrıca diğer uluslararası kuruluşlar, bu konferanstan sonra çevre konularına ayrı bir önem vermeye başlamışlardır. Çevre sorunlarının çözümlenmesine yönelik olarak devletlerin ulusal egemenlik hakkına ters düşmeksizin uluslararası düzeyde yeni hukuki düzenlemelerin ve kurumsal araçların ortaya konması gerekli görülmüştür. Devletler çevre politikaları doğrultusunda kaynaklarını özgürce kullanabilecekler, ancak kaynaklarını kullanırken, diğer devletlere çevre aleyhine bir zarar meydana geldiği takdirde hukuken sorumlu tutulacaktır (11, 12, 13, 14, 15).

Konferans sonunda “Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı Deklarasyonu” yayınlanmış olup, bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP-United Nations Environmental Program) kurulmuş ve Konferans’ın başlama tarihi olan 5 Haziran, Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir.

İnsanlığın, Birleşmiş Milletler seviyesinde, çevre konularını ilk büyük değerlendirmesi niteliği taşıyan bu metin aşağıda aynen verilmektedir (16).

Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı Deklarasyonu

5-12 Haziran 1972 tarihleri arasında Stockholm’de toplanan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı, çevrenin korunması ve geliştirilmesi fikrini Dünya’daki bütün

insanlara telkin edecek ve onlara yol gösterecek olan karar ve görüşlere ihtiyaç olduğunu dikkate alarak, ilan eder ki;

- İnsan, hem kendisine maddi destek olan, zihni, ahlaki, toplumsal ve ruhsal gelişimini sağlayan çevresinin yarattığı bir varlık, hem de onu tahrip eden bir varlıktır. Bu gezegen üzerinde insanın uzun ve güç gelişimi sırasında, artık insanoğlu bilim ve tekniğin hızlı gelişmesiyle çevresini sayısız yöntemlerle ve tahmin edilmeyecek ölçüde değiştirecek bir güç elde etmiştir. Çevre her iki yönüyle de, yani hem tabii çevre, hem de insan yapısı çevre olarak, insanoğlunun esenliği ve temel insan haklarından yararlanması için ve hatta hayatın kendisi için gereklidir.
- Çevrenin korunması ve geliştirilmesi, bütün insanların esenliği ve Dünya'nın ekonomik kalkınması için en önemli unsurdur. Bu, bütün dünya insanlarının acil isteği ve bütün hükümetlerin görevidir.
- İnsanoğlu hiç durmadan denemek, keşfetmek, icat etmek, yaratmak ve ilerlemek zorundadır. Günümüzde insanın etrafını değiştirebilme yeteneği akıllıca kullanıldığında, bütün insanlar kalkınma nimetlerinden faydalanabilir, hayat kalitesini yükseltme fırsatını elde edebilirler. Fakat, aynı güç, yanlış ve akılsızca kullanılırsa, insana ve çevresine tahmin edilemeyecek zararlar verebilir. İnsanoğlunun yarattığı zararların belirtilerinin zamanla arttığını, Dünya'nın her bölgesinde görüyoruz. Suda, havada, toprakta ve canlılarda artık tehlikeli boyutlara ulaşmış bir kirlenme, biyosferin ekolojik dengesinin büyük ölçüde bozulması, yenilemeyen kaynakların tahribatı ve tükenmesi, insan eliyle yaratılmış bir çevrede, özellikle yaşama ve çalışma ortamlarında insanoğlunun bedeni zihni ve toplumsal sağlığına zararlı büyük eksiklikler görülüyor.
- Gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının çoğu, az gelişmişlikten kaynaklanmaktadır. Milyonlarca insan normal hayat seviyelerinin çok altında, yeterli besin, giyim, barınak, eğitim, sağlık ve temizlikten yoksun olarak yaşamaya devam ediyor. Bunun içindir ki, gelişmekte olan ülkeler bütün çabalarını kalkınmaya yöneltmeli, fakat bu arada çevreyi koruma ve geliştirmenin hem bir hak, hem de bir zorunluluk olduğunu akıldan

çıkarmamalıdır. Yine aynı amaçla, endüstrileşmiş ülkeler de kendileriyle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkı kapatmaya çalışmalıdırlar. Gelişmiş ülkelerde çevre sorunları genellikle endüstrileşme ve teknolojik ilerlemeden kaynaklanmaktadır.

- Doğal nüfus artışının devam etmesi, çevre korunması konusunda sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunlarla başa çıkabilmek için uygun ve yeterli yöntemler ve tedbirler geliştirilmelidir. Dünya üzerindeki her şeyin en değerlisi insandır. Toplumsal gelişmeyi gerçekleştiren ve zorlu çabasıyla çevreyi sürekli değiştiren insandır. Toplumsal gelişim ve üretim, bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte insanın çevreyi geliştirme yeteneği de günden güne artmaktadır.
- Tarihte öyle bir noktaya gelindi ki, artık, Dünya'nın her yerinde davranışlarınızı çevre ile ilgili sonuçları dikkate alarak, çok daha akılcı bir dikkatle şekillendirmeliyiz. Bilgisizlik ve umursamazlık yüzünden, hayatımızın ve mutluluğumuzun bağlı olduğu çevreye çok büyük ve tamiri imkansız zararlar verebiliriz. Buna karşılık, daha bilgili ve akıllı hareketle kendimiz ve bizden sonra gelecek nesiller için insan ihtiyaç ve ümitlerine cevap verebilecek bir çevrede, daha iyi bir hayat sağlayabiliriz. Çevre kalitesinin yükseltilmesi ve iyi bir hayat yaratılması için geniş ufuklar var. Bunları gerçekleştirmek için gerekli olan, hevesli fakat sakın bir kafa ile yoğun fakat düzenli bir çalışmadır. Tabiatın dünyasında özgürlüğe kavuşmak için insanoğlu, tabiat ile işbirliği halinde daha iyi bir çevre yaratmak için bilgisini kullanmak zorundadır. Şimdiki ve gelecek nesiller için çevresini savunmak ve geliştirmek, insanoğlu için zorunlu bir amaçtır ve bu amaca, bütün dünyanın ekonomik ve sosyal kalkınması ve barış için kurulmuş ve temel olmuş amaçlarla bir ahenk ve beraberlik içinde ulaşılmaya çalışılmalıdır.
- Çevreye yönelik bu amaca ulaşmak için, vatandaşlar ve toplumlar, müteşebbisler ve kuruluşlar, her seviyede kendilerine bir sorumluluk yüklendiğini kabul etmeli ve hepsi aynı ölçüde gayret sarf etmelidir. Hayatın her kesiminden kişilerle çeşitli alanlarda çalışan kuruluşlar, kendi değerleri ve

çalışmalarıyla geleceğin çevresini şekillendireceklerdir. Bölgesel ve milli idareler uzun vadeli çevre politikaları nedeniyle en büyük sorumluluğun altına girecekler ve kendi yetkileri çerçevesinde hareket edeceklerdir. Kalkınmakta olan bir ülkenin bu konudaki sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamak için, onları destekleyecek kaynakları arttırmak için, uluslararası işbirliğine de ihtiyaç vardır. Zamanla büyüyen çevre sorunları hem bölgesel, hem de uluslararası alanlara yayıldığı için milletler arasında yaygın bir işbirliğini ve uluslararası kuruluşların da ortak amaçla hareket etmelerini gerektiriyor. Bu konferans, bütün insanların ve gelecek nesillerin çıkarları için, bütün hükümetleri ve insanları, ortak gayretlerini çevre korunması ve geliştirilmesine sarf etmeye davet etmektedir (16).

3.2. Paris Zirvesi

Paris'te 19-20 Ekim 1972'de toplanan devlet ve hükümet başkanlarının belirttikleri gibi; “kendi başına bir amaç olmayan ekonomik büyüme, öncelikle yaşam koşulları arasındaki farklılıkların azaltılmasına imkan vermelidir. Bu büyüme, bütün sosyal tarafların katılması yoluyla sürdürülmelidir. Büyüme sadece yaşam düzeyinin değil, niteliğinin de yükseltilmesi sonucunu getirmelidir. Avrupalı olmanın bir gereği olarak ve kalkınmayı insanların hizmetine sunmak amacı ile madde dışındaki değerler ile çevrenin korunmasına özel bir dikkat gösterilmelidir” (12).

Başka bir deyişle, “yaşam kalitesinde ve standartlarında ekonomik gelişmenin yanı sıra çevrenin de korunması sağlanmalıdır” görüşüyle ilk olarak Avrupa Topluluğu nezdinde çevre politikası hükümetler düzeyinde ele alınmış olup, böylece topluluk organlarına çevre politikasının belirlenmesi amacı ile eylem programının hazırlanması hususunda bir mesaj gönderilmiştir (17).

Paris Zirvesi'nde, Roma Anlaşması'ndan yola çıkılarak Avrupa Topluluğu Çevre Politikası'nın temel ilkeleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Çevre politikasının uygulanmasında izlenecek en iyi yol, çevredeki olumsuz etkileri gidermeye çalışmak yerine kaynağına inerek çözüm aranmasıdır. Dolayısıyla, teknolojik alandaki gelişmeler çevre korunması göz önünde

tutularak yönlendirilmeli, böylelikle teknolojik gelişmeler, kirliliği azaltıcı ve aynı zamanda doğal kaynaklarla enerjinin daha rasyonel kullanımı doğrultusunda ve tedbirlerin maliyetlerini düşürücü biçimde ele alınmalıdır.

- Uygulamaya aktarılan bütün teknik planlama ve karar alma prosedürleri için, olabildiğince erken aşamada çevre korunması faktörü ve çevre üzerindeki etkileri göz önünde tutulmalıdır.
- Ekolojik dengenin bozulmasına veya doğal kaynakların israfına yol açacak eylemlerden kaçınılmalıdır. Bu açıdan Topluluk Komisyonu, doğal kaynakların en iyi şekilde korunmasına yönelik orta ve uzun vadeli politikalarla, Topluluğun ortak çıkarlarını göz önünde tutarak, ulaşılabilir en yüksek bir yönetim mekanizması kurmalıdır.
- Çevre politikası, ekonomik ve sosyal kalkınma ile bütünlük içerisinde olmalıdır.
- Topluluk, bilimsel standartlar, ve teknolojik bilgi alanlarında çalışmalarını yoğunlaştırmalı, söz konusu araştırma faaliyetlerinde kirlilik ve gürültü faktörlerine ilişkin veriler değerlendirilmelidir.
- Çevre politikasına temel mali kaynak olarak “Kirleten Öder” ilkesi esas alınmalıdır. Ancak, Topluluk genelinde tanımlandığı ve kabul gördüğü takdirde, uluslararası ticareti ve yatırım faaliyetlerini önemli ölçüde zedeleyebilecek bazı durumlar için istisnai olarak özel düzenlemelerde bulunabilecektir.
- Stockholm’de toplanan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı’nda, insan çevresinin korunması doğrultusunda alınan karara, her üye ülke, diğer üye ülkelerin çevresinin korunmasını göz önüne alarak uymalıdır.
- Topluluk ve üye ülkeler, hazırladıkları çevre politikalarında, kalkınmakta olan ülkelerin çıkarlarını da göz önünde tutmalıdırlar.
- Topluluk ve üye ülkeler, uluslararası platformda çevre korumacılığına yönelik faaliyet gösteren organizasyon çalışmalarına katılmalı, bu çalışmalara katkıda bulunmalıdırlar.
- Çevre korunması, tüm Topluluk açısından büyük önem arz etmektedir. Topluluk yurttaşları, çevre korunmasının ciddiyet ve önemini

kavramalıdır. Bu alandaki çalışmaların başarısı, her kesimden Topluluk yurttaşlarının ve farklı sosyal grupların katılımına bağlıdır. Bu nedenle her kademede eğitim çalışmaları gereklidir.

- Farklı düzeylerdeki her türlü çevre kirlenmesi dikkate alınarak çeşitli düzeylerde (yerel, bölgesel, ulusal, Topluluk içi, uluslararası) yapılacak çalışmalarda faaliyet, kirlenme türüne göre belirlenmeli ve korunması söz konusu coğrafi bölge, en erken aşamada belirlenmelidir.
- Topluluk içi çevre politikaları uyumlaştırılmalı ve üye devletlerin çevre politikaları, diğer üye devletler ve Topluluk politikasıyla uzun vadeli bir plan dahilinde koordine edilmelidir. Antlaşma'nın ilgili maddelerinin, söz konusu programlarda yer alan projelerin, çevre ile ilgili bilgilendirme prosedürünün uygulanması yoluyla gerçekleştirmek mümkün olacaktır.
- Her kirlilik kategorisi için ayrı bir kriter ve faaliyet programı geliştirilecektir.
- Çevrenin korunması ile ilgili genel politika, tek tek üye ülkeler için ana ilkelerin konması ve söz konusu ilkeler dahilinde planlamanın yapılmasıdır (18).

3.3. Akdeniz Eylem Planı

Stockholm Konferansı'nda alınan kararlar ve benimsenen ilkeler doğrultusunda kurulan UNEP tarafından 1974 yılında uluslararası düzeyde deniz kirliliğini önlemeye yönelik olarak Cenevre'de "Bölgesel Denizler Programı Faaliyet Merkezi" kurulmuştur. Merkez'in çalışmalarında, çevre sorunları yalnız deniz ortamını ilgilendiren boyutu ile ele alınmakta, deniz ve kıyıların tüm toplumsal ve ekonomik kesimlerle olan ilişkileri göz önünde tutularak değerlendirilmekte ve çevre kirlenmesi ile çevresel değerlerin zarara uğramasının nedenleri irdelenmektedir. Söz konusu merkezin gerçekleştirdiği ilk proje, önceliğin Akdeniz'e verilmiş olması dolayısı ile Akdeniz Eylem Planı'dır (19).

28 Ocak-4 Şubat 1975 tarihleri arasında Barselona'da yapılan ve Akdeniz'de kıyısı bulunan ülkelerin hükümet temsilcilerinin katıldığı toplantının ardından Akdeniz

Eylem Planı, 13 Şubat 1976 tarihinde kabul edilerek 12 Şubat 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir (14).

3.4. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

3-14 Haziran 1992’de Brezilya’nın Rio kentinde yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 178 ülkeden 12.000 delegenin katılımıyla gerçekleşmiştir (13).

Rio Konferansı’nın sonuçlarını aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür:

- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi,
- İklim Değişikliği Sözleşmesi,
- Rio Deklarasyonu,
- Gündem 21,
- Ormanların Kullanımı Bildirisi (17).

3.4.1. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

Bu anlaşma ile ekolojik, genetik, sosyal, bilimsel, kültürel ve estetik nedenlerle çok önemli olan, dünyamızda yaşayan tüm canlıların korunması ve geliştirilmesi, dünyanın bu günü ve geleceği için büyük önem taşımakta olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Dünyanın yaşanabilirliğinin sürdürülebilmesi Biyolojik Çeşitliliğinin korunmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Biyolojik yaşam bütünün öğeleri arasındaki karşılıklı alışveriş ve yaşam ilişkilerinin bozulmaması, ekolojik dengelerin korunmasına bağlıdır. Bu nedenle anlaşmaya katılan ülkeler aşağıda özetlenen konularla karar birliğine bağlanmıştır (18).

- Biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi için gerekli tedbirler alınmalı
- Halk biyolojik zenginlikler üzerine eğitilmeli ve bilinçlendirmelidir. Medya bu eğitime yardımcı olmalıdır.

- Nesli tehdit altında bulunan türleri ve genelde biyolojik zenginlikleri korumak için hukuk kuralları, mevzuat geliştirmelidir.
- Biyoteknolojik gelişmelerde risk faktörleri kontrol altında tutmalıdır.
- Anlaşma aynı zamanda, biyolojik zenginliklerin araştırma amaçları ile yararlanmak isteyenlere açık bulundurulmaları önerisini getirmekte, üretim ve kullanma aşamasında ise her türlü istismarı ve zenginliklerin tahribini yasaklamaktadır. Bu kaynaklardan adil bir şekilde yararlanılması ilkesini getirmektedir. Bu amaçla kalkınmış ülkelerin, kalkınmakta olan ülkelere kendi örgütlenmelerinin kurulabilmeleri ve işbirliği olanaklarının yaratılabilmeleri için mali yardımlar yapmasını öngörmektedir (20).

Türkiye'nin de 29 Ağustos 1996 tarih ve 4177 sayılı Kanun'la, onaylanmasını uygun bulduğu bu Sözleşme, 21 Kasım 1996 tarih ve 96/8857 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır (16).

3.4.2. İklim Değişikliği Sözleşmesi

1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde toplanan ve 160 ülkeden gelen 10.000 civarında bilim adamı, uzman ve hükümet yetkililerinin katıldığı uluslararası Konferans'ta iklim değişikliği ile ilgili konular bütün açıklığı ile gündeme gelmiştir. Konferans sonunda "Kyoto Protokolü" olarak adlandırılan bir Anlaşma imzalanmıştır. Bu Anlaşma hükümlerine göre; gelişmiş ülkeler, başta karbon dioksit ve metan olmak üzere sera gazı üretimlerini, 2012 yılına kadar, 1990 yılı düzeylerinin en az % 5'i oranında azaltacaklardır. Tek başına dünya sera üretiminin dörtte birini atmosfere yayan ABD için, bu oran % 8; Japonya için % 6 olarak belirlenmiştir. Kyoto Protokolüne göre, söz konusu Anlaşma'nın yürürlüğe girebilmesi için en az 55 ülke Parlamentosu'nun Anlaşma maddelerini kabul etmesi gerekiyordu. Mayıs 2000 tarihine kadar ancak 22 ülkenin Protokol'ü kabul ettiği bildirildi. Gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan ülkeler de sanayileşme arzusu içinde olduklarından ortaya önemli bir tartışma konusu çıkmakta, "Kim sorumlu ise

o tedbir alsın” denmektedir. 1990 yılı rakamlarına göre, Güney Kore, Hindistan, Brezilya ve Çin gibi gelişmekte olan ülkeler, aynı atmosfere bırakılan toplam 6 milyar ton karbon dioksitin yaklaşık % 36’sını paylaşmaktadırlar. Hazırlanan projeksiyonlara göre, 2015 yılına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin bacalarından çıkan karbon dioksit, 4 milyar ton olacaktır. Bu değer, bütün karbon dioksit miktarı olan 8 milyar tonun yarısı kadardır (8).

3.4.3. Rio Deklarasyonu

27 temel ilkeden meydana gelen ve bağlayıcı unsuru olmayan bildiri, çevre ve kalkınma konularına ilişkin prensipleri kapsamaktadır. Dünya Beyannamesi olarak da bilinen deklarasyon, İnsan Hakları Beyannamesi’ni temel alarak ekolojik hakları belirtmektedir. Varılmak istenilen amaç, ülkelerin ve halkların, ekonomik-ekolojik davranış kalıplarını ortaya koymak, “Kirlenen Öder”ve “Üreticilere Ürünlerinin Çevresel Etkisini Tüketicilere Bildirme Zorunluluğu Getirilmesi” gibi ilkelerin işlerlik kazanmasıdır. Ayrıca, bir ülke sınırı içindeki faaliyetlerin başka ülkelerdeki doğaya zarar vermeyeceği garantisi getirilmiş ve doğa korunmasının kalkınmanın bir parçası olarak algılanmasının gereği üzerinde durulmuştur. Geri kalmış ülkelerin çevre sorunlarının çözülmesine öncelik verilmesi de deklarasyonda yer alan ilkeler arasındadır (17).

Rio Deklarasyonu’nda alınan ilkelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

- İnsanlar sürekli ve dengeli kalkınmanın merkezindedir. Doğa ile uyum içinde sağlıklı ve verimli bir hayata hakları vardır.
- Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk prensipleri doğrultusunda, kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kendi doğal kaynaklarını kullanma hakkına sahiptirler ve kendi yetki ve kontrolleri dahilindeki faaliyetlerin diğer ülkelere zarar vermemesini sağlamakla sorumludur.
- Mevcut ve gelecekteki nesillerin kalkınma ve çevre ihtiyaçlarının eşit olarak karşılanabilmesi için kalkınma hakkı tanımlanmalıdır.

- Sürekli ve dengeli kalkınmanın gerçekleşebilmesi çevre koruma, kalkınma sürecinin entegre bir parçasını oluşturacaktır, ayrı olarak düşünülemez.
- Sürekli ve dengeli kalkınmayı ve insanlar için daha kaliteli bir yaşamı gerçekleştirebilmek için devletler, sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarını azaltmalı, ortadan kaldırmalı ve demografi politikalarını iyileştirmelidir.
- Ulusal otoriteler, “Kirlenen öder” prensibini dikkate alarak, çevre maliyetlerinin uluslararası hale getirilmesine ve ekonomik araçların kullanılmasını geliştirmeye gayret göstermelidir.
- Ulusal bir araç olarak, “Çevresel Etki Değerlendirmesi”, çevreye önemli derecede zarar verici nitelikteki ve ulusal otoritenin kararına bağlı faaliyetler için yapılacaktır.
- Başka devletlere zarar verecek ulusal çevre felaketleri ve olağanüstü durumlar halinde, ilgili devletler derhal uyarılacaktır. Uluslararası topluluk, bir felakete uğrayan ülkeye yardım konusunda elinden gelen her türlü gayreti sarf edecektir.
- Bu deklarasyon ilkelerinin uygulanmasında ve sürdürülebilir kalkınma alanında, uluslararası hukukun daha da geliştirilmesinde, devletler ve kişiler iyi niyet ve ortaklık ruhu ile işbirliği yapacaklardır (16).

3.4.4. Gündem 21

1990’lı yıllardan 2000’li yıllara kadar uzanan dönemde ve daha sonraki dönemlerde, çevre ve ekonomiyi etkileyen alanlarda, hükümetlerin, kalkınma kuruluşlarının, Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ve bağımsız sektörlerin yapması gereken faaliyetleri tanımlayan bir eylem planıdır. Bir diğer ifadeyle, gündem 21, Rio Deklarasyonu’nda yer alan ilkelerin uygulama belgesidir. Gündem 21, dört temel bölümden meydana gelir. Sosyal ve ekonomik boyutlar, kalkınma için kaynakların korunması ve yönetimi, etkin grupların rolünün güçlendirilmesi, uygulama mekanizmaları. Bu bölümler altında yer alan uygulama programlarının her birinde

konuyla ilgili hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için yapılacak faaliyetler tanımlanmıştır (8).

Rio Zirvesi sonrasında imzalanan en detaylı ve uzun antlaşma metni olarak da dikkat çeken Gündem 21, “21. Yüzyıl Dosyası” olarak da anılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere mali yardımda bulunmaları kaydıyla kalkınmalarına destek olmaları öngörülmektedir. Bağlayıcı hükümler içermeyen ve hükümetler ile kalkınma örgütleri ve Birleşmiş Milletler organlarına düşen görevleri belirleyen antlaşma; kadın hakları, yoksulluk, çocukla gibi konuları da kapsamaktadır. Dünya’yı kurtarma ve tehditlerin bertaraf edilmesine yönelik temel ilkelerin uygulamaya aktarılmasını hedeflemektedir (17).

3.4.5. Ormanların Kullanımı Bildirisi

Rio-92 Zirve Toplantısında Ormanların Sürdürülebilir kullanımına yönelik bir dizi ilke geliştirilmiştir. Bu ülkelerin hem ormanların sosyal, estetik ve rekreasyonel kullanımları ile hem de orman ürünlerinden yararlanma açısından geliştirilmiştir. Üzerinde mutabakata varılan ilkeler ileride bu özelliği olacak bir anlaşmanın temelini teşkil edebilecektir (20).

Bu bildiride, ormanların özellikleri nedeniyle, ekonomik kalkınmanın ve biyolojik yaşamın devamı için vazgeçilmez oluşları göz önünde tutularak, ormanları ve oluşturdıkları yeşil örtü kuşaklarının korunmasının önemi vurgulanmaktadır ve aşağıdaki önemlileri belirtilen önerileri getirilmektedir (20).

- Ormanlar sürdürülebilir kalkınma politikalarına uygun olarak kullanılmalıdır.
- Gelecek nesillerin gereksinimlerini öngören bir anlayışla işletilmelidir.
- Ormanlar ülke içi ve dışı güçler tarafından istismar edilmemelidir.
- Kalkınmakta olan ülkelerde, yakacak maddesi olarak ormanların tahrip edilmemesi için, bu amaçla yöre halkının katıldığı yakacak odun elde

- etme amaçlı ağaçlandırma projelerine öncelik verilmelidir.
- Ticari, teknik ve ekonomik önlemlerle ormanların zarar görmesi önlenmeli, asit yağmurları ve benzeri kirleticiler kontrol altına alınmalıdır (20).

4. AVRUPA TOPLULUĞU VE ÇEVRE POLİTİKASI

Avrupa Birliği (AB), 1973 yılından bu yana çevre politikalarının dünyadaki gelişiminde aktif rol oynamıştır. Genellikle uluslararası örgütlerce (Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Dünya Sağlık Örgütü vb. tarafından) kabul edilen uluslararası çevre politikalarının ilk şekillenmesi Avrupa Birliği ve Maastricht Antlaşması öncesi adı ile Avrupa Topluluğu (AT) çalışmalarında görülür. AT 1973 yılından beri beşer yıllık Çevre Eylem Planları uygulamaktadır (21).

Oysa AT kurucu antlaşmalarında 1987'e kadar çevre konusu açıkça yer almaz. Ancak 1986 yılında imzalayıp 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa TEK senedi ile 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'nda çevre ile ilgili, diğer tüm sektör politikalarını açıkça etkileyen hükümler yer almaktadır. 1986 Avrupa TEK Senedi'nin imzalanmasına kadar yetki ulusal hukukta idi. Ulusal hukuku yönlendiren politikalar ise "Eylem Planları" ile giderilmeye çalışılmıştır. Son aksiyon planında (5. Plan) yapılan geçmiş dönem değerlendirilmesinde, 20 yılda pek çok aşama kaydedilmesine rağmen sonucun yeterli olmadığı, çevrenin yavaş ama sürekli bozulmakta devam ettiği belirtilmektedir. AB Beşinci Çevre Eylem Planı ile dördüncü plandan farklı bir politika geliştirmiştir (21).

AT'nin gerek 1972'den bu yana çevre uluslararası hukukunun şekillenmesinde belirleyici olması, gerek Akdeniz Eylem planı'nda (1976 Barselona Antlaşması ile kabul edilmiş, tüm Akdeniz ülkelerinin taraf olduğu Bölgesel Çevre Eylem Planı) taraf olması, gerek Sovyetler Birliği'nin dağıtılmasından sonraki Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Orta Asya Ülkeleri ile çevre konusunda resmi işbirliği yapması ve gerekse bizim AT ülkeleri ile yakın ticari ve ekonomik işbirliğimiz ve ortak bir çevreyi paylaşmamız bu konuyu Türkiye için önemli kılmaktadır (21).

Beşinci Eylem Planı, Bruthdland Raporu'ndan şu alıntıyı yapmaktadır: "gelişmiş ülkeler nüfusu dünya nüfusunun %26'sıdır. Bu nüfus enerji, çelik diğer metaller ve kağıt tüketiminin %80'ini, gıda tüketiminin %40'ını yapmaktadır. Gene 5. Eylem Planı'na göre AT'da doğan bir çocuk bugün ABD ve Kanada'da doğan bir çocuğun yarısı kadar enerji ve doğal kaynak kullanmaktadır. Ancak bu çocuk gelişme

yolundaki ülkelerde doğan bir çocuğun 10 katı enerji, 20 katı doğal kaynak tüketmektedir (21).

AT Çevre Aksiyon Planı tahminlerine göre AT'da enerji sektöründe 2010 yılında artış bugüne göre %25 olacaktır. Aynı şekilde çöple, ulaştırmada, su kullanımında 2010 yıllarına ait muhtelif senaryolara göre tahminler yapılmıştır. Bu büyüklükten ve Topluluğun geliştireceği çevre politikaları gerek iç, gerek dış ticaretimizi ve yaşadığımız çevreyi yakından etkileyecektir. Çevre standartları, çevre vergileri, çevrede sübvansiyon yasakları veya geçici sürede en ziyade müsaadeye mahzar ülke durumu vb. gelişmelerin yönü bugün de bellidir (21).

4.1. Avrupa Topluluğu'nda Ortak Çevre Politikasının Oluşturulma Nedenleri

Avrupa topluluğu kurucu antlaşmalarında çevre, üye devletlerin yetki alanında bırakılmasına karşın, Avrupa Topluluğu'nun işlemesi, uygulamada çevre korunması konusunda da ortak bir yaklaşımının benimsenmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur (17).

Bu sonuca varılmasındaki birinci sebep, teknik nitelik taşımakta olup, Avrupa Topluluğu'nda temel politika olarak kabul gören serbest rekabet ilkesinin gerçekleştirilmesidir. Her üye devlette farklı çevre politikalarının uygulanması, çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik olarak yapılan yatırımlar, değişik çevre koruma değerlerinin benimsenmesi, özellikle malların üretiminde maliyeti doğrudan etkilediğinden, üye ülkeler arasında serbest rekabetin tam anlamıyla sağlanabilmesini de engellemektedir. Ayrıca, üye ülkelerin kalite standartlarındaki farklılık bazı ürünlerin bu ülkelere girebilmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla, ulaşılması hedeflenen Ortak Pazar hedefi de serbest rekabetin bozulması nedeniyle tehlikeye girebilecektir (17).

İkinci sebep, Türkiye gibi topluluk üyesi devletlerde erişilmiş bulunan yaşam kalitesinin daha da yükseltilebilmesi için doğal yaşam koşullarının sağlıklı bir biçimde işlenmesinin gerekli görülmüş olmasıdır (17).

Üçüncü sebep, tamamen politik değerlendirilmelere dayanmaktadır. Aynı ekonomik düzenin üyesi bulunan devletlerde çevre politikalarındaki farklılıklar yüzünden, yaşam koşullarının farklı şekillerde ve düzeylerde gerçekleşmesi üye devletlerce, politik bakımdan da arzu edilmeyen bir durum olarak değerlendirilmiştir (17).

Dördüncü sebep ise, çevre kirlenmesinin siyasal sınır tanımamasıdır. Bir ülkeden ötekine kirlilik yayılması ve komşu devletlerin birbirlerine bağımlılığı, Avrupa Topluluğu üyesi devletleri, ellerindeki imkanları bu konuda da ortak bir şekilde kullanmaya itmiştir (17).

4.2. Avrupa Topluluğu Çevre Politikası'nın Doğuşu, Gelişmesi ve Avrupa Topluluğu Çevre Politikası'nın Oluşturulması

Avrupa Topluluğunu kuran antlaşmalar incelendiğinde; gerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kuran 1951 tarihli Paris Antlaşması'nda ve gerekse Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ile Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda, çevre politikasına ve çevrenin korunmasına ilişkin doğrudan herhangi bir hüküm yer almadığı görülmektedir. Buna karşılık; Avrupa Topluluğu'nun başlıca amacının "Halkların yaşam ve çalışma koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi ve ekonomilerinin uyumlu bir şekilde geliştirilmesi" olduğundan hareket etmek suretiyle, çerçeve hüküm niteliği taşıyan maddeler, aşağıda yer aldıkları antlaşmalara göre incelenmektedir:

- Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması,
- Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (17).

4.3. Avrupa Toplulukları Çevre Politikası'nın Oluşmasından Sonraki Evreler

Avrupa Topluluğu Çevre Politikası'nı, "Eylem Programı" adı altında uygulamaya aktarılan faaliyetler temsil etmektedir. Her biri 4 yada 5 yıl için yapılan bu programlar, Komisyon'un önerisi ile Konsey tarafından onanır ve yönerge şeklinde yayınlanır. Bilindiği gibi, yönergeler üye devletleri bağlayan Topluluk Hukuku

normları arasında yer almaz. Diğer taraftan eylem programlarında sadece genel direktifler verilmekte ve ana hedeflere ulaşmada izlenecek yolun detayları üye devletlere bırakılmaktadır (17).

Avrupa Topluluğu Çevre Politikası'nın oluşturulmaya başlandığı 1973 yılından bu yana Konsey tarafından 5 eylem programı onaylanarak yürürlüğe girmiştir (17).

4.3.1. Birinci Eylem Programı (1973-1976)

Topluluk Çevre Politikası'nın amacı, ulusal politikaların mümkün olduğunca uyumlaştırılması ve koordine edilmesidir (17).

Stockholm Konferansı ve Paris Zirvesi'nde alınan kararlar paralelinde ortaya çıkan 1. Eylem programı'nda, Avrupa Topluluğu ve üye devletlerle aynı sorumluluklar yüklenerek programın hedeflenen süre zarfında ve usulü çerçevesinde gerçekleştirilmesini denetleme görevi, Komisyon'a verilmiştir (17).

Program üç ana bölümden meydana gelir:

- Gürültü ve kirliliği önlemeye ve azaltmaya yönelik eylemler,
- Yaşam düzeyini geliştirmeye yönelik eylemler,
- Uluslararası örgütlere katılım (17).

Avrupa Toplulukları, çevre sorunlarının çözümü için öngörülen faaliyetlerine başlayabilmek için gerekli istatistiklere, değerlendirme raporlarına ve deneyime sahip olmakla birlikte, OECD ve Birleşmiş Milletler ile işbirliği yapmak suretiyle bu alanda çeşitli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır (17).

Programın amacı, gürültüyle kirliliği önleyici ve azaltıcı tedbirler almak kaydıyla Topluluk halkının yaşam şartlarını ve çevresini iyileştirmek, yaşam standardının yükseltilmesini sağlamaktır. "Kirliliğin siyasi sınır tanımaması ilkesi"nden hareketle,

uluslararası örgütlerle ve diğer devletlerle işbirliği yapılmak suretiyle çevre sorunlarına genel çözümler aranmalıdır (17).

Doğanın ya da herhangi bir kaynağın ekolojik dengeye zarar verecek şekilde kullanılmasından kaçınılmalıdır. Özellikle çalışma ve yaşam şartları düzeltilerek ihtiyaçların niteliklerine uygun bir gelişme sağlanmalıdır. Şehir planlamasında ve toprağın kullanılmasında çevre görünümünün daha fazla dikkate alınması garanti edilmelidir (17).

4.3.2. İkinci Eylem Planı (1977-1981)

17 Mayıs 1977’de Konsey tarafından uygulamaya konulan Avrupa Toplulukları 2. Eylem Programı, bu tarihe kadarki ortak çevre politikasının eksik yönlerini tamamlamak üzere hazırlanmıştır (17).

1. Eylem Programı’nın devamı ve genişletilmiş hali olma özelliğini taşıyan programda nitelik itibariyle alınan tedbirlerle, suyun ve havanın kirlenmesinin önlenmesine öncelik verildiği görülür. Ayrıca gürültüyle ilgili olarak daha kapsamlı ve belirli tedbirler alınmıştır. Bunlara ek olarak, “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)”, ilk olarak gündeme gelmiştir. Ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmeler karşısında, söz konusu gelişmeleri engellemeksizin, çevresel değerlerin izlenen politikalara karşı korunması amaç edinilmiştir (17).

Programda yer alan konular aşağıdaki gibidir:

- Ortak çevre politikası kapsamına dahil alanlar
- Çevresel etki değerlendirme
- Ortak çevre politikası ve finansal boyutu
- Ortak çevre politikası ve istihdam
- Uluslararası platformda işbirliği (17)

4.3.3. Üçüncü Eylem Programı (1982-1986)

7 Şubat 1983 tarihinde Konsey tarafından onanan yönerge, 1982-1986 yılları arasında Avrupa Toplulukları çevre Politikası'nı yansıtan 4. Eylem Programı olarak kabul edilir. Konsey ve diğer devlet hükümlerinin işbirliğiyle hazırlanan Program, daha önceki iki eylem programında da bulunmayan konulara yer vermesinin yanı sıra Avrupa Toplulukları Çevre Politikası'nın evrimini simgelemiştir. Programın içeriği üç ana grupta incelenebilir:

- Çevre politikasının topluluğun diğer politikalarıyla uyumlaştırılması
- ÇED prosedürünün hazırlanması
- Bazı önemli noktalara, çevresel konumu açısından öncelik verilmesi (17).

4.3.4. Dördüncü Eylem Programı (1987-1992)

15 Ekim 1986 tarihinde onanan 4. Eylem Programı, 1987-1992 yıllarını kapsar. Form ve içerik açısından önceki programların özelliğini taşımakla birlikte yeni sorunlara ve ilkelere de yer vermiştir (17).

Örneğin, oldukça sert tedbirler, gerek endüstrileşmenin, gerekse toplumsal yaşamın bir sonucu olarak alınmıştır. Ayrıca teorik açıdan uygulamada olan Topluluk mevzuatının, pratik açıdan da uygulanmasını sağlamak amaçlanmıştır. Zaten etkin bir çevre politikasının izlenmesi ve kişilere çevresel eğitimin verilmesiyle mevzuat, pratik açıdan da işlerlik kazanacaktır (17).

Bu Eylem Programı'nda kirliliğin önlenmesine ve kontrolüne ilişkin olarak kabul edilen genel ilkeler çerçevesinde kirliliğe yaklaşım, o kirliliğin türüne bağlı olarak değişmektedir. Genelde kirlenme sorunu 4 temel faktörle ilgilidir:

- Kirleticisi,
- Kirlenme kaynağı,
- Kirliliğin taşınması,
- Çevre ya da hedef organizma (17).

Bunların hepsine karşı Topluluk düzeyinde, diğer politikalarla uyum içinde, farklı tedbirler alınarak, kirleticiye yönelik tedbirlerde Komisyon, kirlilik sorununa sektörel yaklaşımın en ekonomik çözüm olmadığı, görüşündedir. Kirletme kaynağına, kirletici maddelere, bunlara ilişkin standartlara birçok kural koymuş olan Komisyon, herhangi bir yaklaşımın diğerlerinin yerini tutacağı görüşünde değildir. Temel amacı, üye devletler tarafından girilecek tek taraflı eylemler sonucu meydana gelebilecek ticaret aksaklıklarından kaçınmak olan Topluluk, evrenin korunması için teknik koşullar üzerinde durma eğiliminde olduğunu ilan etmektedir (17).

Üçüncü Eylem Programı'nda yer alan ilkeler genişletilmiş ve özgürleştirilerek ele alınmıştır (17).

Örneğin, topluluğun diğer politikalarıyla çevre politikalarının bağdaştırılması ve kirliliğe karşı birlikte mücadele edilmesi 4. Çevre Eylem Programı'nda ayrıntılı olarak düzenlenmiş olup, özellikle biyoteknoloji ve doğal kaynakların işletilmesi gibi, faaliyetlere öncelik verilmekle birlikte; toprağın, kıyıların, dağların ve şehirlerin korunmasından da söz edilmiş, 14 Kasım 1986'da kıyıların entegre gelişimiyle ilgili bir tasarı, Komisyon'dan Konsey'e gönderilmiştir (17).

Dördüncü Eylem Programı'nda, Üçüncü Eylem Programı gibi konsey ve üye devletlerin hükümet temsilcileri tarafından hazırlanmış olup Tek Avrupalı Senedi ile Topluluğa daha geniş kapsamlı yetkiler verilmesi sonucunda daha detaylı düzenlemeleri içermiştir (17).

Dördüncü eylem Programı'nda dört ana konu yer almaktadır:

- Kirliliğin önlenmesi,
- Kaynakların işletilmesinin düzeltilmesi,
- Uluslararası faaliyetler,
- Destek sağlayabilecek faaliyetlerin geliştirilmesi (17).

Tek Avrupa Senedi'nde yer alan konular 4. Eylem Programı'nda da yer almaktadır. 4. Eylem Programı, Tek Avrupa Senedi ilkelerinin hayata geçirilmesi amacını taşımaktadır (17).

Tek Avrupa Senedi, Topluluğun Çevre Politikası'na yeni bir hukuki yapı getirmiş, çevreyle ilgili olarak aşağıda belirtilen çeşitli ilke ve amaçlara yer vermiştir.

- Topluluğun çevreye ilişkin faaliyetlere; çevrenin kalitesini sürdürmeyi, korumayı ve daha iyiye götürmeyi, kişilerin sağlığının korunması için çalışmayı, doğal kaynakların dikkatli ve akılcı kullanımını sağlamayı amaçlar.
- Topluluğun çevreye ilişkin faaliyetleri; önleyici harekete geçilmesi, çevreye verilen zararların kaynağa öncelik verilerek giderilmesi ve “kirleten öder” ilkeleri üstüne kurulmuştur. Çevre koruması alanında getirilen ilkeler diğer Topluluk politikalarının da unsuru olarak yer almaktadır.
- Karşılıklı yetkileri çerçevesinde Topluluk ve üye devletler, üçüncü ülkeler ve uzman ülkeler işbirliğinin düzenlenmesi, Topluluk ve üçüncü taraflar arasında 228. maddeye uygun olarak görüşülen ve akdedilen antlaşmalara konu olabilir.
- Topluluk çevreye ilişkin faaliyetlerini düzenlerken, hazır bilimsel ve teknik verileri, topluluğun farklı bölgelerindeki çevre sorunlarını, faaliyetlerin ya da faaliyet yokluğunun yol açacağı yararları ve mali yükümlülükleri, topluluğun bir bütün olarak ekonomik ve sosyal gelişmesini ve Topluluk bölgelerinin dengeli gelişmesini göz önünde alacaktır.
- Topluluk, çevre konusunda 1. fıkrafta öngörülen amaçlara Topluluk düzeyinde, tek başlarına üye devletler düzeyinde olduğundan daha kolaylıkla ulaşıldığı ölçüde hareket edecektir. Topluluğun aldığı bazı tedbirler saklı kalmak kaydıyla ulaşıldığı ölçüde hareket edecektir. Topluluğun aldığı bazı tedbirler saklı kalmak kaydıyla üye devletler diğer tedbirlerin finansman ve uygulanmasını sağlarlar (17).

Sıralanan ilkeler etkili bir çevre politikasının uygulanabilmesi için birinci derecede önem taşımaktadır. Etkili bir çevre politikasının uygulanmasıyla çevrenin korunması

ekonomik gelişmeye katkıda bulunabileceği gibi, istihdam yaratıcı etkisi de gözardı edilmemelidir (17).

Topluluk mevzuatı ve mevzuatın uygulanması, Topluluk açısından önem arz eder. Bu yüzden Komisyon, çevre politikasının oluşturduğu uygulamayı ve pratik etkileri denetleyerek Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e sunulmak üzere düzenli raporlar hazırlayıp politikanın etkinliğine ilişkin değerlendirme yapmalı, ayrıca geleceğe yönelik planların hazırlanması sağlanmalıdır (17).

Söz konusu Eylem Programı'na göre önceleri Topluluğun amacı, kirlenmeyi önleyecek ya da en azından azaltacak mevzuatın hazırlanması idi. Daha sonra, çevrenin korunması konusunda ortak mekanizmaların ortaya çıkarılmasına ağırlık verilmiş ve bu konuda "Topluluk Bilgilendirme Sistemi" gibi, temiz teknolojinin teşvik edilmesi gibi, daha aktif bir çevre koruma ve geliştirme gayreti içine girilmiştir. Bu arada Topluluk giderek artan bir şekilde, çevre sorunlarına ilişkin çeşitli araştırma projelerini desteklemiştir (17).

Programın içeriği dört ana grupta incelenir:

- Kirliliğin önlenmesi,
- Kaynakların işletilmesinin düzenlenmesi,
- Uluslararası faaliyetler,
- Destek sağlanabilecek araçların geliştirilmesi (17).

Dördüncü Eylem Planı'nda öncelik verilen alanlar:

- Atmosfer kirliliği,
- İçme suyu ve deniz suyu,
- Kimyasal maddeler,
- Biyoteknoloji,
- Gürültü,
- Nükleer güvenlik (17).

Dördüncü Eylem Planı'nda çevresel kaynakların yönetimi:

- Doğanın ve doğal kaynakların korunması,
- Toprağın korunması,
- Atıkların işlenmesi,
- Kent alanları, kıyı ve dağlık bölgeler (17).

4.3.5. Beşinci Eylem Planı ve Maastricht Antlaşması

Avrupa Toplulukları Çevre Politika'nın yetersizliği yönündeki eleştiriler ve çevre sorunlarının ciddiyetinin artması sonucunda Topluluğun, üye ülkelerin “Sürdürülebilir Kalkınmaları”nı etkilemeksizin çevre konusunda daha etkili adımlar atması gereği ortaya çıkmıştır. 26 Haziran 1990'da Dublin'de yapılan AT devlet ve hükümet başkanları zirvesinde yeni eylem programı hazırlanmasının yanında “...Topluluk olarak, gerek topluluk bazında gerekse bir bütün olarak tüm dünyada doğal kaynakların korunması çabalarını arttırma...” kararı alınmış, bu konuda alınacak tedbirlerin amacının da, “...vatandaşların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkının garanti altına alınması...” olduğu ve Topluluğun bütün sanayileşmiş ülkelerle işbirliği yaparak çevre korunması alanında dünya çapında önemli rol üstlenmesiyle kalkınmakta olan ülkelere çevreye ilişkin konularda yardımcı olmasının gerekli olduğuna yer verilmiştir. 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması'nın 2. maddesinde Topluluğun görevlerinden birinin, “...Topluluk içinde ekonomik hayatın uyumlu ve dengeli gelişimini; anti-enflasyonist, istikrar içinde ve çevresel bakımdan da tatmin edici bir ekonomik büyüme ile sağlamak...” olduğu, yani “Sürdürülebilir Kalkınma”nın hedeflendiği belirtilmiştir (17).

Ortak çevre politikasının hedefleri:

- Çevre kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi,
- İnsan sağlığının korunması,
- Doğal kaynakların dikkatli ve rasyonel kullanımı,

- Uluslararası düzeyde, bölgesel ya da evrensel çevre sorunlarıyla mücadele etmeyi hedefleyen tedbirlerin alınmasıdır (17).

Program'ın temel öğeleri, "Çevre ve Kalkınma Komisyonu"na hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı rapor ile çevrenin ekonomik gelişmenin kaynağı ve sınırı olduğu görüşünü kabul ederek kişinin yaşam seviyesini iyileştirirken, çevreye zarar vermeksizin kalkınmayı savunan "Sürdürülebilir Kalkınma" ilkesidir (17).

3-14 Haziran 1992'de Rio'da yapılan "Çevre ve Kalkınma Konferansı"nın konuları olan hava kirliliği ve asit yağmurları, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, doğal kaynakların korunması, su kaynaklarının ve atıkların yönetimi, kıyılar ve kentsel alanlarla ilgili çalışmalardan elde edilen çevre sorunlarının çözümüne ilişkin ilkelerle de 5. Eylem Planı'nda yer verilmiştir (17).

Program'ın uygulanmasında öncelik verilen faaliyetler, şöyle sıralanmaktadır:

- Doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilecek biçimde kullanılması,
- Kirlilik kontrolü ve atık yönetiminin aynı paralelde yürütülmesi,
- Yenilenemeyen enerji kaynaklarından mümkün olduğunca az yararlanılması,
- Kentsel alanlarda çevre kalitesinin yükseltilmesi,
- Kentsel alanlarda çevre kalitesinin yükseltilmesi amacıyla ulaşım ve yerleşime ilişkin tedbirlerin alınması ve yeni modellerin benimsenmesi,
- Kamu sağlığı ve güvenliğinin iyileştirilmesi (17).

5. ÇEVRE SORUNLARI VE POLİTİKALARI

5.1. Küresel Çevre Sorunları

Bir çok çevre sorunu nispeten yerel özellik taşımakla beraber, bazı çevre sorunları dünya ölçeğinde, başka bir deyişle küresel niteliktedir. Küresel çevre sorunlarını aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Ozon tabakasının bozulması,
- Atmosferde karbon dioksit artışı ve dünyanın ısınması,
- Dünya nüfusunun artışı (22).

Karşı karşıya kaldığımız çevre sorunları bugün yeterince önemslenmeyen, fakat yarınımızı çok büyük tehlikelere atacak sorunlardır. Günümüzde artık çevre meseleleri duygusal ve sadece toplumun belli bir kesimini ilgilendiren, soyut konular değildir. Bu sorunların elbette tek bir suçlusu yoktur, ama büyük oranda imalat işletmelerini ve ülke yönetimlerini sorumlu tutmak yanlış bir yaklaşım olmaz. Bu nedenle çözümün kaynağı da yine aynı taraflardır. Bu yüzden Çevre Yönetim Sistemi, işletmeler için çözümün bir parçası olma olanağı sağlayan, sistematik ve güçlü bir araçtır. Amacı ise işletme yönetiminin çevre etkilerini daha iyi kontrol edebilmesi sayesinde sadece çevre sorunlarına çözüm olmak değil, aynı zamanda kuruluşu da geleceğe hazırlayabilmektir.

5.1.1. Ozon tabakasının bozulması

Ozonun büyük bir kısmı yeryüzünden 10 ile 50 kilometre yükseklikte stratosfer denilen tabakada bulunmaktadır. Stratosferdeki ozon, “ozon tabakası” olarak adlandırılır. Son on yıl içinde stratosferdeki ozon tabakasında görülen azalma ölçülebilmektedir. Antartika’nın bazı kısımlarında ozon tabakasının %60’a kadar azalmış olduğu ve ozon deliği diye adlandırılan boşluğun olduğu bilinmektedir. Ayrıca daha büyük ölçekte ozon tabakası incelmeleri yeryüzünün diğer bölgelerinde de görülmektedir. Ozon tabakasındaki incelmenin özellikle kloroflorokarbon (CFC)

denilen maddeler nedeniyle oluştuğu bilinmektedir. Bu maddeler, soğutmada, havalandırmada, köpük kullanılan yerlerde, elektronik maddelerin temizliğinde ve bazı yangın söndürme cihazlarında kullanılmaktadır (22).

1987 tarihinde imzalanan Montreal Protokolüne uygun olarak çok sayıda ÷lke, endüstride bir çok alanda kullanılmakta olan CFC'leri yasaklamakta ve yerine ozon dostu denilen bazı maddeleri kullanmayı teşvik etmektedirler (22)

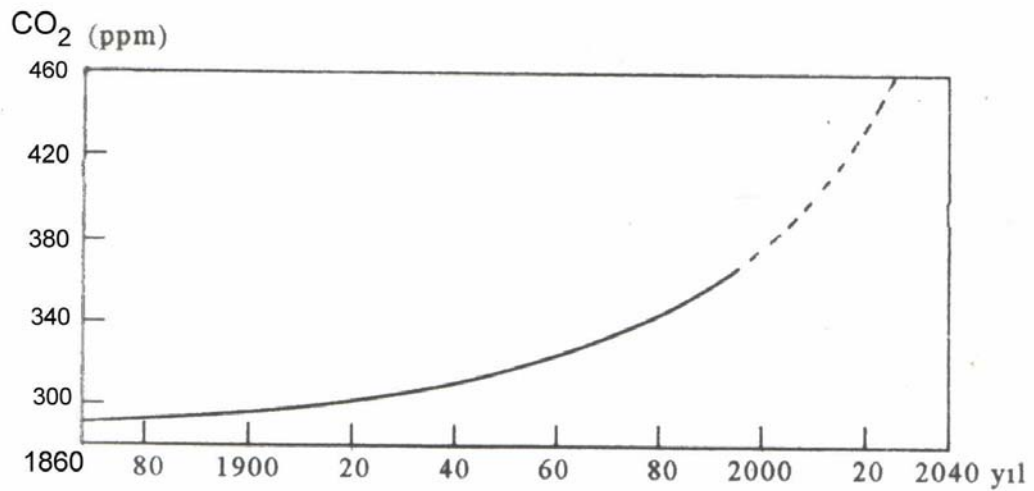
Ozon tabakasını tahrip eden maddeler çoğunlukla kuzey yarım kürede kullanılıyor olmakla birlikte, atmosferde ve özellikle stratosferde olan bu maddeler rüzgarların da etkisiyle kutuplarda yoğunlaşmaktadır. Ancak, Güney kutbunda denizlerin daha fazla olması bu maddelerin yeryüzünün güneyindeki kutup noktasında yoğunlaşması sonucunu getirmiştir. Bilimsel araştırmalar, ozon tabakasındaki deliğin genişlemesinin devam ettiğini göstermektedir. Bu sebeple insanlığı tehdit eden bu gelişme karşısında 1987 tarihli Montreal Protokolü ve eklerinin taşıdığı hükümler bütün ÷lkeler tarafından uygulanmalıdır (22).

5.1.2. Atmosferde karbon dioksit artışı ve dünyanın ısınması

Karbon dioksit yakın zamana kadar yanmanın son ürünü olan istenen bir madde iken (karbon monoksit zehirli olduğu için oluşumu istenmediğinden yanmanın tam olması, dolayısıyla bütün karbonun karbondioksite dönüşmesi arzu edilmektedir), son yıllarda dünyadaki karbondioksit miktarının artarak sera etkisine, sonuçta da ısınmaya yol açması nedeniyle artık kirletici gözüyle bakılmaktadır (22).

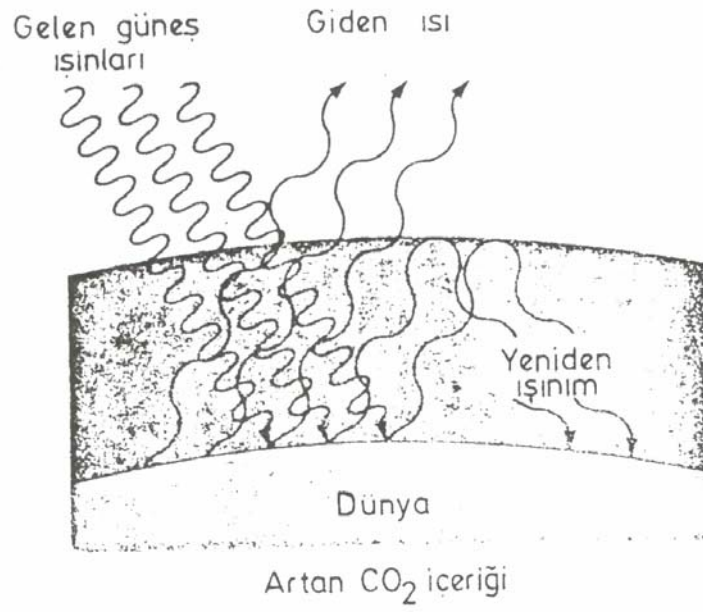
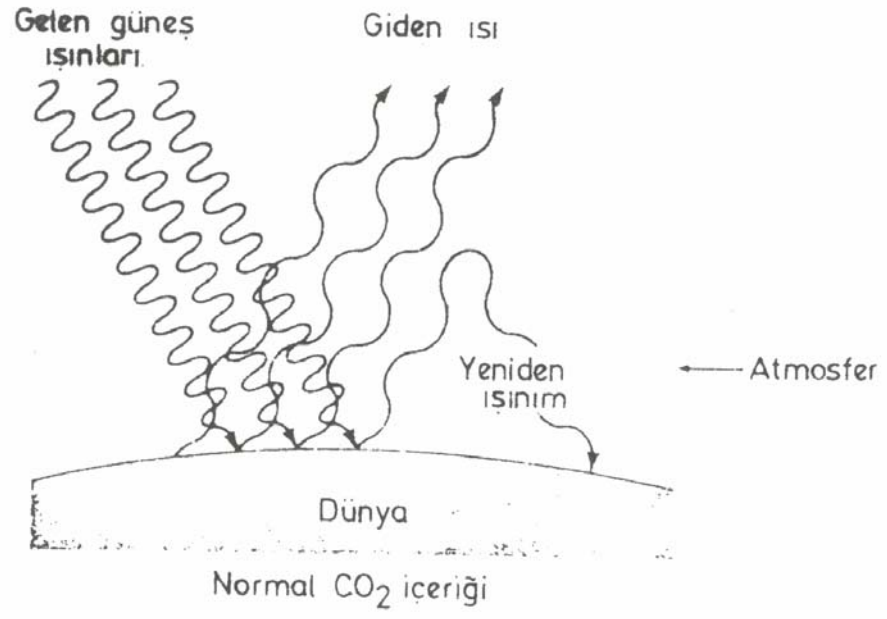
Fosil yakıt (kömür ve petrol) tüketimine bağılı olarak atmosferdeki karbondioksit miktarındaki artış, dünya sıcaklığının artmasına neden olmaktadır. 1968 yılında atmosferde 320 ppm olan CO₂ konsantrasyonunun, 2000 yılına kadar 375 ppm'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Şekil 5.1'de karbondioksitin zaman içerisinde artışı gör÷lmektedir. Dünyanın ısınmasına ayrıca azot oksitleri ve metan gibi diğeri gazların da etkisi olmaktadır (22).

“Sera etkisi” de denilen sıcaklık artışı dünyanın tarıma elverişli kuşağını daraltacağından uzun vadede beslenme sorunlarının ortaya çıkacağı sanılmaktadır. Ayrıca dünyanın ısınmasının, kutup bölgelerinde bulunan büyük miktarlarda buz erimesine yol açarak deniz seviyesinin yükselmesine, dolayısıyla deniz kenarı bölgelerin su altında kalmasına neden olacağı tahmin edilmektedir. Sera etkisinin oluşumu Şekil 5.2’de görülmektedir (22).

Şekil 5.1 : Karbondioksitin yıllara göre değişimi (22)

Karbondioksitin olumsuz etkilerine maruz kalmamak için küresel ölçekte önlemler almak gereklidir. Bu nedenle bir çok ulusal ve uluslararası kuruluş sera etkisi ve kontrolü konusunda çalışmalar yürütmektedirler. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Uluslararası Biyosfer Jeosfer Programı ve Bilimsel Birlik Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar ile ABD’deki EPA (Çevre Koruma Ajansı) gibi bazı ulusal kuruluşlar, dünyanın insan faaliyetlerinden nasıl etkilendiğini belirleme konusunda araştırmalar yapmaktadırlar (22).

Şekil 5.2 : Sera etkisi (22)

5.1.3. Dünya nüfusunun artışı

Dünyadaki insan nüfusu geometrik artış göstermektedir. Yapılan model çalışmaları yardımıyla hazırlanan bu senaryolardan elde edilen sonuçlar nüfus kırılması olayını gündeme getirmektedirler. Çizelge 5.1’de görüldüğü gibi dünya nüfusunun 1 milyar artması için geçen süre giderek kısalmaktadır (22).

Çizelge 5.1. Dünya nüfusunun 1 milyar artması için geçmesi gereken zaman (22)

Nüfus, kişi	Tarih	Geçen zaman, yıl
1 milyar	1804	
2 milyar	1927	123
3 milyar	1960	33
4 milyar	1974	14
5 milyar	1987	13
6 milyar	1999	12
7 milyar	2013	14
8 milyar	2028	15
9 milyar	2054	26

Dünya nüfusunun yaklaşık % 37’sinin 15 yaşın altında olması gelecek için bir ikaz işaretidir. Az gelişmiş ülkelerde bu oran, % 42 civarında olduğu halde, gelişmiş ülkelerde % 28 kadardır. Bu genç nüfus, ileride büyük bir nüfus patlaması olacağını göstermektedir (22).

Dünyada yaşayabilecek maksimum nüfus bilim adamları tarafından belirlenmiştir. Nüfus bu değere ulaştığı zaman insanların açlık sınırında ve üst üste yaşayacakları belirtilmektedir. Dünya nüfusunun maksimum sınırları Çizelge 5.2’de görülmektedir (22).

İyi bir yaşam standardı sağlamak suretiyle (gıda, mesken, sağlık, iş vd.) dünyada yaşayabilecek en uygun nüfus değerleri Çizelge 5.3’de görülmektedir (22).

Çizelge 5.2. Dünya nüfusunun en yüksek sınırları (22)

Nüfusu sınırlayan değişken	Nüfus (milyar)
Sıcaklık artışı	15-20
Gıda maddesi	30
Oksijen	100
Enerji	100
Su	100

Çizelge 5.3. Dünyada yaşayabilecek en uygun nüfus değerleri (22)

Kaynak	Nüfus (milyar)
National Acedemy of Sciences	<3,5
Odum, Eugene P. (1970)	<3,5
Hulet, H.L. (1970)	1
Hauser, P.	0,5
Commoner, B.	8

5.2. Türkiye'nin Çevre Sorunları

Kalkınmakta olan bir ülke olarak, Türkiye'nin de karşı karşıya bulunduğu çevre sorunlarının nedenleri arasında;

- Bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki büyük farklılıklar ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler,
- Nüfus artışının hızının yüksek olması,
- Kalkınmanın çevre sorunlarıyla bağlantılı olarak ele alınması gereksinimi,
- Bu bağlamda çevrenin korunması ve ekonomik büyüme hedefleri arasında uzlaşma sağlanamaması, hukuki ve kurumsal düzenlemelerin eksikliği,
- Kalkınmakta olan ülkelerin uluslararası örgütlerce ya da çok taraflı diğer düzenlemeler çerçevesinde desteklenen programların çoğu kez beraberinde çevre sorunlarını da getirmesi,
- Çevrenin korunmasına ilişkin kamuoyu bilinçlendirmesinin ve katılımının yetersiz olması

gibi faktörler yer almaktadır (17).

Ülkemizdeki çevre sorunları hakkında bir envanter özelliği taşıyan ve Türkiye Çevre Vakfı tarafından belirli sürelerde yayımlanan “Türkiye’nin Çevre Sorunları” isimli yayında, hava kirliliği, su kirliliği, toprak, flora-fauna, enerji, katı atıklar, pestisitler, gürültü gibi başlıklar altında değişik çevre sorunları ile ilgili ön bilgiler verilmekte ve ülkemizdeki çevre sorunları bu konuda yapılan araştırma çalışmalarından sağlanan bilgi doğrultusunda açıklanmaktadır (23).

Hava kirliliği ile ilgili olarak, yerleşim yeri kaynaklı kirleticilerin ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Özellikle kış aylarında, yakıt kullanımına bağlı olarak görülen hava kirliliği insan sağlığını tehdit etmektedir. Endüstriyel kaynaklı kirletici maddelerin yöresel etkileri yanında, hava akımları ile taşınan gaz ve parçacıkların atmosfere salındıkları yerlerin dışında ve uzaklarında da olumsuz etkilerinin bulunduğu vurgulanmaktadır (23).

Akarsularımızdaki kirlenme, havza bazında ele alınmaktadır. Yerleşim yeri atıksuları, endüstriyel atıksular ve tarımsal alanlardan kaynaklanan su kirliliğinin hemen hemen ülkemizin her tarafından dikkatlerimizi çekmekte olduğunu izlemekteyiz. Göllerimiz ve denizlerimizde de önemli kirlenmenin olduğu bu konuda yapılan araştırma sonuçlarından görmekteyiz (23).

Katı atıkların uygun bir şekilde yönetilmemesinden, tarım alanlarının amaç dışı kullanımından, yanlış enerji üretim ve tüketiminden, tarımsal uygulamalardaki bilinçsizliklerden kaynaklanan çevre bozulmasının hem insanlarımızı ve hem de doğal yaşam ortamlarını olumsuz yönde etkilemektedir (23).

Türkiye’nin ve Avrupa Topluluğu’nun çevre sorunlarının çözümünde görevleri şöyledir:

- Her ülkenin doğal kaynakları kullanmadaki ve buna bağlı olarak da çevresel sorunlardaki sorumluluk derecesi farklıdır. Sorunların çözümünde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri de gözönünde tutulmalı, üye ülkeler özellikle çevre standartlarına ilişkin alt yapının oluşturulmasında, üzerlerine düşen ölçüde katkıda bulunmalıdırlar.

- Çevresel sorunların çözümünde kullanılmak üzere, her ülkenin kendi gelişmişlik düzeyi ile orantılı olarak katkıda bulunacağı uluslararası fonlar yaratılmalıdır.
- Ülkemizde, çevre korunmasıyla ilgili olarak çalışan kamu ve gönüllü kuruluşların çevre problemlerinin çözümünde faydalı olabilecek güçlü bir organ haline gelebilmesi için yeniden yapılandırılması gereklidir.
- Bununla birlikte, çevresel sorunların çözümünü sadece Avrupa Topluluğu'nda aramak yanlış olacaktır. Sorunların niteliğine göre ülkeler iki taraflı veya bölgesel mekanizmaları hayata geçirebilmelidirler.
- Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerle, tam üyelik müracaatında bulunan ülkeler arasında ekonomik ve teknik işbirliğinin gerçekleştirilmesi, aralarındaki dayanışmayı arttıracaktır (17).

5.3. Türkiye'nin Çevre Politikası

Kalkınmakta olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye'de "Çevre Politikası"nın belirlenmesi çalışmaları, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlatılmış ve 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile şekillendirilmiştir (17).

Türkiye'deki çevre politikasının belirlenmesi çalışmaları, kalkınma politikasının çevre üzerindeki etkileri ile sürekli etkileşim halinde olmuştur (17).

Avrupa Topluluğu'na benimsenen "Sürdürülebilir Kalkınma" ilkesi ve "Kirleten Öder" ilkesinin işlerlik kazanabilmesi ise ancak kurumsal yapıda gerçekleştirilecek yeniden yapılanma ile mümkün kılınabilecektir (17).

Türkiye'nin özellikleri çerçevesinde oluşturulacak yeniden yapılanma ile gereksinim duyulan yeni hukuki düzenlemelerin yapılması hedeflenmektedir (17).

Faaliyetleri sonucunda çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olan ve çevre kullanım faktörünü ekonomik açıdan dışsal kabul eden müteşebbislerin, söz konusu faktörü

maliyete eklemek şartıyla içselleştirmeleri ve kurumsal yapıda gerçekleştirilecek değişikliklerle kurulacak olan denetim mekanizmasıyla denetime tabi tutulmaları, “Sürdürülebilir Kalkınma” ve “Kirlenen Öder” ilkelerinin uygulanmasını sağlayacaktır (17).

Bu hedefler göz önünde bulundurularak Türkiye’nin Çevre Politikası’na temel teşkil eden amaçlar, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel ihtisas Komisyonu Raporu’na göre şöyle sıralanabilir:

- Kavramsal kapsamın netleştirilmesi,
- Çevre sorunlarına ve dinamiklerine ilişkin kapsamlı/ayrıntılı envanterin çıkartılması, belirli aralıklarla yenilenmesi,
- Yürürlükteki ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapısal özellikleri ve sorunları, işlevleri, etkinlik düzeylerinin belirlenmesi,
- Sorunlarının ve dinamiklerinin konu, sektör bölge özetinde önceliklendirilmesi,
- Ulusal ve bölgesel düzeyde politika ve stratejilerinin geliştirilmesi,
- Politika ve stratejilerinin yaşama geçirilmesine yönelik çalışmalar sırasında gözetilecek ilkelerin tanımlanması,
- Uygulanacak politika ve stratejiler doğrultusunda, ulusal ve yöresel düzeyde çevre yönetim planlarının hazırlanması,
- Çevre yönetim planlarının yaşama geçirilmesine yönelik yararlanılabilecek araç-gereç, teknik ve teknolojilerinin geliştirilmesi, önleme, çözümleme/onarma çalışmalarına ilişkin iş, yetki ve sorumluluk tanımlarının yapılması, gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, işbirliği düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi, işbirliği düzeneklerinin kurulması, sorunlar ve yöreler özelinde “Eylem Programları”nın hazırlanması (17).

Bu yaklaşımla belirlenen amaçlar “Çevre Temel Yapısal Değişim Projesi Eylem Planı”nda, öncelik sırasına göre;

- Kavramsal kapsamın netleştirilmesi,

- Gerekli envanter ve araştırmaların yapılması,
- Ulusal politika ve stratejilerin geliştirilmesi,
- Çevre harcamalarının kaynakları ile çevre yönetiminin ekonomik araçlarının belirlenmesi,
- Gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması,
- Yararlanılacak eğitim ve öğretim düzeninin kurulması,
- Çevre Standardlarının geliştirilmesi olarak ele alınmıştır (24).

5.4. Türkiye’de Yasal Çerçeve

Son 20 yıldır hazırlanan bütün anayasalarda çevre hakkına ve çevre korunmasına ilişkin hükümlere, bireylerin hakkı veya devletin ya da bireylerin ödevleri arasında yer verilmiştir. Hiyerarşik açıdan en üstte bulunan Anayasa’da hak, ödev ve yükümlülöklere ilişkin hükümlerin yer alması, bunların devlet bakımından “planlayıcı hüküm” niteliğinde olduğunun göstergesidir. Ayrıca, insan hakkı olması nedeniyle çevreden söz eden normlar bağlayıcı hüküm niteliğindedir (17).

Anayasaların genel hukuk sistemini de doğrudan etkilediğı dikkate alınırsa, Anayasa’da var olan çevreyle ilgili hukuk prensiplerinin çevre hukukunu, dolayısıyla çevre mevzuatını etkilemesi söz konusu olacaktır (25).

Mevzuata aktarılmamış bir olayın çözümlenmesinde, devlet tarafından üstün olarak telakki edilen değerler kapsamında yer alması nedeniyle söz konusu normlar ayrıca değer taşırlar (17).

Dikkat edilmesi gereken husus, Anayasa koyucu tarafından çevreye ilişkin normların sadece devlete görev ve sorumluluk yüklememesi, bireylerin de çevresel faaliyetlere katılmalarını mümkün kılmak amacıyla çevre hakkının yanı sıra, ödev ve sorumluluk almalarının sağlanmasıdır (17).

1961 Anayasası'nın çevre korumayla doğrudan ilgili tek hükmü “Herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini sağlama ödevini” Devlete yükleyen 49. maddesidir. Çevre sorunlarının, kişilerin beden ve ruh sağlığını etkilediği dikkate alınırsa bu prensip, “çevreyi koruma” ve “temiz bir çevre” kavramlarına hukuki bir temel oluşturmada ilk hareket noktasıdır (17).

Çevrenin korunmasının devletin ödevi olduğu kanısıyla devletin doğal zenginlikleri ve kaynakları hüküm ve tasarrufu altında bulundurduğunu hükme bağlayan 130. madde ve ormanların korunmasının, ormanlık alanların genişletilmesinin ve ormanlardan kamu yararına uygun olarak yararlanılmasını düzenleyen 131. madde, 1961 Anayasası'nda yer almaktaydı (17).

Çevre korunmasına yönelik açık bir hükmü, 56. maddesinde bulunduran 1982 Anayasası'nda çevreyle ilgili doğrudan veya dolaylı hükümlere de yer verilmiştir. 56. madde, “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” demektedir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların görevidir. Maddede, Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünden tasarruf ve verimi arttırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları destekleyerek yerine getirir (17).

5.5. Türk Kanunlarında Çevre

5.5.1. Çevre Kanunu

1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu, Anayasa'nın 56. maddesine istinaden çıkartılmış olup; 8 Haziran 1984 tarih ve 222 sayılı, 19 Ekim 1989 tarih ve 383 sayılı, 13 Mart 1990 tarih ve 409 sayılı, 9 Ağustos 1991 tarihli 444 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile, ayrıca 4 Haziran 1986 tarih ve 3301 sayılı 1988 tarih ve 3416 sayılı kanunlarla değişikliğe uğramıştır (13,22).

Uygulama ve denetleme konularında büyük belirsizlikleri barındıran Türk Çevre Mevzuatı'ndaki boşlukları doldurmak amacıyla hazırlanmış ise de, çok kapsamlı bir program taslağı görüntüsünde olmakla birlikte bu hedefleri gerçekleştirecek uygulama olanaklarının tanınmamış olması, Çevre Kanunu'nun etkin bir biçimde uygulanmasını engellemiştir (17).

Kanun'un amacı, 1. madde de yer almaktadır. Buna göre amaç;

- Bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi;
- Kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması;
- Su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi;
- Ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak tedbirleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmektedir (26).

Çevre Kanunu'nun uygulamada yaşmsal önem taşıyan yönetmeliklerinin hemen tümü yayımlanmış durumdadır. Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği 1988 yılında yayımlanmış ve içeriğinde iç ve dış su kaynakları sınıflandırılarak, atıksu deşarjı ve arıtılmasındaki esaslar ve ilkeler belirlenmiştir. Hava kirliliği standartları ise 1986 yılında Çevre Bakanlığı tarafından yayımlanan Hava Kalitesi Kontrol Yönetmeliğinde belirlenmiş olmakla birlikte bu konuda özgün bir çalışma olmayıp, belirlenen standartlar genel olarak Alman standartlarındaki uzun ve kısa dönem sınırlamalarının aynısıdır. Gürültü kontrolü Yönetmeliği, 1986 yılında; katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, 1991 yılında; Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, 1993 yılında; Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ise 1995 yılında yayımlanmıştır (23).

5.5.2. Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Çevre Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden hemen önce 2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (27).

Kanun'un amacı madde 1'de yer almaktadır. Buna göre, amaç; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kùltür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir (27).

Kanun'un kapsamı, madde 2'de düzenlenmiş olup korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kùltür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumlulukları belirlenmektedir (27).

5.5.3. Milli Parklar Kanunu

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 9.8.1983 tarihinde kabul edilmiştir (28).

Madde 1'e göre Kanun'un amacı; yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakteri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir (28).

Kanun kapsamındaki alanlarda;

- Doğa ve ekolojik denge ile doğal ekosistem değerinin bozulması,
- Yaban hayatın tahrip edilmesi,
- Bu alanların özelliklerinin bozulması ya da değiştirilmesine neden olan veya olabilecek faaliyetler, toprak, su, hava kirlenmesine yol açabilecek işlerin yapılması,
- Doğal dengeyi bozabilecek her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılması,

- Kamu yararı açısından kesin bir zorunluluk bulunmadıkça yapı ve tesis kurulması ve işletilmesi yasaklanmıştır (28).

5.6. Türkiye'nin Beş Yıllık Kalkınma Planları

5.6.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Uluslararası düzeyde ilk çevre sorunlarının ele alındığı Stockholm Çevre Konferansı'ndan sonra ülkemizde de çevre bilincinin oluşmaya başlamasının bir göstergesi olarak, ilk kez Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre sorunlarına ayrı bir yer verilmiştir (17).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin ayrı tanımlamalar yapılmış, sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşması, tabii kaynakların gereği gibi kullanılmaması sonucu doğal dengenin bozulması gelişmiş ülkelerin, düşük gelir düzeyi, kurumsallaşmanın sağlanamaması, eğitimsizlik, doğal kaynaklardan optimum ölçüde yararlanılamaması ve eski teknolojilerin kullanılması ise gelişmekte olan ülkelerin çevre sorunlarının kaynağı olarak gösterilmiştir (17).

Çevre sorunları, ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Ayrıca, sanayi bölgelerinde ve yoğun yerleşim bölgelerinde hava, deniz ve su kirliliği başlıca sorunlar olarak belirlenmekle birlikte, söz konusu plana göre erozyon ve çevre sağlığı en önemli çevre sorunlarıdır (17).

Çevre sorunları Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinasyonu ile bakanlıklar ve diğer resmi kuruluşlar tarafından yapılacak çalışmalarla belirlenecek ve kurulacak merkezi bir örgüt tarafından çözümlenecektir. Gerekli görülen mevzuat söz konusu örgütçe hazırlanacağı gibi, toplumun eğitimiyle de ilgilenilecektir (17).

Türkiye'nin çevre politikasının ilk esasları, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ortaya konmuştur. Çevre politikasına esas teşkil eden ilk unsurlar şöyle sıralanmaktadır:

- Türkiye'nin çevre sorunlarının belirlenmesi,

- Ekonomik gelişmeyi ve sanayileşmeyi engellemeksizin çevre politikalarının, oluşturulacak mevzuatta belirlenmesi ve uygulamaya aktarılması,
- Toplumun çevre bilincinin kazandırılmasına yönelik eğitimden geçirilmesi,
- Ankara’da yaşanan hava kirliliği sorununun yeniden gözden geçirilmesi,
- Tarım ilaçlarının sebep olduğu kirlenme,
- Su kirliliği (17).

Teknik düzeydeki yetersizlikler ve uygun çözüm yollarının bilinmemesi nedeniyle çevre sorunları tanımlanmış olmakla birlikte, çevresel standartlar belirlenememiş, toplumun bilinçlendirilmesinde de hedeflenen düzeye gelinememiştir (17).

5.6.2. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Çevre sorunları, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, “4. Planın Temel Politikaları” adını taşıyan III. bölümde, ayrı bir başlık olarak yer almıştır (17).

Planda, çevre sorunlarının toplumsal değişim süreci ile birlikte çözüme kavuşturulması temel ilkedir (17).

Sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşme sürecinde çevre unsurunun dikkate alınması, bu şekilde çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesi kaydıyla doğanın, doğal kaynakların kullanılmasında ve korunmasında rasyonellik sağlanması, dolayısıyla uzun dönemde geriye dönülmez çevre sorunlarının yaratılmaması amaçlanmıştır (17).

Uluslararası düzeyde işbirliğinden ilk kez bu planda, İstanbul’da Haliç’in rehabilitasyonu ve İzmit Körfezi’nin temizlenmesine ilişkin çalışmalara etkinlik kazandırılması hususunda söz edilmiştir (17).

Kaynakların yanlış kullanılmasıyla çevrenin tahrip edildiği, sanayide ve turizmde kalkınma hedefinin arkasına sığınarak doğal ve tarihi zenginliklerin tahrip

edilmemesi gereği planda vurgulanmıştır. Ayrıca, sosyal refahın ve turizmde kalkınmanın, temiz bir çevre ile sağlanabileceğine dikkat çekilmiştir (17).

Sektörler arası gelir dağılımının dengeli yapılabilmesine ve erozyonun önlenmesine ilişkin tedbirler de bu planda belirtilmiştir (17).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan diğer amaçlar şöyledir:

- Mevcut çevre sorunlarının giderilmesine yönelik olarak alternatif çözüm önerilerinde ekonomik ve ekolojik yapıya en uygun, diğer bir ifadeyle yöresel ortamın müşahhas durumuna ilişkin çözümler getirilecektir.
- İnsan sağlığı açısından yakın tehlike yaratan yöreler ilgili çevre projeleri öncelikle uygulamaya konulacaktır.
- Ankara'nın hava kirliliğine çözüm getirici projeler hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.
- Arazi kullanım planları olamayan durumlarda, yörelerin ekolojik özellikleri ve çevreyi koruma tedbirleri dikkate alınacaktır.
- Yerel yönetimle merkezi yönetim arasında iletişim ağı kurulacak, kararların yerel yönetimlerce alınmasına ağırlık verilecektir.
- Çevre sorunları konusunda çalışan vakıf, dernek ve benzeri gönüllü kuruluşların plan doğrultusundaki faaliyetleri desteklenecek ve özendirilecektir.
- Tarihi çevre, kırsal ve kentsel dinlence bölgelerinin saptanması, korunması ve ulusal tarihi parklar çerçevesinde iç ve dış turizme yönelik olarak değerlendirilmesi çalışmalarına hız verilecektir.
- Büyük kentlerde yeşil alanlar çoğaltılarak halkın yararlanmasına sunulacaktır.
- Uluslararası düzeyde yasal, bilimsel ve teknolojik gelişmeler yakından izlenerek, uluslararası faaliyetlere katılım sağlanacaktır (17).

Çevreye ilişkin çeşitli hedefler getirilmekle birlikte idari yapılanmadan ve mevcut çalışmalarından hiç söz edilmemiş olması, planın en büyük eksikliğidir. Plan'da yer

alan hedefler sadece çevreye devlet açısından verilen önemin artmasının bir göstergesidir (17).

5.6.3. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

“Sosyal Hedef ve Politikalar” adını taşıyan IV. bölümde çevre sorunları konusu işlenmiştir. Diğer planlardan farklı olarak ilk kez ilkelerin yanı sıra temiz bir çevre için izlenmesi gereken politikalara da yer verilmiştir. Ülkemizin kentleşme, erozyon ve doğal afetlerin sonucu olarak çevre kirlenmeleri ile hızlı sanayileşmenin ve tarımda modernleşmenin getirdiği çevre sorunlarıyla karşı karşıya bulunduğu ve çevre konusunda temel yaklaşımın sadece mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması, muhtemel bir kirliliğin önlenmesi olmayıp kaynakların ekolojik denge gözetilerek, gelecek kuşakların da yararlanabileceği en iyi şekilde kullanılması, korunması ve geliştirilmesi olduğu belirtilmektedir (17).

İlke ve Politikalar:

- Ülkemiz şehirleşme, erozyon ve tabii afetlerin sonucu olan çevre kirlenmeleri ile hızlı sanayileşmenin ve tarımda modernleşmenin getirdiği çevre sorunları ile karşı karşıyadır.
- Çevre konusunda temel yaklaşım; sadece mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması muhtemel bir kirliliğin engellenmesi değil, kaynakların gelecek nesillerin de yararlanabileceği en iyi şekilde kullanılması muhafazası ve geliştirilmesidir.
- Bu itibarla ülkemizde tabii kaynakların kullanımında ekolojik denge korumarak, bu kaynakların gelecek nesillerin de kullanabileceği şekilde muhafaza edilmesi ve geliştirilmesine önem verilecektir.
- Arazi kullanımı ve yatırım kararlarında çevre sorunları Planlama aşamasında teşhis edilecek ve ilgili mevzuatın gerektirdiği tedbirler alınacaktır. Havza boyutunda su kalitesinin değerlendirilmesine ve su kaynaklarının kullanımında rasyonel bir düzenlemeye önem verilecektir.

- Marmara denizi, Haliç, İzmit ve İzmir Körfezleri gibi su kirlenmesinin aşırı olduğu yerlerde mevcut sanayiler tasfiye işlemlerinde gerekli tedbirleri alacaklardır.
- Yatırımların projelendirme, ön izin, tesis izni, proje değerlendirme, üretim aşamalarında çevre faktörü sistematik olarak değerlendirilecek ve sanayi atıkları denetlenecektir.
- İçme ve kullanma suyunda insan sağlığının gerektirdiği şartların yerine getirilmesi sağlanacak, su kaynaklarının değişik kullanım amaçlarını göz önünde bulunduran alıcı ortam ve atık standartları düzenlenecektir.
- Başta Ankara olmak üzere hava kirliliğinin sağlık yönünden ciddi tehlike teşkil ettiği şehirlerde acil tedbirler alınacak, bu amaçla hava kirliliği kontrol istasyonları ağı geliştirilecek, iyi kalitede ve yeterli miktarda yakıt temin edilerek soruna köklü çözümler bulmak için yeni yakıt türleriyle ısınma proje çalışmaları yapılacaktır.
- Çevre alanında sürdürülmesi gerekli olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınarak ilgili üniversite ve kuruluşlar desteklenecektir (29).

5.6.4. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

Çevre konusu, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar Bölümü"nde "Çevre ve Yerleşme" başlığı altında yer almış ve çevre sorunlarına ilişkin uygulaması öngörülen "İlke ve Politikalar" ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (17).

Çevre politikamızda temel ilke; insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmaktır. Ayrıca, çevre ile ekonomi ilişkisi ilk kez bir kalkınma planında yer almış ve "Bütün ekonomik politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması esastır. Bakanlıklar yetki alanları içindeki uygulamaların çevre etkilerinin tespiti, önlenmesi, bu amaçla

politika geliştirilmesi ve uygulanmasından sorumlu olup koordinasyon ise çevre işlerinden sorumlu kurumca sağlanacaktır” denmiştir (17).

“Kirliliğin Kaynağının Önlenmesi” İlkesi Plan’da benimsenmiş ve muhtemel çevre bozulmaları önceden tahmin edilerek, gerekli tedbirlerin kirlilik meydana gelmeden alınacağı belirtilmiştir (17).

İlkeler ve Politikalar:

- İnsan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel ilkedir.
- Bütün ekonomik politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması esastır. Bakanlıklar yetki alanları içindeki uygulamalarının çevre etkilerinin tespiti, önlenmesi, bu amaçla politika geliştirilmesi ve uygulanmasından sorumlu olup koordinasyon ise çevre işlerinden sorumlu kurumca sağlanacaktır.
- Muhtemel çevre bozulmaları önceden tahmin edilerek gerekli tedbirler kirlilik meydana gelmeden alınacaktır.
- Çevre standartları tespit edilirken uygulanabilir mevcut teknolojiler ve ülke şartları birlikte düşünülecek ve standartlar sürekli araştırmalarla dinamik bir şekilde belirlenecektir.
- Çevre bilinci yaygınlaştırılacak, bütün planlama aşamalarında çevre boyutu gözönünde tutulacaktır. İmar yasası, çevresel etkileşim boyutu gözönünde tutularak yeniden gözden geçirilecektir.
- Deniz ortamında çevre koruma politikaları, öncelikle insan sağlığı açısından önemli bölgeler başta olmak üzere, su ortamı olarak kullanılan bölgelerle su ürünleri açısından önemli bölgeleri kapsamına alacaktır.
- Kıyı şeridinin faydalı ve ekonomik kullanımını düzenlemek maksadıyla ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikli kamu yararını gözetten bir master plan hazırlanacaktır.

- Kıta içi su kaynaklarının yönetiminde ve alıcı su ortamının düzenli olarak izlenmesinde kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanacak ve havza boyutunda idare kavramı geliştirilecektir.
- Çevre verilerinin bir merkezden yönlendirilerek toplanmasından, ilgili kamu kurumları sorumlu olacaktır.
- Çevre denetim-izleme sistemi gerekli etkinlik kazandırılarak tek merkezden koordine edilecektir.
- Arazilerin kabiliyetlerine uygun olarak planlı ve dengeli kullanımı sağlamak için toprak etüd ve haritalama işleri ulusal bir program dahilinde ele alınacak, 1., 2. ve 3. sınıf tarım arazilerinin toprak sanayi, alt yapı, iskan ve turizm amacıyla kullanılması önlenecektir. Yol, su, elektrik petrol gaz ve boru hatlarının tarım dışı arazilerden geçirilmesine özen gösterilecektir.
- Yabani bitki genetik kaynaklarının tahribini önleyici tedbirler geliştirilecektir.
- Hava kalitesi ile ilgili gezici kalibrasyon üniteleri ve bir referans kalibrasyon ünitesi kurulacak, illerde hava kalitesini etkileyen faktörler tespit edilerek izlenecek parametreler ve alan sınırları belirlenecektir.
- Kimyasalların rasyonel kullanımının sağlanması ile çevreye olan zararları asgari düzeyde indirilecektir.
- Çevreyi etkileyen kimyasalların yarılanma süreleri ve dönüştükleri diğer kimyasal maddeler açısından sistemli bir şekilde kontrol edilmeleri sağlanacaktır.
- Kimyasalların tanımlanması ve bildirimlerinin uluslararası alanda benimsenmiş olan prensiplere göre yapılması sağlanacaktır.
- Yabancı ülke atık ve artıklarının Türkiye'ye girmesi önlenerek, ülke içindekilerin zararsız hale getirilmesi esas alınacaktır.
- İllerde çevre problemleri açısından risk değerlendirmesi yapılarak acil hal aksiyon planları hazırlanacaktır.
- Belediyelerin müşterek katı atık bertaraf etme yerleri oluşturmaları desteklenecek, düzenli çöp depolama sahaları için yer seçimi ve işletme esasları belirlenecektir.

- Hastane atıkları ev sanayi atıklarından ayrı olarak bertaraf edilecek, nükleer tıp bölümlerinin sıvı atıkları için depolama tankları yaptırılacaktır.
- Sanayi kuruluşları, tatil köyleri ve sitelerinin ortak arıtma tesisleri kurmaları için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
- Arıtma konusundaki araştırmalar desteklenecek, özellikle biyoteknolojinin atıksu arıtılmasında uygulanmasına ve bu konuda araştırma yapılmasına önem verilecektir.
- Enerji üretimi, iletilmesi, dönüştürümü ve kullanımında çevre faktörünü gözönünde alan ekonomik değerlendirme yapılacaktır.
- Enerji üretiminde çevre kirliliğini azaltmak için gerek mevcut, gerekse yeni kurulacak tesislerin özelliklerine uygun teknoloji transferi ve Araştırma-Geliştirme çalışmalarına ağırlık verilecektir.
- Yenilenebilir enerji kaynakları bakımından mevcut potansiyelden yararlanmak için Araştırma-Geliştirme programları oluşturulup desteklenecektir.
- Akışkan yataklı yakma teknolojisi araştırma-Geliştirme ve kullanım çalışmaları desteklenecektir.
- Petrol ürünlerinin kalitesinin iyileştirilmesi ile tüketimi sırasında ortaya çıkabilecek çevre kirliliğine karşı gereken tedbirler alınacaktır.
- Nükleer tesisler ve iyonlaştırıcı radyasyonla çalışılan tesislere yönelik mevzuat geliştirilecektir.
- Büyük hidroelektrik santrallerin ekolojik ve sosyo-ekonomik dengede önemli değişikliklerin boyutları belirlenecek ve etkilerini azaltacak tedbirler geliştirilecektir.
- AT çevre politikalarına uyum için başlatılan çalışmalar sürdürülecektir (30).

5.6.5. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

“Çevre’nin Korunması ve Geliştirilmesi” başlığı altında “Çevre ve Çevreyle İlgili Düzenlemeler” yer almıştır.

Plan’da öncelikle mevcut sorunlar tespit edilerek sorunları çözmek amacıyla uygulanması gereken politikalar açıklanmıştır (17).

Mevcut Durum:

Altıncı Plan’da benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına rağmen, bir yandan tüm ekonomik ve sosyal kararlarda çevre boyutunun dikkate alınmasında, öte yandan işlevsel ve dinamik bir çevre yönetimini oluşturacak örgütsel ve hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde yetersiz kalınmıştır. Çevre yönetiminden sorumlu kuruluşlar arasında eşgüdüm, iş birliği ve iş bölümü sağlanamamış, çevre finansman sistemi, çevresel veri ve bilgi altyapısı oluşturulamamış, hukuksal düzenlemelerde etken bir çevre yönetimine imkan verecek düzeye gilememiştir (24).

Kalkınma Planlarında çevre politikaları, önceleri sadece ortaya çıkan kirliliği giderici amaçlara dayanırken, daha sonra önleyici politikalar ve nihayet sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde, çevre ve ekonominin entegrasyonuna öncelik veren politikalar şeklinde bir gelişme öngörmüştür (24).

Ekonomik, idari, hukuki, politik, sosyal ve kültürel araçları kullanarak doğal ve yapay çevre unsurlarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere yerel, bölgesel ve merkezi düzeyde politika ve stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır (24).

Çevre konularında temel politikaları saptamak ve kurulular arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlamakla görevli olarak kurulan Çevre Bakanlığı bugün bu fonksiyonlarını yerine getirmede yetersiz kalmaktadır. Çevre Bakanlığının il düzeyindeki örgütleri teknik donanım yetersizliği nedeniyle işlevsel olmamakta ancak daha önemlisi etken bir çevre yönetiminde merkezi düzeyde, il düzeyinde ve belediyeler düzeyinde yönetim esaslarının belirlenmemiş olması nedeniyle uygulamada yetersiz kalmaktadır (24).

Ülkemizde çevre korumaya yönelik çok sayıda hukuki düzenlemede bulunmaktadır. Gerek Çevre Kanunu, gerek çıkarılmış olan yönetmelikler, gerekse çevre ile ilgili

mevcut mevzuat incelendiğinde, bazı aksaklık, uyumsuzluk ve tekrarlar göze çarpmaktadır. Bu durum, çevre mevzuatının uygulanmasında güçlüklerle neden olmaktadır (24).

Çevre Mevzuatında başlıca sorun 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesidir (24).

Kanun'da öngörülen müeyyidelerin yetersizliği ve eksikliği, Kanun'un daha ziyade kirlilik boyutuna önem vererek çevre koruma boyutunun ihmal edilmiş olması, katılım ve eğitim konusunda herhangi bir düzenleme ihtiva etmemesi uygulamada karşılaşılan aksaklıkların başlıca nedeni olarak görülmektedir (24).

Çevre yönetiminde etkinliği sağlamak amacıyla Bakanlık haline getirilen çevre örgütü, çevreden sorumlu diğer kuruluşlarla koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak bir yapıya ulaşamamıştır (24).

Teşkilatlanmada çevre ile ilgili eski düzenlemeler aynen korunmuş, yeni kurumsal yapı eski yapının üzerine oturulmuş olduğundan çevreyle ilgili bakanlık ve kuruluşlar arasında yetki, görev ve sorumluluk çatışmalarına neden olunmuştur. Aynı konuda birden fazla sayıda kuruluşun yetkili olması, koordinasyon ve işbirliğinde etkinlik sağlanamaması yüzünden çevre koruma konusundaki hizmetlerde başarı sağlanamamıştır (24).

Kurumsal yapıdaki merkezi düzeyde görülen bu belirsizlikler, taşra teşkilatında ve yerel yönetimlerin çevre alanındaki faaliyetlerinde de söz konusudur. Çevre Kanunu ve çevre ile ilgili diğer kanunlar ile denetim yapma ve yaptırım konusunda Belediyeler ve Mülki İdarelere önemli yetkiler verilmesine rağmen, gerekli teknik donanım ve altyapıdaki yetersizlikler, nitelikli personel ve kaynak yetersizliği gibi nedenlerle bu yetkilerin etkili bir şekilde kullanamadığı görülmektedir (24).

Uluslararası mevzuat, özellikle 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansından sonra kabul edilen Gündem 21 Eylem Planı, ülkeleri bağlayıcı niteliktedir. Bu bağlamda, uluslararası yükümlülüklerimizi yerine getirmede kalkınma çabalarımızı

engellemeyecek ve haklarımızı savunabilecek altyapıyı oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır (24).

Doğal kaynakların yönetimi ve çevrenin korunması stratejilerinin kapsamlı bir finansman mekanizmasını içermesi zorunlu olacaktır. Bugüne kadar çevre konusuna ayrılan kaynaklar parçacıl yaklaşımlarla sorun ortaya çıktıktan sonra çözme amacına yönelik olarak ayrılan kaynaklar niteliğindedir. Çevresel maliyetlerin içselleştirilmesi çalışmaları başlamamıştır. Çevre amaçlı oluşturulan fonlar amaçları doğrultusunda kullanılamamıştır. Çevre finansman sisteminin örgütsel ve hukuki yapıya uygun olarak sistemli bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir(24).

Etken bir çevre yönetiminin teknik araçları olan planlama süreci, veri ve bilgi sistemlerinin oluşturulması, araştırma, analiz, izleme sisteminin kurulması ve envanter çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir (24).

Çevre standartları, gerekli araştırmalara dayandırılmadan, standard geliştirme süreçlerinden geçmeden hazırlandığı için yeterli değildir. Ayrıca, bu standartların uluslararası standartlar, özellikle AB standartları doğrultusunda sürekli olarak güncelleştirilmesi gerekmektedir. Veri ve bilgi sistemleri eksiktir. Bilgiye erişimde aksaklıklar bulunmaktadır. Planlama faaliyetleri merkezi idareler ve belediyeler tarafından yürütülmektedir. Temel ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların mekan bazına yansıtılması işlevi olan planlama faaliyeti, makro politikalar arasındaki tutarlılığı ve her ölçekte mikro politikaları mekan bazında yansıtabilecek etkinlikte işlememektedir. Böyle bir işlevin yerine getirilebilmesi için stratejileri, hedef ve politikaları belirlenmiş kurumsal ve hukuksal yapının oluşturulması gereklidir (24).

Ülkemizde mevcut imar planlama sistemi ve bu sistemin hukuksal bazını oluşturan 3194 sayılı İmar Kanunu ve buna bağlı yönetmelikler imar planlama esaslarını çeşitli ölçeklerde tanımlarken temel amaç, yapılaşmanın düzenlenmesi olarak belirlenmiştir. Çevre, bugünkü imar planlama düzeni içinde sadece gelişmelerin bazı alanlarda kısıtlanması olarak yer almakta, modern çevre ve ekolojik öğeleri bu sistem içinde yer bulamamaktadır (24).

Ekonomik ve sosyal yatırımlarda çevre boyutunun dikkate alınması için kullanılan etkili metodlardan en önemlisi olan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği yürürlüğe girmiş olmakla birlikte, bir yandan değerlendirmenin dayandırılacağı veri ve bilgi eksikliği, değerlendirmeyi yapacak olan insan gücünün teknik yetersizliği, öte yandan Yönetmelikle birlikte gelen yapısal sorunlar, uygulamayı sınırlandırmaktadır (24).

Demokratikleşme sürecinin en belirgin uygulama alanı çevre konularına gösterilen ilgi ve katkıdır. Dolayısıyla çevre yönetimine ve karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Son yıllarda gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yerel ölçekte baskı grubu oluşturma çabaları önem kazanmaktadır. Ancak bu katılımın her düzeyde etkili olabilmesi için örgün eğitim sistemi içine çevre dersleri konulmuş olmakla birlikte bu yeterli olmamaktadır. Toplumda her kesimin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. Çevre alanında profesyonel eğitimin önemi dikkate alınarak bu konuda eğitim programlarının geliştirilmesi ve transferi konuları ile mevcut teknolojinin yenilenmesinde çevreye duyarlılık kriterini dikkate alacak sistemlere gidilmesi zorunlu olmaktadır. Bu konuda özel sektörde olumlu gelişmeler kaydedilmekle birlikte finansman desteği sağlamada yetersiz kalınmaktadır (24).

Katı atıklar, kimyasallar, tıbbi atıklar ve çevresel etki değerlendirmesine ilişkin mevzuat tamamlanmış, kıta içi sular ile deniz suyu kalitesi izleme altyapısı belirli ölçüde geliştirilmiş, çevre verilerinin toplanmasında altyapı oluşturma çalışmaları hızlandırılmıştır (24).

Hava ve su kirliliği, evsel ve endüstriyel atıklar, toprak kalitesi ve erozyon gibi sorunların çözümüne ilişkin uygulamalar sınırlı kalmıştır (24).

Çevre-ticaret alanında özellikle uluslararası kuruluşlar düzeyinde alınan kararların ülkemizin ihracatı üzerine getireceği yükümlülükleri dikkate alan çalışmalar sürdürülmektedir (24).

Amaçlar, İlkeler ve Politikalar:

- Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel strateji olarak ele alınacaktır.
- Çevrenin korunması çağdaş anlamıyla ekonomik, sosyal ve ticari açılardan birbiriyle uyumlu ve bütünleşmiş bir yaklaşımla ele alınacaktır. Kalkınma sürecinde kirlenmenin kaçınılmaz olduğunu öngören ve bu kirliliği arıtmaya çalışan pasif yaklaşımlar yerine, alınacak önlemlerle kirlenmenin önüne geçme stratejilerine öncelik verilecektir. Çevreyi korumaya yönelik önlemlerin uygulanmasında çevreyi kirletenlerden kaynaklanacak haksız rekabeti önleyici düzenlemeler yapılacaktır.
- Çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılacaktır. Çevrenin yönetiminde emret-yaptır yaklaşımıyla birlikte özendir-oluştur yaklaşımı esas alınacaktır.
- Uluslararası alanda küresel kirliliğin önlenmesine katılım faaliyetlerinde ortak sorumluluk-farklı pay ilkesi gözetilecektir.
- Her türlü atık ve atığın ülkemize girişi engellenecek, yurtiçinde ortaya çıkan atıkların en aza indirilmesi, geri kazanılması ve yeniden değerlendirilmesi çalışmaları desteklenecektir.
- Etkin bir çevre yönetimi için Ulusal Çevre Stratejisi hazırlanacak, Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenecek, mevzuattaki karmaşıklık ve boşluklar giderilecektir.
- Çevre ve kalkınma politikalarının uyumlaştırılması ilkesi doğrultusunda çevrenin korunması ve çevre sorunlarının çözümlenmesiyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında iş bölümü ve iş birliğini sağlamaya yönelik mekanizmalar geliştirilecek, etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sistemi kurulacaktır. Bu bağlamda yerel yönetimler bünyesinde çevre birimleri oluşturulacaktır.

- Çevre sorunlarının sınırı aşan özelliği dikkate alınarak uluslararası anlaşmazlık yaratacak konuların çözümü konusunda uzlaşmaya gidilecek, konu ile ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanmasına ve bilgi akışına önem verilecektir.
- Ulusal politikalar düzeyinde tanımlanan ve üzerinde uzlaşma sağlanan stratejiler, bölge ve ekolojik havza düzeyine indirgenecek, karar alma, izleme ve denetleme süreçlerinde yerel inisiyatiflerin belirleyiciliği sağlanacaktır.
- Çevresel risk değerlendirme ve yönetimini geliştirmek, çevre dostu teknolojileri benimsemek ve kullanmak, çevresel etki değerlendirme yöntemiyle her türlü faaliyetin çevresel etkilerini belirlemek ve olumsuz etkileri en aza indirmek için başta etkin işleyen bir çevre yönetim sistemi kurulması olmak üzere gerekli önlemler alınacaktır.
- Çevresel etki değerlendirme sistemi etkinleştirilecek; çevre izleme ve ölçüm altyapısı oluşturulacak; çevre envanterleri, istatistikleri, standartları, çevre dostu teknolojileri için gerekli araştırma-geliştirme, veri ve bilgi erişim sistemleri geliştirilecek; çevre ve kalkınma göstergeleri hazırlanarak karar alma süreçlerine dahil edilecektir.
- Ülke, yöre, konu ve sektörler düzeyinde yapılacak olan çeşitli envanter ve araştırmaların çok boyutlu ve dinamik yaklaşımlarla gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.
- Türkiye'nin uluslararası platformda layık olduğu konuma gelebilmesi için, çevre konusunun dünyada, ekonomik, sosyal, siyasi ve ticari ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığının bilinci içinde politikalar geliştirilecek, çeşitli uluslararası kuruluşların çevre ve kalkınma ile ilgili faaliyetleri yakından izlenecektir.
- Çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve alınan kararların AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.
- Türkiye'nin taraf olduğu ve bir dizi yükümlülük üstlendiği çevre ile ilgili sözleşmelerden kaynaklanan taahhütler değerlendirilecek, çevre amaçlı korumacı ticaret tedbirlerinden ekonominin olumsuz yönde etkilenmemesi için ayrıntılı çalışmalar yapılacaktır.

- Çevre politikalarına ticaret unsurlarının ve ticaret politikalarına da çevresel unsurların da dahil edilmesi için, çevre standartlarının harmonizasyonu, ekonomik araçların kullanılması ve ticaretin serbestleştirilmesinin çevre üzerindeki etkileri, atık yönetimi, ticaret tedbirlerinin çevre amaçlı kullanılması, üretim ve proses metodları ve teknoloji konusunda kapasitenin geliştirilmesi konularına önem verilecektir.
- Çevre finansman sistemi, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacına uygun olarak yeniden düzenlenecek, Genel Bütçe'den çevre amaçlı yatırımlara ayrılan pay arttırılacaktır. Çevre amaçlı vergilerin ve fonların amaçları doğrultusunda kullanımı sağlanacak, çevre ile ilişkilendirilebilecek diğer fonlarda çevrenin korunması ve geliştirilmesine olanak verecek düzenlemeler yapılacaktır.
- Milli gelir hesaplarında çevrenin korunması ve geliştirilmesi boyutlarının içselleştirilmesi çalışmalarına başlanacaktır.
- Çevreye ayrılacak uluslararası finansman kaynaklarından yararlanmak üzere ulusal çevre öncelikleri doğrultusunda projeler hazırlanacak, bu kaynakların kullanımında karar verici düzeydeki kuruluşların kapasiteleri güçlendirilecektir.
- Çevre sorunlarının önlenmesi, çözümü ve geliştirilmesine yönelik çalışmalarda ulusal uzlaşma gerekmektedir. Bu uzlaşma çevre ve kalkınma politikalarının uyumlaştırılması amacına dayandırılacaktır.
- Sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda çevre bilinci oluşturulmak üzere örgün ve yaygın bir eğitimde düzenlemeler yapılacak, gönüllü kuruluşların faaliyeti desteklenecektir.
- Bir sürü çevresel olumsuzluklara neden olan erozyon ile mücadele hızlandırılacak ve gönüllü kapsamı yaygınlaştırılacaktır. Bu konuda Devlet'in alacağı tedbirler yanında Gönüllü Kuruluşların aktif çalışmalarına destek verilecektir.
- Çevrenin korunmasına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilecek; çevrenin korunması yönünden

taşıdığı stratejik öncelik göz önünde bulundurularak yaşam boyu eğitim ilkesi gözetilecektir.

- Çevre sorunlarına yol açmayacak tutum ve davranışların yaşamın her boyutuna dahil edilmesi sağlanacak, çevrenin korunması kaygısı egemen değer yargılarına kazandırılacaktır.
- Çevre Kanunu ve diğer çevre mevzuatı ile denetim yapma ve gereken yatırımları uygulama konusunda yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşların gerekli teknik donanım, altyapı ve nitelikli personel ihtiyaçlarının karşılanmasına önem verilerek kirlilikle mücadele konusunda etkenlik sağlanacaktır.
- Her türlü hukuksal düzenlemede, çevre ile kalkınmanın uyumlaştırılmasına yönelik yaklaşımları engelleyen, önlemleri geciktiren ve etkisini azaltan yaptırımlar değiştirilecek; çevre sorunlarının önlenmesi ve çözümü ile doğrudan ve dolaylı ilgili hukuksal düzenlemelerin aralarındaki çelişkiler ve boşluklar giderilecektir.
- Çevre sorunlarının çözümünde etkili olan arıtma tesislerinin yapımını ve işletilmesini teşvik etmek amacıyla, dünya fiyatlarından enerji temin imkanları araştırılacaktır (24).

Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler:

Anayasa'nın, çevre ile doğrudan ve dolaylı şekilde ilgili maddelerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda düzenlemeler yapılması gerekmektedir (24).

Çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemek amacıyla çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu günün koşullarına göre revize edilecektir (24).

6831 sayılı Orman Kanunu, orman kaynaklarının korunması ve geliştirilmesini daha kapsamlı bir biçimde ele alacak şekilde yeniden düzenlenecektir (24).

Başta ormanlar olmak üzere kamu arazilerinin turizm yatırımlarına tahsisinde doğal çevrenin korunması, özellikle turizm alanı ve merkezi olarak tanımlanan yerlerde yapılacak yatırımlarla ilgili düzenlemeler getiren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu revize edilecektir (24).

Tek tip düzenleme getiren 3194 sayılı İmar Kanunu günün şartlarına ve doğal çevrenin planlama sürecine entegre edilmesine olanak verecek şekilde yeniden düzenlenecektir (24).

Yüz metre kıyı şeridini esas alarak yapılaşmayı bu temele oturan 3621 sayılı Kıyı Kanunu topografik koşulları ve doğal kaynakları dikkate alacak biçimde yeniden düzenlenecektir (24).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kültür varlıklarını korumaya ağırlık vermiştir. Bu nedenle yasada tabiat varlıklarını korumaya yönelik düzenlemeler yapılacaktır (24).

5.6.6. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Mevcut Durum:

Çevre sorunlarını çözmek amacıyla mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmiş, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) hazırlanmıştır. Temiz bir çevreye yönelik toplumsal duyarlılık artmaktadır (31)

Bu olumlu gelişmelere rağmen, çevre yönetim sistemleri istenilen etkinlik düzeyine getirilememiştir. Hızlı kentleşme, başta kıyı alanları ve denizler olmak üzere doğal kaynaklar üzerindeki baskıları, atıkların miktarını ve diğer çevre sorunlarını arttırmıştır (31).

Eğitim, kararlara katılım süreçleri ve yerelleşme konularındaki eksiklikler, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevre sorunlarının çözümünde önemli engeller oluşturmaktadır (31).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmaya imkan verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde arzulanan nitelikte bir gelişme kaydedilememiştir. Ayrıca, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonu sağlanamamış, bu konuda ekonomik araçlardan yeterince faydalanılamamıştır (31).

Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesine ilişkin ihtiyaç devam etmektedir. Çevre ve kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ilkesi doğrultusunda etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sistemi kurulması konusunda mesafe kaydedilememiştir (31).

Çevre ve kalkınma ile ilgili veri ve bilgi erişim sistemleri, çevre izleme ve ölçüm altyapısı, çevre envanterleri istatistikler ve standartlar konularında yeterli gelişme sağlanamamıştır (31).

ÇED Yönetmeliğinin uygulama sürecinde istenen başarı elde edilememiştir (31).

1996 yılında Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Çerçeve Sözleşmesine, 1998 yılında da Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme ile Mücadele için Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olunması konusunda çalışmalar devam etmektedir (31).

Çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve alınan kararların, AB normları ve uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir (31).

Amaçlar, İlkeler ve Politikalar:

- İnsan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak esastır.
- UÇEP kapsamında belirlenen öncelikli faaliyetler gözden geçirilerek uygulanması için başlıca ilgi grupları arasında eşgüdüm sağlanacak; çevre sorunlarının çözümüyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında işbölümü ve işbirliği sağlanmasına yönelik mekanizmalar geliştirilecek; çevre sorunlarına yönelik çözümlerde toplumsal uzlaşma ve katılıma önem verilecektir.
- UÇEP güncelleştirilecek ve yasal bir çerçeveye kavuşturulacaktır. UÇEP uygulamalarının da sağlıklı bir şekilde izlenmesi amacıyla sürdürülebilir kalkınma göstergeleri geliştirilecektir.
- Çevresel yönetim kapasitesi geliştirilecek, çevre yönetim amaçlarının kullanımı etkin hale getirilecektir.
- Çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla uyumunda ekonomik araçlardan yararlanılacaktır.
- Uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve stratejilerin ülke gerçekleri de dikkate alınarak AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.
- Çevre ve kalkınma ile ilgili veri ve bilgi erişim sistemleri oluşturulacak, çevre izleme ve ölçüm altyapısı geliştirilecek, çevre envanterleri, istatistikler ve standartlara yönelik ihtiyaç duyulan düzenlemeler gerçekleştirilecektir.
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı teşvik edilecek; çevresel riskler en aza indirilecektir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla hazırlıkları tamamlanan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı yürürlüğe konacaktır. Korunan alanlar için yönetim planları ve uygulamasına yönelik eylem planları hazırlanacaktır.
- Çölleşme ve erozyonla etkili mücadele amacıyla, ormancılığı, tarımı, hayvancılığı, yerleşmeyi, sanayii, su kaynaklarıyla ilgili faaliyetleri, alternatif geçim kaynaklarını ve kırsal altyapının geliştirilmesini entegre olarak ele alan, Ulusal Çölleşme Eylem Planı ele alınacaktır.

- Kamu kuruluşları başta olmak üzere, bütün sektörlerde çevreye duyarlılığın artırılması ve kirliliğin önlenmesi için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.
- Hava kirliliğinin önlenmesi konusunda tüm sektörlerde emisyon faktörleri belirlenerek emisyon envanterleri çıkarılacaktır.
- Sanayi politikalarının belirlenmesinde ve yeni sanayi yatırımlarında çevre dostu teknolojilere öncelik sağlanacak, yerel imalatçılar çevre dostu teknolojiler konusunda bilgilendirilecek ve teşvik edilecektir.
- ÇED sürecinin daha etkin kılınması yönünde düzenlemeler yapılacaktır.
- Biyoteknolojik uygulamalardan kaynaklanabilecek olası biyogüvenlik risklerinin en aza indirilmesi için bütüncül bir yaklaşımla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.
- Küresel iklim sisteminin korunması kapsamında ülkemizin üzerine düşen sorumlulukları çerçevesinde; artan nüfusun gereksinimleri temel alınarak ortak fakat farklılaştırılmış yükümlülükler ilkesi doğrultusunda İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sürecine katılmak üzere çalışmalar sürdürülecektir.
- Ulaştırma, enerji, sanayi ve konutlardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarını kontrol etmek ve azaltmak amacıyla enerji verimliliğinin artırılması ve tasarruf sağlanması yönünde düzenlemeler yapılacaktır (31).

Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler:

2872 sayılı Çevre Kanunu ve Çevre Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler’de günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlemeler yapılacaktır (31).

Biyogüvenlik yasası çıkartılacak; Ulusal Biyogüvenlik Kurulu oluşturulacaktır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını temin etmek üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır. Bu bağlamda, 6831 sayılı Orman Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabi Varlıkları Koruma Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nda ve çevreyle ilgili yönetmeliklerde gerekli düzenlemeler yapılacaktır (31).

6. DİĞER ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMLERİ

Bu çalışmanın esas konusunu oluşturan ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi dışında başka çevre yönetim sistemleri de bulunmaktadır. Bunlar, bir Avrupa Yönetmeliği olan EMAS (Çevre Yönetim ve Denetleme Planı), BS 7750 (British Standard) ve Responsible Care'dir.

6.1. Çevre Yönetim ve Denetleme Planı (EMAS)

EMAS, bir Avrupa Yönetmeliği, ISO ise daha genel anlamda bir standardizasyon olarak düşünülebilir. EMAS hakkında bilinmesi gereken diğer bir nokta ise Almanya'nın EMAS hususunda çok güçlü bir ilerleme içerisinde olduğudur. Almanya'ya önemli bir ihracat pazarı olarak bakan firmalar açısından bu husus daha fazla önem taşır. Mart 1992'de başlangıçta, Avrupalı endüstrilerin uygulamak zorunda olacakları ihtiyati bir yönetmelik olarak önerilmiştir. Fakat kabul edildiği Mart 1993 tarihine kadar bir takım lobi baskıları altından geçerek isteğe bağlı bir program haline gelmiştir. Ancak, isteğe bağlı bir program olsa da yönetmelik halinde yayınlanmıştır. Bunun anlamı, bu isteğe bağlı programa katılmaya karar verilmesi durumunda firmanın sıkı bir programa uymak zorunda olduğudur (32).

Yönetmelik 1995 yılında yayınlanmıştır. Temelde düşünce, ISO 14000 Çevre Yönetimi gibi gönüllü çevre inisiyatiflerini teşvik etmektir. Çevre meselelerinin yönetiminde sürekli ilerleme sağlanmasına çalışmak şeklindeki ISO kavramını da paylaşmaktadır. Buna ilave olarak, çevre performansının ölçülmesine ve beyan edilmesine dair çok güçlü bir bileşene sahiptir. EMAS planının üç bileşeni vardır. Bunlardan ilki çevre denetim bileşeni, ikincisi yönetim sisteminin kendisi ve üçüncüsü rapor verme gereği ile ilgili bir seri kurallardır. ISO 14000 Çevre Yönetimi'nde ikinci bileşen hariç diğerlerini bulmak mümkün değildir. Aslında buradan EMAS'a sahip kurumlar büyük oranda ISO 14000 Çevre Yönetimi'nin gereklerini karşılıyorlar anlamını çıkartmak mümkündür. EMAS bir kayıt gerekliliğine sahiptir. Yani EMAS sahibi tüm firmalar tek bir merkezde kayıt altındadır ve bu firmaların çoğu Almanya'dadır. Son zamanlarda EMAS'tan ISO

14000'e geçiş için bazı çalışmalar yapıldığı ve önümüzdeki dönemlerde EMAS'a üye olan firmaların kolaylıkla ISO 14000'e de sahip olmalarının sağlanabileceğidir (32).

6.2. British Standard 7750 (BS 7750)

İngiltere'nin ulusal standardizasyon kuruluşu British Standard Institue (BSI) BS 7750 adıyla 1995 yılında evre standardını oluşturmuştur. ISO 14000 evre Yönetim standardı bir çok yönden BS 7750 standardına yakındır. ISO 14000 evre Yönetimi daha esnek ve daha genel bir kullanım alanı bulurken BS 7750 hala kullanım alanı bulmakla beraber daha esnek olmayan, ülkeye özel tarafları mevcuttur. Gelişmekte olan ölkelerde bulunan herhangi orta ölçekli firmanın bu standardın maddelerini, içeriğini bulması bile kolay olmayabilir. ISO 14000 evre Yönetimi'ne öncü olması açısından önem taşır. Firmaların bu standardı almak için yapması gereken çalışmalar; çevresel gözden geçirme, Standardların uygulanmasını yürütecek personelin seçimi, planlama yapılması, yapılacak işlerin belirlenmesi, zamanlama, geri besleme planlarının yapılmasıdır. BS 7750 standardlarının uygulanmasıyla firmalar, olumsuz çevresel etkiler yaratmayacak çalışmalarının belgelendirmekte ve evre politikalarını açıkça ortaya koymaktadırlar. Standardları uygulamaya başladıktan sonra en önemli konu, her yönetim kademesindeki personelin çevreye karşı sorumluluklarının neler olduğunun ve yeni sistemde hangi görevi yerine getirmeleri gerektiğinin açıkça ortaya konmasıdır. Daha sonra firma içi gerçekleşen tüm üretim ve yönetim aktivitelerinin standardın gereklerine uyup uymadığı kontrol edilmeli, aksi halde gerekli önlemler alınmalıdır (32).

6.3. Responsible Care (RC)

RC kimya sektöründe kullanım bulan sağlık, güvenlik, evre konularını içeren bir programdır. Bu program 1988 yılında Kimya Sektörü Birliği (CMA) tarafından oluşturulmuştur. Bu programın amacı kimya sektöründe faaliyet gösteren firmaların evre, kirlilik, işsizlik, sağlık, güvenlik gibi konulara dikkatini çekmektedir. ISO 14000 evre Yönetimi ve RC hedefleri açısından benzerlik gösterirler. Ancak, ISO

14000 Çevre Yönetimi'nin daha geniş bir alanda kullanım bulması, RC'nin daha spesifik olması ya da sistemin uygulama aşamasında bir çok farklar mevcuttur (32).

7. ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN MAKİNA ÜRETEN BİR FABRİKADA UYGULANIŞI

Bu bölümde; kesici, ayırıcı, pano tasarım ve imalatı yapmakta olan bir fabrikada, TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarında belirtilen şartları karşılayacak şekilde kurulmuş ve uygulanmakta olan Çevre Yönetim Sistemi ve bu sistem paralelinde yapılan uygulamalar ana hatlarıyla açıklanmaktadır.

Fabrika'nın faaliyet alanı:

- Orta ve yüksek gerilim az yağlı, vakumlu ve SF₆ gazlı kesiciler,
- Orta ve yüksek gerilim dahili ve harici tip yüksek gerilim ayırıcıları,
- Orta gerilim koruma ve kumanda panoları ile alçak gerilim tevzi panoları,
- Orta gerilim metal hücreleri,
- Kömür, kül, cüruf nakil bantlarına ait muhtelif bant ruloları,
- Her türlü talaşlı ve talaşsız imalatlar,
- 154/34,5 kV indirici trafo merkezlerinin tesis ve inşası.

7.1. Genel Şart

Kuruluştaki TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarının öngördüğü şartlara uygun olarak çevre yönetim sistemi tarafımızdan kurulup, dokümanite edilip, uygulanmıştır.

Kuruluşun çevre yönetim sistemi kapsamında;

İhtiyaç duyulan prosesler, bu proseslerin sıralaması ve birbirleriyle olan etkileşimleri belirlenerek dokümanite edilmiştir.

Belirlenen proseslerin uygulanması ve uygulamanın etkinliğinin sağlanması için gerekli dokümanlar tarafımızdan hazırlanmış ve ihtiyaç duyulan kaynaklar üst yönetim tarafından temin edilmiştir.

Çevre yönetim sistemi içerisinde tanımlanan proseslerin izlenmesi ve ölçülmesi için gerekli yöntemler tarafımızca belirlenmiş ve uygulanmıştır.

Yönetimin Sorumluluğu prosesi kapsamında, kuruluşun politikası ve ilgili birimler bazında hedefleri tarafımızca belirlenmiştir. Bu faaliyetlerin çalışanlara duyurulması talimatlarda belirlenen iç iletişim usul ve yöntemleriyle yapılmış ve yönetimin gözden geçirmesi toplantılarında ihtiyaç duyulan kaynaklar belirlenmiş ve karara bağlanmıştır. Bu tür kararlar Genel Müdürlüğün onayına sunulup, onaydan sonra uygulamaya konulmuştur.

Kaynak Yönetimi prosesinde çalışan elemanlar, alt yapı, çalışma ortamı, bilgi, tedarikçiler, bakım, onarım, finans, çevre yönetim sistemi gereklilikleri, düzeltici/önleyici faaliyetler ile gerekli kaynaklar Yönetim Sorumluluğu Prosesi kapsamında yapılan gözden geçirme toplantılarında görüşülerek belirlenmiş ve Genel Müdürlüğün onayına sunulup, onaydan sonra uygulamaya geçilmiştir.

Ürün / Hizmet gerçekleştirme prosesinde, yasal şartlar, standart mevzuat, müşteri istek ve beklentileri prosesin girdilerini oluşturmaktadır. Bu maddenin destek prosesleri olarak; tanımlama ve izlenebilirlik, bakım arıza, tedarikçi değerlendirme, muayene ve deney faaliyetleri, veri analizi ve istatistik teknikler, taşıma, sevkiyat, depolama ve muhafaza teşkil etmektedir. Ürün ve hizmet gerçekleştirme aşamasında faaliyetlerin çevreye etkisi, çalışma ortamı iş sağlığı ve güvenliği kuralları dikkate alınmıştır.

Ölçme analiz ve iyileştirme prosesi çevre yönetim sisteminin tamamı için uygulanıp, sonuçları izlenip ve iç tetkikler ile doğrulanmıştır. İç tetkiklerin sonuçları değerlendirilip ve o procesten sorumlu olan personelle birlikte iyileştirme çalışmaları yapıp Yönetimin Gözden Geçirmesi toplantılarında değerlendirilmiştir. Müşteri Memnuniyeti Talimatı kapsamında müşterilerin ihtiyaç beklenti ve şikayetleri ve kuruluş çalışanlarının tatmini için anketler yapıp, sonuçları analiz edilip ve gerekli çalışmalar yapılarak sonuçlar üzerinde iyileştirme kararları alınmıştır. Müşteri tatminine yönelik olarak yapılan ölçmeler ile müşterilerin öneri ve şikayetleri değerlendirilip, sonuçlar Yönetimin Gözden Geçirmesi toplantılarında

değerlendirilmiştir. Ürünün / Hizmetin her kademedeki izlenmesi ve ölçülmesi için girdi-proses ve nihai üründe muayene, deney ve kontrol talimatları hazırlanıp uygulamalar bu doğrultuda yapılmış ve kayıtları tutulmuştur.

Proseslerin izlenmesi ve ölçülmesi için birim bazında hedefler belirlenmiş ve planlanan hedeflere ulaşılabilme yeteneği veri analizi ve istatistik teknikler talimatı paralelinde analiz edilmiştir. Bu proseslerin sırasını, birbirilerine olan etkisinin izlenmesi ve gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

7.2. Dokümantasyon Şartları

7.2.1. Genel

Kuruluşun çevre yönetim sistemi dokümantasyonu; yapılan faaliyetler ve personelin sorumluluğu dikkate alınarak hazırlanmıştır. Çevre yönetim sistemi dokümantasyonu aşağıdakilerden oluşmaktadır.

Çevre yönetim sistemi dokümantasyonu ;

- Dokümanite edilmiş politika ve hedefler ve bunların beyanları,
- El kitabı,
- Proseslerin etkin planlaması, uygulanması ve kontrolünü sağlamak için kuruluşun ihtiyaç duyduğu ve prosedür formatıyla hazırlanan prosedürler,
- Kayıtların Kontrolü Prosedürüne göre öngörülen kayıtlardan oluşturulmuştur. Prosedürler çevre yönetim sistemi uygulamalarının safhalarını ve neyin yapılacağını anlatmaktadır. Gerektiğinde yetki ve sorumlulukları da ortaya koymaktadır. Ayrıca Çevre Yönetim Sistemini oluşturan diğer dokümanlara (planlar, talimatlar, şartnameler, görev tanımları, formlar, raporlar, gibi) atıf yapılmıştır.

7.2.2. El kitabı

TS-EN-ISO 14001 : 1997 Çevre Yönetim Sistemi Standardlarında belirtilen şartları

karşılacak şekilde kurulup uygulanmakta olan çevre yönetim sistemi ana hatlarıyla tarafımızdan hazırlanmış olan el kitabında açıklanmıştır.

El kitabında çevre politikasının yanı sıra kuruluşun organizasyon şeması ve çevre yönetim sistemi prosesleri ve proseslerin birbirleri ile etkileşimine de yer verilmiş ve ayrıntı uygulamalar için daha alt seviyedeki prosedür, talimat ve benzeri uygulama dokümanlarına atıfta bulunularak hazırlanmıştır. Hazırlanmış olduğumuz el kitabı eğitim, tanıtım ve reklam amacıyla kullanabilecektir ve belge alınma aşamasında tetkik yapacak görevlilere yol göstermektedir.

7.2.3. Dokümanların kontrolü

Kuruluşun çevre yönetim sistemindeki dokümanları yukarıda açıklanmıştır. Kayıtlar özel dokümanlar olup Kayıtların Kontrolü Prosedüründe açıklandığı şekilde düzenlenip, muhafaza edilip, saklanmıştır. Standardların maddeleri ile ilgili Dokümanların Kontrolü Prosedürü tarafımızdan hazırlanmıştır. Hazırlanan bu prosedür aşağıdaki hususları kapsamaktadır.

Hazırlanan dokümanlar yayınlanmadan önce yeterlilik açısından Çevre Yönetim Sorumlusuyla birlikte kontrol edilip, Çevre Kurulu tarafından gözden geçirilip, Fabrika Müdürü tarafından onaylanmıştır.

Dokümanların kodlanması, sınıflandırılması ve ayırt edilebilmesi ile ilgili hususlar Doküman Kodlama Talimatında açıklanmıştır. Kullanılan dış kaynaklı dokümanların tanımlanması, dağıtılması ve kontrol altında tutulması ile ilgili kuralları, güncelliğini yitiren dokümanların kullanıldığı tüm noktalardan derhal geri çekilmesi, eski bilgilere ulaşılabilmesi ve değişikliklerin mahiyeti ile ilgili bilgilerin mevcudiyeti kuralları ile ilgili olarak hazırlanan prosedür kapsamında metotlar tayin edilmiştir. Bu amaçla dokümanlar Kontrollü Dokümandır, Kontrolsüz Dokümandır ve İptal Edilmiştir kaşeleri ile tanımlanmıştır. Tutulan güncel doküman listelerinde dokümanlar adı-numarası-yayın tarihi ve revizyon numaraları takip edilmiştir.

Kuruluşta, ilgili prosedür paralelinde uygulanmakta olan doküman kontrol sistemi paralelinde dış kaynaklı dokümanların kontrolü sağlanmış, sadece güncel ve geçerli olan dış kaynaklı dokümanların kullanılmaları garanti altına alınmıştır.

Belgelendirme aşamasında ve daha sonraki dönemlerde fabrikada yeni bir doküman hazırlanacağı zaman Dokümanların Kontrolü Prosedürüne göre hazırlanmakta ve yapılan değişiklikler ve tekrar onaylanması ile ilgili hususlar bu prosedüre göre yapılmaktadır. Böylelikle eski ve yeni dokümanlar daha kontrollü bir şekilde muhafaza edilmektedir. Aynı zamanda güncelliğini yitiren dokümanları tanımlama metotları ve yürürlükte bulunan dokümanların en son güncel nüshalarının kullanıcı birimlerde bulundurulması metotları sayesinde olabilecek bir karışıklı önlemektedir.

7.2.4. Kayıtların kontrolü

Kuruluşta gerçekleştirilen tüm sistem uygulamalarını gösteren kayıtlar, sürekli ve düzenli olarak kayıt altında tutulmuş ve uygulamayı yapan tüm kişiler/birimler tarafından da uygulaması sağlanmıştır.

Kayıtların kontrolü ile ilgili olarak Kayıtların Kontrolü Prosedürü tarafımızdan hazırlanmış ve fabrika personeli tarafından uygulanmıştır. Hazırlanan bu prosedürde; kayıtların tutulması, muhafazası ve saklanması sırasında hasara ve bozulmaya uğramaması için gerekli önlemleri, ihtiyaç duyulduğunda eski kayıtlara rahatlıkla ulaşılabilmesi için kayıtlarda ve arşivleme sırasında izlenebilirlik yöntemlerini, kayıtların saklama sürelerini ve yetkileri tanımlanmıştır. Kayıtların saklanması kayıtları tutan birimde ve arşivde yapılmaktadır. Saklama süresi dolan kayıtların elden çıkartılması için yöntemler ve sorumluluklar belirlenmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi belgelendirme aşamasında ve daha sonraki dönemlerde fabrikada bulunan kayıtlar bu prosedür sayesinde daha güvenli ve kontrollü bir şekilde muhafaza edilecektir. Daha önceden belirlenen önlem ve ihtiyaçlar sayesinde kayıtlar herhangi bir zarar uğramayacak veya bu zarar en aza indirgenecektir.

7.3. Yönetim Sorumluluğu

Üst yönetimle birlikte, kuruluştaki çevre yönetim sisteminin uygulanması, geliştirilmesi ve etkinliğinin sürekli iyileştirilmesi, müşteri ihtiyaç ve beklentilerinin en üst düzeyde karşılanmasının yanı sıra çevre kirliliğinin önlenmesi ve doğal kaynakların etkin kullanımı için tarafımızdan gerekli yöntemler belirlenip, fabrika personeli tarafından uygulanması sağlanmıştır. Üst yönetim çevre yönetim sisteminin kuruluşa ve uygulanmasına verdiği destekle, çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmeyi taahhüt etmektedir. Çevre yönetim sisteminin uygulama etkinliğini ve sonuçlarını değerlendirmek üzere ilgili prosedür paralelinde Yönetimin Gözden Geçirme toplantıları yapılmıştır. Çevre yönetim sisteminin iyileştirilmesi aşağıdaki yollarla gerçekleştirilmiştir;

- Kuruluşu çevre açısından ilgilendiren yasal şartların ve müşteri şartlarının yerine getirilmesi ve bu yasal mevzuatın güncelliğinin takibi,
- Politikanın oluşturulması: Kuruluş, çevre yönetim sisteminin müşteri odaklı ve çevreyi koruyan, çevre kirliliğini en aza indirgeyen eden bir yapıda olması gerektiğinin bilincindedir. Tüm çalışanlar uygulamalarını bu anlayışla sürdürmek zorundadırlar. Politika yönetimle birlikte tarafımızdan yazılı olarak tespit edilmiş olup, Genel Müdür tarafından imzalanarak yayınlanmıştır. Politika kuruluşun muhtelif yerlerine asılarak ve el kitabında yayınlanarak tüm çalışanlara duyurulmuştur. TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi kurulma aşamasında çalışanların çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla planlı olarak iç ve dış eğitimler düzenlenmiştir. Eğitimler belirlenen ihtiyaçlar paralelinde planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Verilen eğitimlerde personele çevre yönetim sisteminin uygulamaları, standartlar, sistem uygulamaları ile kuruluş kültürü vb. konularda bilgi verilmiştir. Politika, personelin görebileceği yerlere yazılı metinler halinde kontrollü olarak asılmıştır.

- Kuruluşun hedefleri: Çevre yönetim sistemi kuruluşun yapısı ve organizasyonuna uygun şekilde kurulmuştur. Hedefler her yıl düzenli aralıklarla yapılan toplantılarda yazılı olarak tespit edilecektir. Bu hedefler prosesler, ürünler, sistem uygulamaları ve çevre değerleri birimler bazında oluşturulmuş olup; ilerleyen toplantılarda aynı yol izlenecektir. Kuruluşun hedeflerine ulaşılabilmesi için stratejiler tespit edilerek uygulanmıştır. Hedefler, ilgili birimler ve yönetim tarafından belli aralıklarla değerlendirilerek, hedeflerin gerçekleşme dereceleri takip edilmiştir.
- Yönetimin gözden geçirmesi: Yönetim çevre yönetim sisteminin planlanmış düzenlemelere uygun çalıştığını, ürün / hizmet proseslerinin etkinliğini, çevre hedeflerine ulaşma durumunu, kaynak ihtiyaçlarını ve diğer konuları görüşmekte, gerekli kararları almakta ve çevre yönetim sisteminin etkinliği ve iyileşmesini sağlamaktadır. Çevre yönetim sisteminde değişiklikler yapıldığında sistemin bütünlüğü korunmaktadır.
- Personel, alt yapı, çevre, çalışma ortamı vb. kaynaklar üst yönetimce sağlanmıştır. Yapılan gözden geçirme toplantılarında kaynaklar planlanmış ve kaynak ihtiyaçları görüşülmüştür. Kaynak ihtiyaçları belirlendikten sonra Genel Müdürlüğün onayı alınmıştır.

7.4. Müşteri Odaklılık

Fabrika üst yönetimiyle birlikte müşteri ihtiyaç ve beklentilerine, teknik özelliklere, standartlara, yönetmeliklere ve kanuni mevzuata uygun olarak çalışılıp, müşteri tatmininin artırılması yönünde faaliyetleri yerine getirilmiştir. Yönetimin Gözden Geçirme Prosedürü kapsamında çalışmalar yapılarak iyileşme yönünde adımlar atılmıştır. Müşteri ihtiyaç ve beklentilerinin tam olarak anlaşılması amacıyla, çalışmalar yapılmış, müşteri şikayetleri ve geri beslemesi ölçülerek sonuçlar analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular kuruluş içi iletişim yoluyla ilgili birimlere duyurulmuştur.

7.4.1. Çevre boyutları

Kuruluştta, ürün / hizmet üretimiyle ilgili olarak yapılmakta olan faaliyetlerin çevre üzerinde ne tür etkileri olduğu Çevre Kuruluyla birlikte tarafımızdan belirlenmiştir. Çizelge 7.1’de kuruluşun çevre boyutları gösterilmektedir.

Tanımlanan çevre boyutları neticesinde, çevre boyutlarının çevreye olan önemli etkileri, çevresel etkilerin şiddetleri, belirlenen Risk Değerlendirme metodu paralelinde gözden geçirilip belirlenmiştir. Çizelge 7.2’de kuruluşun çevreyle ilgili risk büyüklükleri gösterilmektedir.

Önemli çevre etkilerinin ortadan kaldırılması veya hafifletilmesi için gerekli faaliyetler tarafımızdan belirlenip, Çevre Kuruluyla birlikte değerlendirilerek uygulamaya konulmuştur. Uygulama sonuçları izlenmiş, ölçülmüş ve değerlendirilmiştir. Gerekli olduğunda yeni faaliyetler planlanarak uygulamaya konulmuştur.

Belirlenen çevre boyutları; değişen şartlar, yeni uygulamalar ve faaliyetler paralelinde Çevre Kurulu tarafından yeniden değerlendirilecektir.

Belgelendirme aşamasında ve ilerleyen dönemlerde fabrikanın çevre boyutları belirlenmiştir. Böylelikle fabrikada bulunan her prosesin havaya, suya, toprağa ve canlıya zarar verip vermediği araştırılmış ve risk değerlendirme metodu sayesinde hangi prosesin çevreye daha çok zarar verdiği tespit edilmiştir. Bunun neticesinde çevreye en çok zarar veren prosesten başlamak üzere çeşitli önlemler alınarak iyileştirme yoluna gidilmiştir.

Çizelge 7.1. Fabrikanın çevre boyutları

Fabrikanın logosu		Fabrikanın adı		ÇEVRE BOYUTLARI					
PLAN NO			PLAN YAYIN TARİHİ			REVİZYON NO		SAYFA NO	
FAALİYET	ÇEVRE ETKİSİ								
	HAVA	SU	TOPRAK	CANLI (İNSAN,HAVYAN,BİTKİ)		GÜRÜLTÜ	ESTETİK		
Gümüş Kaplama	-	+	+	+		-	-		
Fosfat Kaplama	-	+	+	+		-	-		
Boyama	+	+	+	+		-	-		
Kumlama	-	-	+	+		-	+		
Isıl işlem	+	-	-	+		-	-		
Talaşlı İmalat	-	+	+	+		-	+		
Yıkama	-	+	+	+		-	-		
SF ₆ gazı Dolumu	+	-	+	+		-	-		
Ambalaj Atıkları (Tehlikeli ve Tehlikeli Olmayan)	-	+	+	+		-	+		
Hurdalar	-	+	+	+		-	+		
Büro Malzemeleri (Kağıt, Plastik, Pil, Daksil vb.)	-	-	+	+		-	+		
HAZIRLAYAN				ONAYLAYAN					
ADI-SOYADI	GÖREVİ	İMZA		ADI-SOYADI	GÖREVİ		İMZA		

Çizelge 7.2. Fabrikanın risk büyüklükleri

Fabrikanın logosu		Fabrikanın adı		RİSK BÜYÜKLÜKLERİ						
PLAN NO		PLAN YAYIN TARİHİ			REVİZYON NO			SAYFA NO		
Faaliyet	Çıkan Atık	Etki Şiddeti A	Etki Alanı B	Olma İhtimali C	Tespit Edilme İhtimali D	Çevre Etki Büyüklüğü E=A*B (C+D)				
Gümüş Kaplama	Siyanür	10	5	10	5	750				
Fosfat Kaplama	Fosfat	6	5	10	5	450				
Boyama	Boya Çamuru, gaz	6	5	6	4	300				
Kumlama	Çelik kum, deniz kumu	4	5	5	5	200				
Isıl işlem	NO _x	6	5	3	5	240				
Talaşlı İmalat	Üstübu ve metal talaşlar	8	5	10	5	600				
Yıkama	Metal yağlar, metal talaşlar, boya, tiner	8	5	10	5	600				
SF ₆ gazı Dolumu	SF ₆	10	10	3	2	500				
Ambalaj Atıkları (Tehlikeli ve Tehlikeli Olmayan)	Karton, Plastik, Variller vb.	6	5	10	5	450				
Hurdalar	Geri dönüşümü olmayan metaller, tüpler vb.	6	5	10	5	450				
Büro Malzemeleri	Kağıt, Plastik, Pil, Daksil vb.	6	5	6	5	330				
Fuel Oil Kazanı (Dökülme ve sızıntı durumunda)	Fuel oil	6	5	1	4	150				
Araç Kullanımı	Egzos	6	5	10	5	450				
HAZIRLAYAN				ONAYLAYAN						
ADI-SOYADI	GÖREVİ	İMZA		ADI-SOYADI	GÖREVİ		İMZA			

Yukarıda 10 (en yüksek değer) ile 1 arasında belirtilen rakamlar proseslerden işlem esnasında ortaya çıkabilecek atıkların oluşabilme ihtimalleridir.

7.4.2. Kanuni ve diğer şartlar

Kuruluştta, çevre yönetim sistemi çerçevesinde yapılan tüm uygulamalarda kanunlar, mevzuat, yönetmelik ve standard şartları dikkate alınmıştır.

TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi kuruluş ve kuruluşun faaliyetleriyle ilgili yasal şartların karşılanması önemi verilen eğitimlerle tüm personele açıklanmıştır.

Kuruluşla ilgili olan tüm kanunlar, mevzuat, yönetmelik ve standardlar dış kaynaklı dokümanlar olarak tanımlanmıştır. Tanımlanan tüm dış kaynaklı dokümanların güncelliği, ilgili prosedür paralelinde takip edilmektedir ve dağıtım söz konusu olduğunda tüm dağıtımlar imza karşılığı kontrollü bir şekilde yapılmıştır.

7.4.3. Politika

Üst yönetimle birlikte tarafından belirlenerek yazılı hale getirilen ve duyurusu yapılan kuruluşun politikasında;

- Çevre ile ilgili çalışma prensiplerine ve amaçlara uygun,
- Çevre yönetim sisteminin şartlarına uygun, sürekli iyileşme ve gelişme taahhüdünü içeren,
- Hedefleri destekleyen ve hedefler için bir çerçeve oluşturan,
- Personele verilen önemin yanı sıra çevre bilincinin gelişmesindeki rolleri ve diğer hususları içerecek şekilde dokümante edilmiştir.

Yapılan denetimlerle politikanın kuruluşun tüm kademelerine iletilildiğinin ve tüm çalışanlar tarafından anlaşıldığının doğrulanması yapılmıştır. Gelişmeler ve ihtiyaçlar paralelinde, planlı olarak yapılan yönetimin gözden geçirme toplantılarında uygunluğu gözden geçirilmiş, gerektiğinde revize edilmiştir.

7.5. Planlar

7.5.1. Hedefler

Üst yönetimle birlikte, kuruluş içerisinde faaliyet alanı kapsamında gerçekleştirilen ürün/hizmete ait şartları ve kuruluşun ilgili fonksiyon ve seviyelerinde, ölçülebilir, çevre politikası ile tutarlı olacak şekilde çevre hedefleri belirlenerek tarafımızdan dokümante edilmiştir.

Hedefler yönetimin gözden geçirme toplantılarında çevre yönetim sisteminin uygulanması sonucu elde edilen veriler dikkate alınarak belirlenmiştir. Hedeflere ulaşmak için stratejiler belirlenerek gerekli her türlü kaynak üst yönetim tarafından sağlanmıştır.

7.5.2. Çevre yönetim sisteminin planlaması

Kuruluşun dönemsel olarak belirlenen hedefler de dahil olmak üzere çevre yönetim sistemi şartlarını sağlayacak şekilde prosesleri belirlemiştir. Çevre yönetim sisteminin planlaması, tüm prosesleri, proseslerin sıralarını, etkileşimlerini, ihtiyaç duyulan kaynakları, proseslerin izlenmesi, ölçülmesi analizi gibi konuları içerecek şekilde yapılmıştır.

Değişim anında sistemin bütünlüğü ve sürekliliğinin sağlanması, yapılan çalışmalar ile güvence altına alınmıştır.

7.5.3. Çevre programı

Belirlemiş olduğumuz çevre hedeflerine ulaşabilmek için çevre programı, tarafımızdan hazırlanarak çevre kurulu tarafından yürürlüğe konulmuştur. Hazırlanan programda, çevre kirliliğini önlemek ve çevreye verilen zararı asgari düzeye indirmek amacıyla yapılacak olan faaliyetler, faaliyetleri yapmaktan sorumlu personel, faaliyetlerin tamamlanma tarihlerinin yanı sıra izleme ve ölçme metotları ve ayrıca izleme ve

ölçme periyotları belirlenmiştir. Çizelge 7.3’de fabrikanın çevre izleme, ölçme ve değerlendirme planı görülmektedir.

Hazırlanan çevre programlarının uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan her türlü kaynak üst yönetim tarafından temin edilmiş ve bir çevre programı oluşturulmuştur.

Uygulanan çevre programları sonucu istenilen neticenin elde edilememesi halinde program revize edilmektedir. Çizelge 7.4’te fabrikanın çevre programı görülmektedir.

Çevre programlarının yürürlüğe girmesinden sonra, değişiklikler, gelişmeler, yeni faaliyetler ve benzeri sebeplerden dolayı çevre etkileri Çevre Kurulu tarafından yeniden değerlendirilerek, hazırlanan çevre programı revize edilmektedir.

Daha önceki aşamalarda belirlenen çevre boyutları ve risk büyüklüklerine göre faaliyetler belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Hazırlamış olduğumuz Çevre Programı sayesinde fabrika hem belgelendirme aşamasında hem de ilerleyen dönemlerde çevreye verdiği zararı minimuma indirgeyecektir.

Çizelge 7.3. Fabrikanın izleme, ölçme ve değerlendirme planı

Fabrikanın logosu		Fabrikanın adı		İzleme, Ölçme ve Değerlendirme Planı			
PLAN NO		PLAN YAYIN TARİHİ		REVİZYON NO		SAYFA NO	
Faaliyet		Çevre Yönü		Ölçüm Sonucu		Mevzuat	Açıklama
Yıkama Suları (Gümüş Kaplama Ve Fosfat Kaplama)		Su,Toprak,Canlı (pH, Askıda Katı Madde, Toplam Fosfat, Florür İyonu, Toplam Siyanür, KOİ, Kadmiyum, Nikel, Bakır, Çinko)		pH=7,22 AKM=<10 mg/L Toplam Fosfat= 0,21 mg/L Florür İyonu= <0,1 mg/L Toplam Siyanür= 1,82 mg/L KOİ= 190 mg/L Kadmiyum= <0,005 mg/L Nikel= 0,005 mg/L Bakır= 0,066 mg/L Çinko= 0,578 mg/L		Su Kirliliği Ve Kontrolü Yönetmeliği Tablo 19: pH=6-9, AKM=200 mg/L, Toplam Fosfat= 2 mg/L, Florür İyonu= 15 mg/L, Toplam Siyanür= 1 mg/L, KOİ= 160 mg/L, Kadmiyum= 0,1mg/L , Nikel= - Bakır= 3 mg/L Çinko= 5 mg/L	Kimyasal Arıtım
Boyama		(Hava, Su,Toprak,canlı), Boya Çamuru, Gaz					Boya Çamurunun Bertaraf Edilmesi Ve Gaz İçin Maske Kullanılması
Kumlama		Toprak, Canlı, Estetik (Çelik Kum, Deniz Kumu)					Atık Kumların Bertaraf Edilmesi
Isıl İşlem		Hava, Canlı, (NO _x)					Filtre Kullanılması
Talaşlı İmalat		Su,Toprak, Estetik, Canlı (Üstübu Ve Metal Talaşlar)					Üstübu Ve Metal Talaşların Bertaraf Edilmesi
Yıkama		Su, Toprak, Canlı, (Metal Yağlar, Metal Talaşlar, Boya, Tiner)					Kimyasal Arıttımdan Önce Sıyırıcılarla Toplanıp Bertaraf Edilmeleri
SF ₆ Gazı Dolumu		Hava,Toprak,Canlı, (SF ₆)					Dolumun standartlara göre yapılması
Ambalaj Atıkları (Tehlikeli Ve Tehlikeli Olmayan)		Su,Toprak,Canlı,Estetik (Karton, Plastik, Variller Vb.)					Ambalaj Atıklarının Uygun Bir Şekilde Depolanması Ve Bertaraf Edilmesi Veya Satılması
Hurdalar		Su,Toprak,Canlı,Estetik, (Geri Dönüşümü Olmayan Metaller, Tüpler)					Hurdaların Uygun Bir Şekilde Depolanması Ve Bertaraf Edilmesi Veya Satılması
Büro Malzemeleri		Su,Toprak,Canlı,Estetik (Kağıt, Plastik, Pil, Daksil Vb.)					Atıkların Uygun Bir Şekilde Depolanması Ve Bertaraf Edilmesi Veya Satılması
Fuel Oil Kazanı (Dökülme Ve Sızıntı Durumunda)		Hava,Su,Toprak,Canlı (Fuel Oil)					Acil Haller Prosedürünün hazırlanması
Araç Kullanımı		Hava,Canlı,Gürültü (Egzos)					Çevre Dostu Yakıt Kullanılması (Biyodizel, Kurşunsuz Benzin Vb.)
HAZIRLAYAN				ONAYLAYAN			
ADI-SOYADI		GÖREVİ	İMZA	ADI-SOYADI		GÖREVİ	İMZA

Çizelge 7.4. Fabrikanın çevre programı

Fabrikanın logosu		Fabrikanın adı		Çevre Programı		
PLAN NO		PLAN YAYIN TARİHİ		REVİZYON NO		SAYFA NO
Faaliyet	Çıkan Atık	Çevreye Etkisi	Gerçekleştirilecek Faaliyet	Sorumlular	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi
Gümüş Kaplama	Siyanür	Su, toprak, canlı	Kimyasal arıtım			
Fosfat Kaplama	Fosfat	Su, toprak, canlı	Kimyasal arıtım			
Boyama	Boya Çamuru, gaz	Hava, su, toprak, canlı	Boya çamurunun bertaraf edilmesi ve gaz için maske kullanılması			
Kumlama	Çelik kum, deniz kumu	Toprak, canlı, estetik	Atık kumların bertaraf edilmesi			
Isıl işlem	NO _x	Hava, canlı	Filtre kullanılması			
Talaşlı İmalat	Üstübu ve metal talaşlar	Su, toprak, canlı, estetik	Üstübu ve metal talaşların bertaraf edilmesi			
Yıkama	Metal yağlar, metal talaşlar, boya, tiner	Su, toprak, canlı	Kimyasal arıtmadan önce sıyırıcılarla toplanıp bertaraf edilmeleri			
SF ₆ gazı Dolumu	SF ₆	Hava, toprak, canlı	Daha dikkatli dolum yapılması			
Ambalaj Atıkları (Tehlikeli ve Tehlikeli Olmayan)	Karton, Plastik, Variller vb.	Su, toprak, canlı, estetik	Ambalaj atıklarının uygun bir şekilde depolanması ve bertaraf edilmesi veya satılması			
Hurdalar	Geri dönüşümü olmayan metaller, tüpler vb.	Su, toprak, canlı, estetik	Hurdaların uygun bir şekilde depolanması ve bertaraf edilmesi veya satılması			
Büro Malzemeleri	Kağıt, Plastik, Pil, Daksil vb.	Su, toprak, canlı, estetik	Atıkların uygun bir şekilde depolanması ve bertaraf edilmesi veya satılması			
Fuel Oil Kazanı	Fuel oil	Hava, su, toprak, canlı	Acil Haller Prosedürünün hazırlanması			
Araç Kullanımı	Egzos	Hava, canlı, gürültü	Çevre dostu yakıt kullanılması (biyodizel, kurşunsuz benzin vb.)			
HAZIRLAYAN			ONAYLAYAN			
ADI-SOYADI	GÖREVİ	İMZA	ADI-SOYADI	GÖREVİ	İMZA	

7.6. Sorumluluk, Yetki ve İletişim

7.6.1. Sorumluluk ve yetki

Proseslerin kontrolünü sağlamak üzere, çevre ile ilgili işleri yöneten, uygulayan ve doğrulayan tüm çalışanların görev, yetki ve sorumluluklarının yanı sıra, karşılıklı ilişkileri, kime bağlı çalıştığı ve kime vekalet edeceğinin yazılı olduğu Görev Tanımları hazırlanmıştır. Hazırlanan görev tanımları ilgili personele imza karşılığı dağıtılmıştır.

Genel Müdürlük tarafından hazırlanan ve onaylanan organizasyon şeması birimlere ve fabrikanın muhtelif yerlerine kontrollü doküman olarak asılmıştır.

7.6.2. Çevre yönetim sorumlusu

Diğer sorumluluk alanlarına bakılmaksızın kuruluş bünyesinde Çevre Yönetim Sorumlusu atanmıştır. Çevre Yönetim Sorumlusu üst yönetime bağlı olarak çalışmaktadır. Yönetimin Gözden Geçirmesi Prosedüründe belirtilen toplantıları organize eder, toplantıları raporlar, tutanakları katılımcılara dağıtır, alınan kararların takibini yapar, çevre yönetim sistemi kapsamında üst yönetime belirlenen periyotlarda performans raporu sunar ve dış kuruluşlarla iletişimi kurar. Diğer sorumlulukları görev tanımında dokümante edilmiştir.

7.6.3. İç iletişim

Hazırlanarak dokümante edilen çevre yönetim sistemi prosesleri ile ilgili uygulamalar sorumlularınca yerine getirilmiştir.

Firma içi iletişim, hazırlanan İç Yazışma Formu aracılığıyla yazılı halde yapılmaktadır. Kuruluşta yapılan toplantılar ve iç eğitimlerde birer iletişim usulüdür. Yönetimin Gözden Geçirme Toplantısında iç eğitimlerin verimliliği ve etkinliği değerlendirilmiştir. İç iletişimin nasıl yapılacağı çevre yönetim sistemi

dokümanlarında belirlenmiştir. İç iletişim yöntemi personelin çevre bilinci, duyarlılığı ve iletilen bilginin önemi ve aciliyeti dikkate alınarak belirlenmiştir. Detaylar İç İletişim Talimatında açıklanmıştır.

Kuruluştta, harici kuruluşlarla olan iletişim Çevre Yönetim Sorumlusu tarafından sağlanmaktadır. Dış kuruluşlarla olan iletişim telefon, faks, e-posta ve yüz yüze yapılan görüşmelerle sağlanmaktadır.

7.7. Yönetimin Gözden Geçirmesi

7.7.1. Genel

Kuruluştta, üst yönetim tarafından çevre yönetim sisteminin değerlendirilmesi için planlı olarak Yönetimin Gözden Geçirme Toplantıları yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bu faaliyetler hazırlanan Yönetimin Gözden Geçirme Prosedürüne uygun olarak gerçekleştirilmektedir.

Toplantının gündemini ve görüşülecek konuların tespitini Çevre Yönetim Sorumlusu yapmaktadır. Alınan kararların kayıt altına alınması ve ilgili birimlere duyurulması Çevre Yönetim Sorumlusu tarafından yapılmaktadır. Toplantı tutanaklarının orijinalleri Çevre Yönetim Sorumlusu tarafından muhafaza edilmektedir. Alınan kararların takibi, koordinasyonu ve kontrolü Çevre Yönetim Sorumlusu tarafından yapılmaktadır. Ayrıca toplantı tutanaklarının fotokopisi katılımcılara dağıtılmaktadır.

Çevre Yönetim Sorumlusu veya Fabrika Müdürünün gerek görmesi durumunda periyodik toplantılar dışında da gözden geçirme toplantıları yapılabilmektedir.

7.7.2. Gözden geçirme girdisi

Yapılan bu toplantılarda toplantı gündemini şu konu başlıkları oluşturur.

- Çevre Yönetim Sorumlusunun Hazırladığı çevre yönetim sistemi performans raporunun okunması ve değerlendirilmesi,
- Tetkiklerin sonuçları (İç-Dış Tetkikler),
- Acil haller ve Acil hallerle ilgili yapılan uygulamalar,
- Müşteri geri beslemesi,
- Proses performansı ve ürün/hizmet uygunluğu (kanuni ve diğer şartlar),
- Bir önceki yönetimin gözden geçirmesinden devam eden takip faaliyetleri,
- Çevre yönetim sistemini etkileyebilecek değişiklikler,
- Politika, hedefler ve iyileşme için öneriler ,
- Katılımcıların dilek ve temennileri.

7.7.3. Gözden geçirme çıktısı

Toplantıda alınan kararlar Çevre Yönetim Sorumlusu tarafından raporlanmaktadır. Yönetimin gözden geçirme toplantısında aşağıdaki konularla ilgili kararlar alınmıştır;

- Çevre Yönetim Sisteminin ve bu sisteme ait proseslerin etkinliğinin iyileştirilmesi,
- Müşteri memnuniyetinin artırılması, çevre etkilerinin minimize edilmesi ve ürün/hizmet kalitesinin iyileştirilmesi,
- Kaynak ihtiyaçların tespiti.

7.8. Kaynak Yönetimi

Çevre yönetim sistemini uygulamak, devam ettirmek, sürekli geliştirmek ve ayrıca müşteri ihtiyaç ve beklentilerini en üst seviyede karşılayarak müşteri memnuniyetini arttırmak, çevre etkilerini asgari düzeye indirmek ve kirliliği önlemek için gerekli olan kaynaklar fabrika yönetimiyle birlikte tespit edilmiş ve Genel Müdürlüğe kaynaklarla ilgili bilgi verilmiştir. Kaynakların sağlanması Genel Müdürlük tarafından yapılmıştır.

7.9. İnsan Kaynakları

7.9.1. Genel

İhtiyaç duyulduğunda personel istihdamı Genel Müdürlük tarafından yapılmaktadır. Personel istihdamında duyurular, iş başvurularının alınması, yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması Genel Müdürlük tarafından yapılmaktadır. Aynı zamanda Genel Müdürlüğün yetki vermesi durumunda personel istihdamı kuruluş tarafından da yapılabilmektedir. İşe yeni başlayan personelin, verilen oryantasyon eğitimi ile kuruluşa kısa sürede adaptasyonu sağlanmaktadır.

7.9.2. Yeterlilik, bilinç ve ehliyet

Kuruluştaki çalışan tüm personelin unvanları göz önünde bulundurularak sahip olması gereken eğitim, öğretim, tecrübe ve diğer nitelikler tespit edilmiştir.

Eğitim ihtiyaçlarının sağlanması ve eğitim faaliyetleri Personel İdari İşler ve Eğitim Prosedürü doğrultusunda yapılmıştır.

Çevreyi korumak ve kirliliği önlemenin tüm çalışanların işi olduğu düşüncesinden hareketle, çevreyi etkileyen, çevre ile ilgili faaliyetleri uygulayan, yöneten ve doğrulayan yani tüm personelin ihtiyaç duyduğu eğitimlerin en üst seviyede temin edilmesine çalışılmıştır.

Eğitim ihtiyaçları Personel İdari İşler ve Eğitim Müdürü tarafından tüm birimlerden gelen talepler doğrultusunda tespit edilmiştir. Personel İdari İşler ve Eğitim Müdürüyle birlikte eğitim ihtiyaçları tespit edildikten sonra Eğitim Planı hazırlanmıştır. Hazırlanan Eğitim Planı yayınlanmadan önce Çevre Kuruluyla birlikte gözden geçirilip, Fabrika Müdürü tarafından onaylanmıştır. Söz konusu eğitimler kuruluş içerisinde ve dışında uzman kuruluş / personeller tarafından gerçekleştirilmiş ve eğitim sonuçları Personel İdari İşler ve Eğitim Prosedüründe belirtildiği şekilde değerlendirilmiştir.

7.10. Çalışma Ortamı

Çalışanların motive edilmesi, performans ve verimliliklerinin artırılması için gerekli olan şartlar üst yönetim tarafından sağlanmıştır. Birim elemanlarının rahat çalışma ortamına sahip olmaları amacıyla gereken yazılım ve donanım ekipmanları, idari bina, büro malzemeleri, yemekhane, sosyal tesisler gibi bölümler oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma ortamına yönelik yetersiz aydınlatma, aşırı sıcak-soğuk, vb. gibi olumsuz etkiler giderilmiştir.

7.11. Acil Hal ve Bu Hallerde Yapılması Gereken İşler

Kuruluştaki yangın, kaza, su basması, deprem gibi olağan üstü hallerde ortaya çıkabilecek insan ve çevreye olan etkilerin önlenmesi veya hafifletilmesi için yöntemler, kanuni ve diğer şartlar da dikkate alınarak belirlenmiştir. Belirlenen yöntemler Acil Haller Prosedürü olarak dokümanite edilerek etkin bir şekilde uygulanmıştır. Tüm personel acil haller hususunda bilgilendirilmiştir.

Hazırlanarak uygulamaya konulan prosedür paralelinde her yıl planlı ve plan dışı olarak tatbikatlar yapılmaktadır.

İlgili prosedür paralelinde yapılan tatbikatlar sonucu yapılan gözlemler, yasal şartlarda meydana gelen değişiklikler, düzeltici ve önleyici faaliyetler sonucu, gerek görülmesi halinde acil durumlarla ilgili olarak belirlenen metotlar gözden geçirilerek revize edilmiştir.

Ortaya çıkan acil haller, acil haller esnasında yapılan uygulamalar ve uygulama sonuçları kayıt altına alınmıştır.

7.12. Ölçme, Analiz ve İyileştirme

7.12.1. Genel

Kuruluş, çevre yönetim sisteminin uygunluğunu göstermek ve sürekliliğini sağlamak için gerekli olan izleme, ölçme, analiz ve geliştirme işlemleri tarafımızdan planlanmış ve personel tarafından uygulanmıştır. Yapılan tüm faaliyetler Ölçme Analiz ve İyileştirme Prosedürü paralelinde yapılmıştır. Çevre ile ilgili olarak Acil Haller Prosedürü, Çevresel Etki Ölçme Ve İzleme Planı oluşturularak uygulamaya konulmuştur.

7.12.2. İzleme ve ölçme

Yasal şartlar ve kuruluşun çevre hedefleri dikkate alınarak; yapılacak ölçmeler, ölçme sıklıkları ve ölçme sonuçları ile ilgili kriterler Çevre Kuruluyla birlikte belirlenerek tarafımızdan dokümente edilmiştir.

Planlanan ve dokümente edilen şekilde çevre ile ilgili ölçmeler yapılarak kayıt altına alınmış ve sonuçlar Çevre Kuruluyla birlikte değerlendirilmiştir.

Yapılan ölçme sonuçlarında hedeflerden sapma tespit edildiğinde gerekli düzeltici ve önleyici faaliyetler planlanarak uygulanmıştır.

Gerek ürün kalitesi ve gerek çevre etkilerinin ölçülmesinde kullanılan ölçme cihazları, ilgili prosedür paralelinde kalibre edilmektedir.

7.12.3. İç tetkik

TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi kuruluşta uygulanmakta olan çevre yönetim sisteminin planlanan düzenlemelere uygunluğunun, yeterliliğinin, etkinliğinin ve devamlılığının sağlanması, eksiklerin ve uygunsuzlukların tespit

edilerek giderilmesi ve çevre yönetim sisteminin hedeflerine ulaşmada yeterli olup olmadığının tespiti için düzenli olarak iç tetkikler yapılmıştır.

İç tetkikler hazırlanan Yıllık İç Tetkik Planına uygun olarak yapılmıştır. Yapılan iç tetkik faaliyetleri ve yapılacak işlemler İç Tetkik Prosedüründe açıklanmıştır. İç Tetkiklerde TS-EN-ISO 14001:1997 Çevre Yönetim Sistemi standartlarında belirtilen tüm şartları karşılayacak şekilde kurulmuş olan çevre yönetim sisteminin tüm elemanları tarafından denetlenmiştir.

Tetkikler, tetkik edilen birimde çalışmayan, eğitim almış ve tetkik ettiği birimin faaliyetleriyle ilgili bilgisi olan personel tarafından yapılmıştır. Tetkikçiler kendi işlerini tetkik edemezler. Tetkik sonuçları tetkikçiler tarafından kayıt altına alınmış ve tespit edilen uygunsuzluklar için gerekli düzeltici ve önleyici faaliyetler yerine getirilmiştir. Tetkik detayları İç Tetkik Uygulama Talimatında açıklanmıştır.

7.13. İyileştirme

7.13.1. Sürekli iyileştirme

Şartların yerine getirilmesi yeteneğini arttırmak için tekrar edilen faaliyet Sürekli İyileştirme olarak tanımlanmıştır.

Firma sürekli iyileştirme kapsamında;

Kalite ve çevre açısından Ölçme, izleme ve verilerin analizi ile iyileşme trendini sağlamak için İstatistik Teknikler Talimatı paralelinde verileri analiz etmektedir.

Sürekli iyileşmeyi kalıcı ve bağlılık ilkesi olarak görülmesi ve anlaşılması amacıyla oluşturduğu politikasına yazarak bu taahhüdü sürekli kılmıştır.

Yönetimin Gözden Geçirme Prosedürü kapsamında belirlenen ve belirli aralıklarla ölçülen ve sürekli izlenen kalite ve çevre hedefleri ile sürekli iyileştirme faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kuruluş, yönetimin gözden geçirme çıktılarına göre iyileştirme faaliyetlerine devam etmiş ve iç tetkikler ve sonuçları ele alınıp, gözden geçirildikten sonra, iyileştirme çalışmaları yapılmıştır.

İyileştirmede ele alınan konular ;

- Çevre Yönetim Sistemi,
- Politika,
- Çevre ile ilgili olarak belirlenen dönemsel hedefler,
- İç ve dış tetkik sonuçları,
- Çevre ile ilgili verilerin analizi,
- Düzeltici faaliyetler,
- Önleyici faaliyetler,
- Müşteri tatmini.

7.13.2. Düzeltici faaliyet

Çevre ile ilgili belirlenen bir uygunsuzluğun sebebini veya diğer istenmeyen durumu yok etmek için yapılan faaliyet olarak tanımlanmıştır.

Düzeltici faaliyet gerektiren uygunsuzluklar;

- Çalışanların ve kontrol sorumlularının kontrolü sonucu bulunan uygunsuzluklar,
- İç ve dış tetkikler ve kontroller sonucu bulunan uygunsuzluklar,
- Müşteri şikayetleri sonucu belirlenen uygunsuzluklar,
- Müşteri ve belgelendirme kuruluşu denetimleri sonucu bulunan uygunsuzluklar.

Düzeltici faaliyetlerle ilgili yapılan çalışmaların kayıtları düzenli olarak tutulmuş, muhafaza edilmiş ve yönetimin gözden geçirme toplantısına sunulmuştur.

Çevre ile ilgili olarak tespit edilen uygunsuzluklar için öncelikli olarak Çevre Yönetim Sorumlusuyla birlikte gerekli düzeltici faaliyetler başlatılmıştır. Tespit edilen uygunsuzluğun önem derecesine göre gerekiyorsa konu, Çevre Kuruluyla birlikte değerlendirilerek gerekli düzeltici faaliyet kararlaştırılmıştır.

İç tetkiklerde bulunan uygunsuzluklar için düzeltici faaliyet kararı birim sorumluları ve tetkik heyeti tarafından verilmektedir. Düzeltici faaliyetler ilgili birim sorumluları/yöneticileri tarafından başlatılmaktadır.

Müşteri şikayetleri Müşteri Memnuniyeti Talimatı paralelinde değerlendirilir ve çözümü sağlanır. Ayrıca yeterince veri toplanması durumunda istatistik teknikleri kullanılarak analiz edilmekte ve rapor haline getirilerek yönetimin gözden geçirme toplantısına sunulmaktadır. Gerekli olan düzeltici faaliyet kararları alınarak uygulanmıştır.

Müşteri ve belgelendirme kuruluşlarının tetkikleri sonucunda ortaya çıkan uygunsuzluklar için de gerekli çalışmalar yapılmıştır.

Yapılan düzeltici faaliyet çalışmaları Düzeltici Faaliyet Prosedürü paralelinde gerçekleştirilmiş ve sonuçları Yönetimin Gözden Geçirme Toplantısında değerlendirilmiştir.

Fabrikada yapılan iç tetkikler neticesinde boyama ve yıkama bölümünden çıkan suyun herhengi bir arıttımdan geçmediği tespit edilmiştir. Düzeltici faaliyet olarak atık suyun toplandığı bölüme yüzeysel sıyrıcıların eklenmesi ve daha sonrasında toplanan boya ve talaşların bertarafına karar verilmiştir. Boya ve talaşların bertarafı için kimyasal maddelerin bertarafı işlemlerini yürüten bir kuruluşla çalışılmaktadır. Ayrıca Isıl işlem ünitesinden NO_x gazı çıkmaktadır ve NO_x gazı için var olan filtrelerin yenileriyle değiştirilmesine karar verilmiştir. Daha önceden bir arada bulunan ambalaj atıkları, tehlikeli ve tehlikeli olmayan atıklar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır ve bu atıkların uygun bir şekilde depolanması için gerekli yerin teminine karar verilmiştir. Yıkama sularından çıkan bazı kimyasal maddelerin ölçümleri sonucunda, değerlerinin Çevre

Mevzuatına göre yüksek olduğu görülmüştür. Bunun neticesinde küçük bir arıtım sisteminin kurulmasına karar verilmiştir.

7.13.3. Önleyici faaliyet

Potansiyel bir uygunsuzluğun sebebinin veya diğer istenmeyen potansiyel durumların bertaraf edilmesi için yapılan faaliyet olarak tanımlanmıştır.

Önleyici faaliyetler aşağıdaki durumlar neticesinde gerçekleştirilir:

- Çalışanların, müşterilerin veya tedarikçilerin istek ve önerileri doğrultusunda,
- Çalışan personelin bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik eğitim faaliyetlerinin planlanması ile,
- Risk ve hata yapma ihtimali bulunan proseslerde istatistiksel çalışmalar sonucu hataların ortaya çıkarılması ile,
- Hataların ve risk bölgelerinde hataların etkilerinin azaltılmasına yönelik faaliyetlerle,
- Yapılan ölçme sonuçlarının, belirlenen sınır/kritik değerlere yaklaşması veya bu değerleri aşma eğiliminin ortaya çıkmasıyla.

Önleyici faaliyetler sırasında konusunda bilgili personelden yararlanılmakta ve tüm faaliyetler Önleyici Faaliyetler Prosedürü kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Geçekleştirilen tüm önleyici faaliyetler kayıt altına alınarak sonuçları Yönetimim Gözden Geçirme Toplantısında değerlendirilmiştir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çevreyi, insanların ve diğer canlıların yaşamlarını sürdürdükleri alan olarak tanımlamıştık. Bu yüzden çevrede meydana gelebilecek herhangi bir bozulma yada tahribat canlı yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir.

Günümüzde çevre sorunları yalnızca bazı ülkeleri değil bitün dünyayı tehdit etmektedir. Bunlar, ozon tabakasının delinmesi, sera etkisi, ormanlık alanların azalması gibi ciddi çevre sorunlarıdır.

Çevresel problemlerin şehir, bölge ve ülke sınırlarıyla sınırlı kalmaması çevreye uluslar arası bir kimlik kazandırmaktadır. Bu çevre problemlerini fiziksel ve ekonomik olarak 2 boyutta inceleyebiliriz. Hava, su, toprak kirliliği, bitki ve hayvan türlerindeki azalma, radyoaktif sızıntılar, kıyı ve deniz kirlenmesi gibi çevre sorunları yalnızca o ülkeyi değil komşu ülkeleride olumsuz yönde etkilemektedir. Konunun ekonomik boyutu incelendiğinde, her ülke uluslararası pazarda güç kaybetmemek için uluslar arası bir uyum sağlayacak çözümlerden yana olmak zorundadır. Ayrıca farklı gelişmişlik düzeylerinde olan ülkeler çevreye çeşitli şekillerde tahrip edici etkilerde bulunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler plansız sanayileşme ve kentleşme ile eskimiş teknoloji kullanımı yüzünden çevreye çeşitli düzeylerde zarar vermektedir.

Ülke anlayışından insana yöneldiğimiz zaman karşımıza yine benzer bir tablo çıkmaktadır. İnsanoğlu hem çevreyi kirleten hem de kirlettiği çevreyi düzeltmek için çare arayan pozisyonundadır. O halde çevre sorununda köklü çözüm şuurlu, bilgili, kültürlü insanda odaklaşmaktır.

Çevrenin korunmasında, doğal kaynakların kullanılması, tahribi ve kirletilmesinde ülkelerin ve değişik sektörlerin sorumluluklarında farklı olduğunu belirtmek gerekir. Çevre korumacılıkta önder ülkeler, batılı gelişmiş ülkeler olup, dğal kaynakları en fazla kullanarak, hava, su ve toprak gibi kaynakları en fazla kirleten

lkelerdir. İşte bu noktada sanayileşmiş ülkeler mal ve hizmet alımlarını ulusal ve bölgesel şartlara göre farklı kanuni gerekliliklere ve evre standartlarını uygulamaya koymuşlardır. Avrupa Topluluğu ve ABD gibi ülkeler 10dan fazla farklı program uygulamaya koyarak diğer ülkelerle aralarında ticari bir engel yaratmışlardır. Fakat bu gibi ülkeler hem artan rekabete karşı sanayicilerini korumuş hem de işsizlik ve üretim sorunlarını halletmiş olmakla beraber temiz evre koşullarında yaşamaya başlamışlardır. Bütün bu gelişmeleın sonunda 1993 yılında ISO, “evre Yönetimi” konusunda çalışacak Teknik Komiteyi kurmuş ve bu komitenin hazırladığı standartlar ISO 14000 olarak bilinen evre yönetim standartları sanayiden büyük destek grmştir.

ISO 14001 evre Yönetim Sistemi, kendi işteğiyle bu standarda uyma konusunda kararlı olan ve bunu açıkca beyan eden her çeşit ve büyüklükteki kuruluşa uygulanabilmektedir. ISO 14001 evre Yönetim Sisteminin uygulanması zorunlu olmayıp kuruluşlar tarafından gönüllü uygulanmaktadır. Fakat kuruluşlar beyan ettikleri evre hedeflerine uymak zorundadırlar.

TS-EN-ISO 14001 evre Yönetim Sitemi belgesi almış olan kuruluşlar hem ulusal hem de uluslararası alanda pek çok yönden avantajlar kazanacaklardır. Bu avantajlardan kuruluş için en önemlileri çevreyi koruma, eşit rekabet ortamı yaratma, yasalara uygunluğu gösterme, azalan yaralanmalar ve işletme maliyetleridir. Bu arada TS-EN-ISO 14001 evre Yönetim Sistemi standartlarının uluslararası bir standard olduğu da unutulmamalıdır. Eğer TS-EN-ISO 14001 evre Yönetim Sistemi olmasaydı kuruluşlar, ticaret yaptıkları her ülkedeki ayrı yönetim sistemi gereklerine uymak zorunda kalacaklardı. Farklı evre Yönetim Sistemi programlarına uyum sağlamak yüksek masraflara neden olacaktır.

Uygulamanın gerçekleştirildiği fabrika, TS-EN-ISO 14001 evre Yönetim Sistemi belgesini aldıktan sonra çevreye daha duyarlı bir kuruluş haline gelmiştir. Çevreyle ilgili vermiş olduğumuz eğitimlerle de fabrika çalışanları evre konusunda daha bilinçli olmuşlardır.

İşçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili olarak çalışanlar kurallara fazla uymamaktaydı. Fakat hazırlamış olduğumuz talimatlarla gürültünün yoğun olduğu proseslerde kulaklık takma, boya ve SF₆ gazı dolumu yapılan bölümlerde maske takma zorunluluğu getirilmiştir.

Gümüş kaplama ve fosfat kaplama bölümlerinden çıkan yıkama sularında fosfat, florür iyonu, siyanür, kadmiyum, nikel, bakır ve çinko bulunmaktadır. Siyanür miktarı Türk Çevre Mevzuatına göre olması gereken değerden fazla çıkmaktadır. Bu yüzden yıkama sularının kanalizasyona verilmeden önce küçük bir kimyasal arıtmadan geçmesine karar verilmiştir.

Tehlikeli ve tehlikeliolmayan atıklar daha önce bir arada bulunurken farklı yerlerde depolanmalarına karar verilmiştir. Atıklar toprak üzerinde ve açık bir alanda depolanmaktaydı. Bu yüzden yağmur yağdığında yağmur suları sızıntı yoluyla toprağa karışmakta ve kirliliğe neden olmaktaydı. Bundan sonraki aşamalarda atıkların depolanacağı alanın beton zeminli olmasına ve üstünün kapalı olmasına karar verilmiştir.

Boyama bölümünden çıkan yıkama sularında bulunan metal yağlar ve boyaların yüzeysel sıyrıcılarla toplanıp ilgili kuruluşlarca bertarafına karar verilmiştir. Ayrıca dibe çöken metal talaşlar içinde sıyrıcı düşünülmüş olup aynı şekilde ilgili kuruluşlar tarafından bertarafına karar verilmiştir.

Uygulamanın yapıldığı fabrika kamuya ait bir kuruluş olduğu için bütçe kısıtlamasından dolayı maddi yetersizlik içindedir. Bu yüzden Çevre Yönetimi Standardları için alınan kararların çoğunu yerine getirmiş olup, kimyasal arıtım sistemi gibi maddi külfeti ağır olan projeleri ilerleyen aşamalarda yapacağını taahhüt etmiştir.

İşletmelerde çalışanlar Çevre Yönetim Sistemi Standardları gereklerini yerine getirirken bunu bir görev olarak değil insan olmanın verdiği bir sorumluluk olarak algılamalıdır. TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi uygulamaları sırasında ve

ilerleyen aşamalarda işletmelerin bütçe sıkıntısı çekmeleri olağan bir durumdur. Fakat daha önceden de bahsettiğimiz gibi TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sisteminin kuruluşlara sağlayacağı yararlar düşünüldüğünde ve 2000 li yıllarda artan küresel ticarete farklı bir konuma sahip olmak için işletmelerin çoğu Çevre Yönetim Sistemi belgesi almak isteyecektir.

KAYNAKLAR

1. Sürücü, G., “Çevre Üzerine”, *Yeni Türkiye*, 5:168, (1995).
2. Türk Standardları Enstitüsü, “Çevre Yönetim Sistemi Eğitim Notları”, *TSE*, Ankara, 3-4 , (2002).
3. Doğan, C.S., “ISO 14000 Çevre Yönetimi Stndartları Ve Bir Petrol Dağıtım-Satış İstasyonundaki Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri*, Ankara, 3-10, (2002).
4. Demirel, B., “ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi ve Türkiye’deki Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, 6-13, İstanbul, (2000).
5. Magretta, J., “Küresel Sürdürülebilirlik Yoluyla Büyüme”, Harvard Business Review, İş ve Çevre, *Türk Metal Sanayicileri Sendikası*, 7: 11-14, (2001).
6. Daily, B.F., Huang, S., “Achieving Sustainability Through Attention to Human Resource Factors in Environmental Management”, *International Journal of Operations & Production Management*, 5: 6-10, (2001).
7. Türk Standardları Enstitüsü, “TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemleri”, *TSE*, Ankara, 7-15, 20-22, (2002).
8. US, A.T., “Çevresel Sorunlar Açısından Çevre Yönetim Sistemi Gereksinimi ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 93-110, (1999).
9. Tütün, K., “Çevre Yönetim sistemi: ISO 14000 Çevre Yönetim sistemi ve Belgelendirilmesinin İşletmelere Sağladığı Faydalar ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 131-135, (2000).
10. Begley, R., “ISO 14000 A Step Toward Industry Self-Regulation”, *Environmental Science and Technology*, 2: 298-302, (1996).
11. Zilelioğlu, H., “Avrupa Toplulukları’nda Çevre Politikası ve Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Basımevi*, Ankara, 1, (1992).
12. Avrupa Topluluğu, “Avrupa Çevre Sorunları”, *Avrupa Topluluğu Yayını*, 9,14,15, (2000).
13. Ural, E., “Çevre Alanında Uluslararası gelişmeler”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını*, Ankara, 67, (1991).

14. Altuğ, F., “Çevre Sorunları”, *Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını*, Bursa, 43,44, (1990).
15. Kantar, E., “Çevreye Verilen Zararlarda Uluslar arası Sorumluluk”, Çevre Hukuku Araştırmaları, *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını*, Ankara, 49-50, (1981).
16. Türkiye Çevre Vakfı, “Ansiklopedik Çevre Sözlüğü”, *Türkiye Çevre Vakfı Yayını*, Ankara, 85,86 299-302, 318, (2001).
17. Egeli, G., “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Sorunları”, *Türkiye Çevre Vakfı Yayını*, Ankara, 16-17, 21-25, 30-34, 67, 73-75, (1996).
18. Gönen, E., “Çevre Sorunları”, *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını*, İstanbul, 7-9, (1999).
19. Keleş, R., Hamamcı, C., “Çevrebilim”, *İmge Kitabevi Yayınları*, Ankara, 164-165 (1993).
20. Sönmez, N., “Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve Sonrası”, *Yeni Türkiye*, 5:201-202 (1995).
21. Çelebi, I., “Avrupa Birliği Çevre Politikaları”, *Yeni Türkiye*, 5:224-225 (1995).
22. Tükman, A., “Yaşanılabilir Bir Çevre”, *Dokuz Eylül Yayınları*, 40-49, (2000).
23. Leblebici, Z., “Dünya ve Türkiye’deki Çevre Yönetim Sistemleri”, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 107-110 (2001).
24. Devlet Planlama Teşkilatı, “VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi”, *DPT*, Ankara, 14-15 (1995).
25. Ural, E., “Muhtelif Anayasalarda Çevre Hükümleri”, *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları*, Ankara, 1 (1980).
26. T.C. Çevre Bakanlığı, “Çevre Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, 18132, (11.08.1983),.
27. T.C. Çevre Bakanlığı, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete* 18113, (23.07.1983),.
28. T.C. Çevre Bakanlığı, “Çevre Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, 18132, (11.08.1983),.
29. Devlet Planlama Teşkilatı, “V. Beş Yıllık Kalkınma Planı”, *DPT*, 171, Ankara, (1984).

30. Devlet Planlama Teşkilatı, “VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı”, **DPT**, 312-313, Ankara, (1989).
31. Devlet Planlama Teşkilatı, “VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı”, **DPT**, 187-198, Ankara, (.2000).
32. Isıyel, H., “ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Standardı ve Uygulama Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, **Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Gebze, 6-8, (2000).

EKLER

EK 1. ISO (Uluslararası Standardlar Teşkilatı)

1. ISO

ISO; dünya genelinde 100'e yakın ülkenin standardizasyon kuruluşlarının oluşturduğu uluslararası bir standardizasyon teşkilatıdır. 1947 yılında bağımsız bir kuruluş olarak; dünyadaki standardizasyon ve benzeri aktivitelerinin gelişiminin; uluslararası ticaret, teknoloji transferi, bilimsel çalışmaları ve ekonomik faaliyetleri kolaylaştıracak şekilde desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. ISO'nun temel amacı; uluslararası standardlar konusunda tüm ülkelerin kabulünün sağlanmasıdır (4).

Uluslararası standardizasyon kavramı ilk olarak elektroteknik alanında ortaya çıkmıştır. “Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC-International Electrotechnical Commision)” 1906 yılında oluşturulmuş ve bunun bir sonucu olarak diğer alanlardaki faaliyetlerde de aynı düzenlemeye gidilmesi amacı ile, 1926 yılında “Ulusal Standardizasyon Birlikleri Uluslararası Federasyonu (ISA-International Federation of the National Standardizing Associations)” kurulmuştur. ISA'nın kuruluşu ile standardizasyon konusundaki çalışmalar ağırlıkla makine mühendisliği konularına odaklanmıştır (4).

1942 yılında II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, ISA'nın faaliyetlerinin durmasına neden olmuş; 1946 senesinde Londra'da, 25 ülke temsilcisinin katılımı ile gerçekleştirilen toplantı sonrasında, uluslararası koordinasyon ve endüstriyel standardların birleştirilmesinin kolaylaştırılması amacı ile yeni bir uluslararası organizasyonun oluşturulmasına karar verilmiştir. Bunun bir sonucu olarak ISO, 23 Şubat 1947'de resmen faaliyete geçmiştir (4).

Merkezi, İsviçre'nin Cenevre şehrinde bulunan ISO; uluslararası standardlar hazırlayan ve yayınlayan en büyük standardizasyon kuruluşudur. Bünyesinde, standard çalışmalarını yürüten teknik ve alt komiteler ile çalışma grupları bulunmaktadır. ISO üyeleri genel olarak, ülkelerinde standardizasyonu temsil eden kuruluşlar olmaktadır. Üyelerin başlıca şu görevleri bulunmaktadır:

- Uluslararası Standardizasyon fırsat ve insiyatifleri hakkında kendi ülkelerinin bilgilendirilmesi,
- Standard kabullerine ilişkin uluslararası görüşmelerde; kendi ülkelerindeki ortak görüşlerin bildirilmesi amacı ile bir organizasyon oluşturulması,
- Ülkelerdeki ilgili teknik ve alt komitenin desteklenmesi amacı ile bir genel sekreterliğin oluşturulması (4).

2. ISO’nun Amaçları

ISO’nun hedefi; dünya çapında herkesin kullanabileceği Standardları geliştirmek ve alışveriş engelleri yaratmadan ticaretin tüm ulusal sınırlamaları yenmesine olanak sağlamaktır. ISO standardlarının temeli; sistem ve proseslerin kaliteli ürün üretmede kritik kabul edildiği “Toplam Kalite Yönetimi” yaklaşımıdır. Bu Standardlar, prosese dayalı olduklarından hedef ve sınırlamalar yaratmazlar, aksine bir organizasyonun; müşteriler, ilişki, içinde olduğu değişik endüstriler veya denetleyici kurumlar tarafından (belirli limitler içerisinde) kabulünün sağlanmasına yardımcı olan rehber sistemlerini kurarlar (4).

ISO; tamamen özel sektör yaklaşımları ile ve sadece piyasa mekanizmalarını harekete geçirerek, üçüncü şahıslara yüklenen külfetlerin elimine edilmesini; diğer bir ifadeyle, bu külfetlerin firma maliyetine dahil çözümlenmesini amaçlamaktadır (4).

3. ISO Standardlarının Geliştirilmesi

Standardlar hakkında birbirine benzer çeşitli tanımlar bulunmakla birlikte bunlardan en sık kullanılanlar şunlardır:

“Yetkili kılınan ve bu yetkileri tanınan, milli veya milletlerarası bir standardizasyon teşkilatı tarafından kabul edilen, yaygın olarak ve bir kereden fazla kullanılan; madde, mamul ürün ve hizmetler için kuralları, yöntemleri veya ürünlerin/mamullerin, üretim ve imalat metotlarının, ilgili proseslerin

karakteristiklerini tespit eden ve ilgili bütün tarafların işbirliği ile hazırlanan teknik dokümanlardır”. “Standard, genellikle kabul edilebilirliği gösteren bir kalite veya başarı seviyesidir”. “Standardlar; malzeme, ürün, proses ve hizmetlerin, amaçlarına uygunluğunu sağlayan; birbirleri ile uyumlu kural, kılavuz ya da karakteristik tanımları olarak kullanılan; teknik özellikleri veya diğer kesin kriterleri içeren dokümanlardır” (4).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere standardlar; hayatı kolaylaştırmaya, kullandığımız hizmet ve ürünlerin güvenilirliğini ve etkisini arttırmaya yardımcı olmaktadır. Bu teknik doküman aynı zamanda; proses, üretim/imalat metodunda uygulanan terminolojiyi, sembolleri, ambalajlama, markalama veya etiketleme gereklerini kapsamına alabilir ya da sadece bunlardan biri ile ilgili olabilir (4).

Dünyada; her ülkenin kendisine göre uyguladığı değişik standardlar mevcuttur. Bunlardan en bilinenleri: Almanya’nın DIN, İngiltere’nin British Standards (BS), ABD’nin ANSI /ASQC, Military Standards (MIL), Kanada’nın CSA, İspanya’nın AFNOR Standardlarıdır. Ülkemizde ise; Türk Standardları Enstitüsü (TSE) tarafından oluşturulan ve sürekli geliştirilen TS Standardları kullanılmıştır (7).

Uluslararası ticaretin arttığı ve gümrük duvarlarının yavaş yavaş kalkmaya başladığı son zamanlarda; değişik ülke veya bölgelerdeki, benzer teknolojiler için uyumlu olmayan standardların ortaya çıkışı, ülkeler arasındaki ticarete bir takım “teknik engellere” neden olmaktadır. Bu engellerin ortadan kaldırılması ve ülkeler arasındaki ticaretin güvenle ve kolaylıkla yapılabilmesi için de bir takım uluslararası standartlara ihtiyaç duyulmuştur (4).

Genel olarak bu standardların ortaya çıkmasının temel nedenleri şöyledir:

- Dünya çapında ticaret serbestliği: Günümüz serbest pazar ekonomileri, temin ve tedarik kaynaklarının çeşitliliğini arttırmakta ve marketlerin genişlemesi için fırsatlar sağlamaktadır. Çok uluslu firmaların, bu marketlere girebilmeleri ve diğer firmalar ile rekabet etmeleri için o ülkelerin koyduğu bir takım standartlara uymaları gerekmektedir. Her

ülkeye göre değişen standartların belli bir uluslararası statüye konulması, uluslararası ticareti kolaylaştırabilmektedir.

- Sektörlerin birbirlerine etkileri: Günümüz koşullarında; komponent, ürün, uygulama kuralları vs. bakımından diğer sektörlerden tamamen bağımsız olduğunu iddia edebilecek hiçbir endüstri bulunmamaktadır. Örneğin cıvatalar, hem havacılıkta hem de tarım makinelerinde kullanılmakta, kaynaklama mekanik ve nükleer mühendislikte büyük bir rol oynamaktadır ve elektronik veri işletim sistemleri tüm endüstrilere girmiştir. Değişik bölgelerdeki değişik sektörler arasında bir birliğin sağlanması gerekmektedir. Bunun için de bir takım uluslararası standartlara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Dünya çapında iletişim sistemleri: Bilgisayar endüstrisi, küresel seviyede hızla ve etkili bir şekilde standardize edilmeli, gereken teknolojiye iyi bir örnek oluşturulmalıdır. Sürekli gelişen bu gibi sistemlerin (telefon sistemleri, internet, TV sistemleri vs.) dünyanın her tarafından rahatça kullanımı için bir takım standartlar gerekmektedir (4).

Bu nedenlere dayanılarak imzalanan “GATT Ticarete Teknik Engeller Anlaşmasında”; teknik düzenlemelerde, iç piyasada ve ithal mamuller üzerinde aynı etkiyi yaratacak şekilde, teknik mevzuat ve standartların; insan can emniyeti, insan, hayvan ve bitki sağlığı, çevrenin korunması, hile ve aldatmanın önlenmesi, gerekli olan durumlarda performans gibi temel gereklere dayanmaları ve gereksiz kontrollerden kaçınılması prensibine uyması kabul edilmiştir. Benzer hususlar standartlar için de gereklidir (4).

Bu hususlara göre; uluslararası bir standardın oluşumu ile birlikte, değişik ülke veya bölgelerdeki üretici, kullanıcı ve hükümetler arasında, kullanılacak olan malzemelerin seçimi ve sınıflandırılması, üretim şekilleri ve servis hizmetleri konusunda özellikler ve kriterler hakkında tam bir anlaşma sağlanabilmektedir (4).

Uluslararası standartların oluşturulması ile;

- Kaliteli ürünlerin uygun bir fiyatla alınabilmesi,
- Gelişmiş sağlık, güvenlik ve çevre koruma, atıkların azalması,
- Ürün ve hizmetlerde uyum sağlama kolaylığı,
- Yaygın kullanım kolaylığı,
- Model sayılarda ve dolayısıyla maliyetlerde azalma,
- Artan dağıtım etkinliği ve bakım kolaylığı gibi yararlar sağlanabilmektedir (4).

Bunun bir sonucu olarak da; uluslararası alanda, ticaret ve teknoloji transferinin daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu suretle kullanıcılar, uluslararası standartlara uygun ürün ve hizmetler için tam bir güvene sahip olmaktadır. Standartlara uygunluğun teminatı ise, üreticiler tarafından deklare edilerek ve/veya bağımsız kuruluşlarca denetlenerek sağlanmaktadır (4).

ISO standartları şu prensiplere göre geliştirilir:

- Uluslararası standartlar, pazarların ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkar,
- İlgili bütün kişi ve kuruluşların (üreticiler, satıcılar ve kullanıcılar, tüketici grupları, test laboratuvarları, devlet daireleri, mühendislik grupları ve araştırma kuruluşları...) görüşleri dikkate alınır,
- Endüstri ve müşterileri tatmin etmek için gerekli küresel çözümler üretilir (4).

ISO standartlarının gelişim süreci, üç ana aşamadan meydana gelmektedir. Bunlar:

- Herhangi bir standard için ihtiyaç; genellikle bir endüstriyel sektör tarafından dile getirilir ve ulusal standardizasyon kuruluşlarına bildirilir. Bu ihtiyaç daha sonra ISO'ya bir bütün halinde iletilir. Uluslararası bir standard için ihtiyaç tanımlandıktan ve resmi olarak kabul edildikten sonra, ilk aşama, gelecek standarda ilişkin teknik faaliyet alanının tanımlanması ile ilgilidir. Bu aşama genellikle, değişik ülkelerden, konu ile ilgili teknik uzmanları kapsayan çalışma grupları tarafından gerçekleştirilir.

- Standard içerisinde yer alacak olan teknik konularda bir anlaşmaya varıldıktan hemen sonra, ülkelerin standard içindeki detaylandırılmış özellikleri bildirdiği ikinci aşamaya geçilir. Bu aşama, bir taslağın oluşturulması aşamasıdır.
- Son aşama; “Uluslararası Standard Taslağı”nın (Draft International Standard-DIS) resmi olarak onaylanmasıdır. Kabul edilen bu belge bir “ISO Uluslararası Standardı” olarak yayınlanır (4).

Bu standard, periyodik olarak revizyonu gerektirmektedir. Standardları eski kılan teknolojik gelişim, yeni metotlar ve malzemeler, yani kalite ve güvenlik ihtiyaçları gibi bir çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin göz önüne alınması için, ISO; tüm ISO standardlarının beş yılda bir gözden geçirilmesini ön gören genel bir kural koymuştur. Bu sebeple daha önce yayınlanan tüm standardların gözden geçirilmesi gereklidir (4).

ISO’nun çevre sorunları ile ilgisi, hemen hemen kuruluş yılı olan 1947’lere kadar gider. İngiliz Standardları Enstitüsü’nün yayınladığı BS 7750 standardlarının çevre yönetim sistemleri konusundaki başarısından sonra; ISO, oluşturduğu TC-207 komitesi ile bu konuda çalışmaları yürütmüş ve TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemleri Standardları serisini oluşturmuştur (4).

ÖZGEÇMİŞ

Gökçe ÖZDEMİR, 04.11.1980 tarihinde Münih/ALMANYA’ da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Ankara Atatürk Lisesi Ortaokulu’ nda tamamlamıştır. Lise öğrenimini Ankara Atatürk Lisesi’ nde tamamladıktan sonra 1997 yılında Anadolu Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümünü kazanmıştır. 2003 yılında lisans eğitimini tamamlamış ve Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Programına başlamıştır.